

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SİVİL DİKKATSİZLİK ve
TÜRKİYE'DE DEĞİŞEN KENT KİMLİĞİ
ÜZERİNE BİR OKUMA**

**Seval BAL
2510160445**

Doç. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU

İSTANBUL-2019

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SİVİL DİKKATSİZLİK ve
TÜRKİYE'DE DEĞİŞEN KENT KİMLİĞİ
ÜZERİNE BİR OKUMA**

Seval BAL

2510160445

Doç. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU

(Düzeltilmiş Tez)

İSTANBUL-2019

DÜZELTMELER

- 1)“İçindekiler” kısmı yeniden planlanmıştır. Başlıkları düzenlenmiştir.
- 2) Önsöz, Giriş ve Sonuç bölümleri gözden geçirilmiştir.
- 3) “Kavramsal yaklaşımlar”, bölüm olarak eklenmiştir.
- 4) “Kapitalizm bağlamında kentsel alanlarda değişim” başlığı, bölüm olarak adlandırılmıştır.
- 5) 3. bölümün başlıkları, yeniden kurgulanmıştır.
- 6) Kısa sorulu rastlantısal katılımlı, 20 sorudan oluşan anket kısmı, bu tezden çıkarılmıştır.
- 7) Derinlikli görüşme notlarının başlıkları düzenlenmiştir. İki katılımcının görüşme notu, tezden çıkarılmıştır.
- 8) “Kamu vicdanına çağrı” başlığında, 3 fotoğraf eklenmiştir.
- 9) İzmir kent fotoğraflarından bir kısmı, tezden çıkarılmıştır.
- 10) Ayrıca; metin içerisindeki anlatım bozuklukları düzeltilmiştir. Noktalama işaretleri ile ilgili hatalar düzeltilmiştir.
- 11) Kaynakçaya “internet kaynakları” bölümü eklenmiştir.
- 12) Ekler ve Şekiller listesi yenilenmiştir.
- 13) “Değişen kent kimliği” bölümüne, Türkiye’de kentin tanımı başlığı eklenmiştir.

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZ
SİVİL DİKKATSİZLİK VE
TÜRKİYE’DE DEĞİŞEN KENT KİMLİĞİ ÜZERİNE BİR OKUMA

Seval BAL

Bu çalışmada değişen kent kimliğinde iletişim biçimleri, sivil dikkatsizlik bağlamında sorgulanmıştır. Değişen kentin beşeri kimliği üzerinde durulmuştur. Sorumlu vatandaşlığı gösteren kamu vicdanı ile dikkatsizlik bağıntısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili örnekler İzmir kent kimliği üzerinden verilmiştir.

Çalışmanın amacı toplum, birey ve devlet ilişkileri bağlamında, kentte sivil dikkatsizlik olgusunun kamusal alanda etkileşim biçimlerine ve kamu vicdanına etkisini açıklamaktır. Bu çalışmada literal okuma, derinlikli görüşme, doğal gözlem metotları kullanılmıştır. Güvenlik arayışı, selamlaşma, gündelik hayatta zaman ve mekân kullanımı alt başlıkların yer aldığı, katılımcı derinlikli görüşme metodu kullanılarak değişen kent kimliği İzmir örneği üzerinden okunmaya çalışılmıştır.

Kentte kamusal alanların kullanımındaki değişim ile sivil dikkatsizlik arasında bir bağıntı kurulmuştur. Bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Kent yaşamında yüz yüze iletişim azalmıştır. Kamusal alanın özel alanla iç içe geçmiştir. Kamusal alan yer değiştirmiştir.

Anahtar Kavramlar: Sivil Dikkatsizlik, Değişen Kent Kimliği, Kamusal Alanda Etkileşim, Sosyal Sermaye, İzmir Modeli Örneği.

A READING ON CIVIL INATTENTION AND CHANGE OF CIVIL IDENTITY IN TURKEY

Seval BAL

ABSTRACT

At this research, civil inattention (civil negligence) and change of urban identity are questioned in the context of public space and participatory democracy.

At this research, methods of literal reading, depth interview, natural observation are used. Depth interviews are done on the subtitles of security search, greeting, use of time and place in everyday life. Urban identity of Izmir is read through the instrument of photos. Connection is made among urban change and civil inattention. The following conclusions are made: Face to face interaction is decreased at urban life. Public and private spaces are intertwined. Public space is displaced. It is found out that civil inattention practice in the city effects individuals and society in variety of ways. People act individually during general aspects of daily life whereas they show a group participation in the city during election period.

Keywords: Civil Inattention, Change of Urban Identity, Interaction at Public Space, Social Capital, İzmir Model Example.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, metropol kentlerinde kamusal alanın çözülmesi, kamusal alanda etkileşimle bağıntılı olan “sivil dikkatsizlik” olgusu temel alınarak tartışılmıştır. Kamusal alanda değişim ve sivil dikkatsizlik bağıntısı, İzmir örneklemini kullanılarak okunmuştur.

Çalışmada, literal okuma ve değerlendirme, katılımlı derinlikli görüşme ve gözlem metotları kullanılmıştır. Derinlikli görüşmelerde, katılımcılara karşılaştırmalı ritüellerinin değişimi ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Kent kimliğinin “beşeri yönünü temel alan bir okuma” gerçekleştirilmiştir. Sorumlu yurttaşlık, kamu vicdanı ve sivil dikkat olguları karşılaştırma yoluyla tartışılmıştır. Post- modern dönemde, kent kimliğinin beşeri yönü ile ilgili olan kentte iletişim imkanları ve yeni metropol kentine etkisi anlaşılmasına çalışılmıştır. Çalışmada, tanım ve açıklamalarda alan yazın yöntemi ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

İçerisinde bulunduğumuz post-truth dönemde, toplum-birey ve devlet ilişkilerinin anlaşılmasında bu tür çalışmalara ihtiyaç olduğu bilinmektedir. Kamusal alanda etkileşimin bileşenleri içerisinde ilk sıralarda, sivil dikkatsizlik olgusu gelmektedir. Bu çalışmanın amacı kent kimliğine etki eden sivil dikkatsizlik eylemini açıklayarak, gelecek dönemdeki kent politikalarına ışık tutabilecek bilgiler elde etmektir. Çalışmanın sonucunda güvenlik arayışının arttığı, tek tipleşmenin bireyleri olumsuz etkilediği görülmüştür. Kamusal alan kullanımı ve kavramında değişim yaşanmıştır. Gözetim ve kontrol politikaları ile hızlı kentleşme sonucunda bireylerin içe kapandığı ve “kamusal alanın kamusal kullanımının azaldığı” görülmüştür. Gözlem çalışması için İzmir metropol alanları seçilmiştir.

Bu çalışma yeni dönem kent okumaları içerisinde sivil dikkatsizlik konusunda bir başlangıç çalışması olarak planlanmıştır. Bu çalışma, “bireyselleşen toplum ve duyarsızlığın etik ve ahlaki değişimi” konusu ile sürdürülebilir.

Çalışma 2017 yılı ile 2019 yılı sonuna değin sürmüştür. Bu sürede tüm aile fertlerine bana karşı gösterdikleri sabır ve ilgiden dolayı minnettarım. Sanatı tasarımla buluşturan oğlum Burak’a ve doğaçlama tiyatroyu tanıtarak, sanatı destekleyen oğlum Bedirhan’a, tez çalışmasına katılımcı olarak destek veren değerli katılımcılarıma, manevi desteklerini esirgemeyen yakın arkadaşlarıma teşekkür ederim. Kenti bir medeniyet merkezi olarak tanımlayan annem (Alikızı) Elmas Tomak’a, emeğin, alın terinin kutsallığını öğreten, Zonguldak TTK maden işçisi emeklisi babam (Yetim) Halit Tomak’a minnet ve şükranlarımı sunarım.

Tezin konu başlıklarının belirlenmesinden itibaren tezin şekillenmesine kadarki süreçte çalışmaya değerli katkılarda bulunan, danışmanlığımı yürüten, değerli hocam, Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu’na emekleri ve özverisi için şükranlarımı sunarım. Prof. Dr. Adalet Alada’ ya değerli jüri üyelerim Doç. Dr. Sevim Budak, Dr. Öğr. Üyesi Ülke Evrim Uysal, Doç. Dr. Hülya Berkmen’e Dr. Öğr. Üyesi Nazife Şebnem Sayhan’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, ilk okuma sevgisini aşıl原因 ve okul hayatım boyunca başarılarımda etkisi çok olan -yakasına taktığı güzel rozetlerle hatırladığım ve minnetle andığım hocam Aliye Değerli’ ye, sosyal farkındalık geliştirmemde tesiri çok olan, Recep Özgüner’e, hocam Beyhan Ülkerli’ye çok teşekkür ederim. İstanbul Üniversitesi öğrenci işleri çalışanlarına, özveri ve sabırla ilgilendikleri için teşekkür ederim.

İzmir, 10.12.2019

Seval Bal

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMLAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL YAKLAŞIM

1.1. SİVİL DİKKATSİZLİK	5
1.2. KAMUSAL ALAN	12
1.2.1. Gündelik Hayat ve Kamusal Alanda Etkileşim	14
1.3. KENT KİMLİĞİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	15
1.3.1. Kent Tanımı ve İlgili Kavramlar	16
1.3.2. Gündelik Hayat ve Kentte Değişim	22
1.3.3. Kent, Birey ve Otorite Bağlantısı	25
1.3.4. Kent, Aidiyet ve Kimlik	28
1.3.5. Benliğin İnşasında Kent Olgusu	31
1.3.6. Kentte İskân	33
1.4. KAMUSAL ALANDA DEĞİŞİM	34

İKİNCİ BÖLÜM

POST-MODERN KAPİTALİZMDE KAMUSAL ALANDA DEĞİŞİM

2.1. POST-MODERN DÖNEMDE KENTTE DEĞİŞİM	37
2.2. NEO-LİBERAL YURTTAŞLIK	43
2.3. KENTTE SOSYAL SERMAYE OLGUSUNUN DEĞİŞİMİ	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVİL DİKKATSİZLİĞİN KENTTE ETKİLERİ BAĞLAMINDA KAMUSAL ALANDA ETKİLEŞİM

3.1. KAMUSAL ALANDA İLETİŞİM	48
3.1.1. Kentte İletişimde Mesafe Kavramı	50
3.1.1.1. Mahremiyeti	51
3.1.2. Karşılaşma ve Odaklanmış Etkileşim	52
3.1.2.1. Odaklanmış Etkileşim	53
3.1.2.2. Mukabele ve Selamlaşma ve Özne-Birey	54
3.1.2.3. Usanmışlık	58
3.1.3. Modernizmin Bunalımında Kent	61
3.1.4. Modernizm Bunalımında Bir Çözüm Önerisi; Kent Hakkı	62
3.2. METROPOL ve SİVİL DİKKATSİZLİK	63
3.2.1. İyileştiren Bakış	64
3.2.2. Metropol ve Sivil Dikkatsizlik Olgusu	65
3.2.3. Bakış ve Algı: Koordinatlar, Sayısal sistemler	69
3.2.4. Sivil Dikkatsizlik ve Kamu Vicdanına Çağrı	73
3.2.5. Görme ve Görünme Biçimleri üzerine bir Not	79
3.3. KAMU VİCDANI	80
3.4. KENTSEL ALANLARDA DEĞİŞİM ve BİREY	82
3.4.1. Yeniden Feodalleşme ve Ağ Toplumu	86
3.4.2. Bir Çözüm Olarak Global Vatandaşlık	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DEĞİŞEN KENT KİMLİĞİNDE İZMİR OKUMASI

4.1. TÜRKİYE’DE DEĞİŞEN KENT	91
4.1.1. Sivil Dikkatsizlik Bağlamında İzmir Kent Alanları	92
4.1.2. Kentte Sivil Dikkatsizlik Okumasına Bir Örnek	95
4.1.2.1. Selamlaşma	95
4.2. SİVİL DİKKATSİZLİK ve KENT KİMLİĞİ İLE NOTLAR	96
4.2.1. Kamusal Alanın Kullanımı (Esmâ ve Meliha’nın Görüşleri)	97
4.2.2. Kamusal Alanda Sivil Dikkatsizlik Gözlemi (Elçin)	103
4.2.3. Değişen Kentsel Zaman (Seçil)	104
4.2.4. Bireyin Kente Katılımı (Gülce)	105
4.2.5. Kent Kimliği ve Değişimiyle İlgili Görüşler I (Hale)	105
4.2.6. Kent Kimliği ve Değişimiyle İlgili Görüşler II (Sevgi)	106
4.2.7. Kent Kimliği ve Değişimiyle İlgili Görüşler III (Havva)	107
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	113
EKLER	119

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1.1: İzmir Çankaya; “kentte yabancı” ve “kamu vicdanı” örneği	119
ŞEKİL 1.2: İzmir fuarı: kamusal alanda örneği	119
ŞEKİL 1.3: İzmir, Konak “kent dokusu” örneği	120
ŞEKİL 1.4: İzmir Konak SAAT Kulesi kent dokusu ve sivil dikkatsizlik	120
ŞEKİL 1.5: İzmir- Kemeraltı, “sokağın değişimine bir örnek”	121
ŞEKİL 1.6: İzmir kent kimliği örneği.	121
ŞEKİL 1.7: Yeni kentte sokağın kullanımına bir örnek.	122
ŞEKİL 1.8: İzmir-Konak toplu taşıma araçlarını bekleyen kentlilerin sivil dikkatsizlik örneği.	122
ŞEKİL 1.9: İzmir Karataş’ta sokağa bakan vatandaşlar.	123
ŞEKİL 1.10: İstanbul-Taksim: Kentte bireyin “yoksulluğuna” ve “yalnızlığına” bir örnek. 20 Mayıs 2018 Kaynak: DHA.	123
ŞEKİL 1.11: İzmir-Konak Meydanı: sivil dikkatsizlik örnekleri.	124
ŞEKİL 1.12: Kamusal alanın kullanımına bir örnek.	124
ŞEKİL 1.13: İzmir Konak sahil yolu otobüs bekleyen vatandaşlar.	125
ŞEKİL 1.14: İzmir Karşıyaka karşılaşma örneği.	125
ŞEKİL 2.1: İstanbul değişen kent kimliği “nötrleşme”. Fotoğraf: Pelin Pınar Giritlioğlu.	126
ŞEKİL 2.2: İstanbul; Yenibosna-Haramidere arasında kaybolan kent ve “kent terörüne” ne bir örnek.	126
ŞEKİL 2.3: İzmir ‘Yeşildere yolu’ kentsel dönüşüm alanı ve kent kültürünün birlikteliği örneği.	127
ŞEKİL 2.4: Bayraklı yeni kent bölgesinde, gökdelenler ve geleneksel kent sokağı kesişimine bir örnek.	127
ŞEKİL 2.5: Değişen kent kimliği: “kent coğrafyasının yanlış kullanımında değişim” örneği.	128
ŞEKİL 2.6: İzmir Modeli söylemlerinin kent panolarına yansması 2019 İzmir Modeli Sempozyumu çalışmasının tanıtımı.	128
ŞEKİL 2.7: İzmir Limontepe TOKİ alanı.	129
ŞEKİL 2.8: Havva Hanım kent kültürü örneği.	129
ŞEKİL 2.9: Değişen kent kimliğine bir örnek: İzmir/Bayraklı	130

ŞEKİL 2.10: İzmir Güzelbahçe kent dokusu örneği. Fotoğraf: İ. Bedirhan Bal.....	130
ŞEKİL 3.1: Sözel olmayan etkileşim örneği “Selamlaşma”.....	131
ŞEKİL 3.2: Sözel olmayan etkileşim örneği 2018 Yerel seçimi için mitinge katılan İzmirliiler.	131
ŞEKİL 4.1: Erwing Goffman’ın “Interaction Rituel” kitabının kapağı: “görmenin anatomisi”.	132
ŞEKİL 4.2: David Le Breton’un “Yüz üzerine antropolojik bir deneme kapak sayfası”	132
ŞEKİL 5.1: İzmir Karşıyaka İZBAN Nergis durağında kentlilerin intihar vakasını takip eden vatandaşlar.	133
ŞEKİL 5.2: Kayıtsızlık örneği I.	133
ŞEKİL 5.3: Kayıtsızlık örneği II.	133
ŞEKİL 6.1: Odaklı etkileşim örneği.	134
ŞEKİL 6.2: İzmir Karşıyaka Sevgi yolu karşılaşma örneği.	134

TABLolar LİSTESİ

TABLO 3.1: Yurttaşlık söylemleri listesi. (Kaynak: Dobson 2003: 39’dan aktr. Âdem, s.195.).....	89
TABLO 4.2: Karşılaşma ile ilgili gözlem notları.	95

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
Bak.	:Bakınız
bas.	:Basım
c.	:Cilt
cm	:santimetre
Çev.	:Çeviri/Çeviren
Der.	:Derleyen
Doç.	:Doçent
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
Dr.	:Doktor
ed.	:Editör
Fak.	:Fakülte
İÜ	:İstanbul Üniversitesi
s.	:sayfa
TODAİRE	:Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TOKİ	:Toplu Konut İdaresi
TTB	:Türkiye Tabipler Birliği
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
Üni.	:Üniversite
vb.	:Ve Benzeri
Yay.	:Yayınları
yy.	:Yüzyıl

GİRİŞ

a) Çalışmanın Konusu

Zygmund Bauman’ın birey ve toplum ilişkilerinde post-modern dönem eleştirilerinin yer aldığı makale ve yazılarının tartışıldığı Bauman Sempozyumu¹ izlenimleri Konunun seçilmesinde etkili olmuştur. “Sivil Dikkatsizlik ve Türkiye’de Değişen Kent Kimliği Üzerine Bir Okuma” başlığında kenti oluşturan “insan” unsuru paranteze alınmıştır. Bu çalışmada, kentte iletişim pratikleri bağlamında kamusal alan ve özel alanların kullanımı sorgulanmıştır. Bu çalışmada kent, bir *iletişim yeri* olması ve iletişimin olanakları bağlamında ele alınmıştır. Kent alanı bu bağlamda sivil inisiyatif kullanımı vasıtasıyla kamu vicdanının sesinin duyulabileceği bir beşeri alan olarak değerlendirilmiştir.

Batıda ilk kentlerin kurulduğu dönemlerde, medeni tutum bir ikircikli yapıda ele alınmıştır. Medeni olma, kentlilik, kibarlık, görgü birlikte ele alınmıştır; ideal hanımefendi ve beyefendi, konuşmasının sakinliği, yemeğini küçük lokmalarla yemesi, giyiminin uyum ve temizliği, güven veren duruş ve beden hareketleriyle tarif edilmiştir (Sennett, 2013:105). Bu tutumun yanında kentlilik; bireyin duruma uygun bulması gereken rol ve takınması gereken maske ile de eş anlamlı bir tanımlı içermiştir. Bu ikinci tanımda kentli birey; “duygu ve düşünceleri kibarlık maskesi altında saklayabilen, durum ve yere göre söylenmesi gerekli cümlelerle konuşabilen”, olması beklenmiştir. Bugün ise sadece dürüst davranma, medeni duruş için genel bir kabul halini almıştır. Bunun için de açık sözlü olma önemlidir (Sennett, 2013:106). Bu çalışmanın konusunu oluşturan sivil dikkatsizlik olgusu, kent yaşamında farkında olunmaksızın her gün başvurulan, bir genel davranış pratiğini göstermektedir. Bu olgu sayesinde, kalabalıklar içerisinde kendimizi özgür hissederiz. Kentte yaşamın sürmesinde bu olgunun varlığı temel dinamiklerden biri kabul edilmiştir. Bu anlamda, sivil dikkatsizlik pratiği, kent hayatında entelektüel kimliğin oluşmasına katkı sağlayan temel ilkelere birisi olarak kabul edilmektedir.

---

¹ 19-21 Mayıs 2017’de Kuşadası’nda, The Grand Blue Sky Internation’da tertip edilen “Bauman” konulu sempozyum üç gün sürmüştür. Burada kentsel alanda değişim ve bireyin durumu ile ilgili çok sayıda bildiri sunulmuştur. Bu konunun seçilmesinde sunulan bildiriler bir esin kaynağı oluşturmuştur.

Kamusal açık alanda hareket eden bireylerin karşılaşmalarında, diğeriyle çarpışmadan kaçınmak için gösterdikleri çabalar, bu eylemi yani sivil dikkatsizliği anlatmaktadır (Goffman, 2017:24-25). Ancak kentleşmeyle birlikte bu kentsel uyum pratiği, ‘yüzün yitimi’ ve ‘sözel iletişimi sınırlandırması’ yönleriyle yani “kamusallığın gerilemesiyle” ilintili görülmüştür. Yani sivil dikkatsizlik bir tutum olarak hem bir ihtiyacı karşılamakta hem de bireyi kentte iletişim konusunda sınırlamaktadır. Bu tez çalışmasında, sivil dikkatsizlik, kavramsal açıdan ele alınmış, kamusal alanda etkileşim ve kamu vicdanı öğeleri bakımından kente olan etkisi, tartışılmıştır.

b) Araştırma Yöntemi

Çalışmada literatür taraması, derinlikli- katılımlı görüşme, gözlem, fotoğraf okuma metotları kullanılmıştır. İzmir Bornova, Bayraklı, Konak ve Karşıyaka ilçelerinde konu ile ilgili farklı zamanlarda gözlem yapılmıştır. Derinlikli görüşme çalışmasında bazı görüşmecilerle ikiden fazla görüşme gerçekleştirilmiştir. Değişen kent kimliği ve sivil dikkatsizlik pratiği İzmir örneği üzerinden bir okuma ile tanımlanmaya kent kimliğine etkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

c) Kaynaklar

Bu tez çalışmasında post-modern dönem kent ve birey tartışmaları esas alınmıştır. Frankfurt Okulu söyleminde olduğu gibi disiplinler arası, insanı paranteze alarak bilginin araçsallaştırılmasını eleştiren görüşleri paylaşan son dönem sosyal bilimcilerin çok bilinen temel kitaplarından faydalanılmıştır.

Zygmund Bauman, “**Sosyolojik Düşünme**”, Erving. Goffman, “**Kamusal Alanda Etkileşimler**”, Özgür. Taburoğlu; “**Nazar, Görme Biçimleri**“, Henry. Lefebvre “**Kent Devrimi**”, John Urry, “**Mekânı Tüketmek**”, Manuel Castells, “**Kimliğin Gücü**”, Kürşat Bumin, “**Demokrasi Arayışında Kent**”, George Simmel; “**Metropol ve Zihinsel Yaşam**”, Richard Sennett; “**Kamusal Alanın Çöküşü**”, Özgür Taburoğlu,

“Başkası Nasıl Görür.” Kitabından yararlanılmıştır. “Korku” temalı **4. Siyasal Psikoloji Sempozyumu**², “İzmir Modeli” Sempozyumu³ katılarak bilgi toplanmıştır. Ayrıca konu ile ilgili makale ve araştırmalar taranmıştır. Katılımlı derinlikli görüşme notları ile kent mekânlarında çekilen fotoğraflar kullanılarak okuma gerçekleştirilmiştir.

d) Çalışmanın Önemi

Dünya Ekonomik Forumu (2019) yaptığı araştırma sonunda, “yalnızlaşması”nın küresel sorunlardan biri olduğunu duyurmuştur. Bu durum kentte kamusal alanda etkileşimin sıklığı ve süresi ile yani toplumsallaşma ile bağlantılıdır. Bireyselleşmiş toplum ve nötrleştirilmiş kamusal alan bu sorunla bağlantılı olarak tartışılabilir. Çünkü bireyin kente katılımı iletişim yolu ile mümkün olmaktadır. İletişimde ise sözlü ve yüz yüze iletişim türlerinin kullanılması kent sorunlarına katılım açısından daha etkili bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum başkayı görme, gözetme ve ondan sorumlu olma anlamlarında vicdanilikle bağlantılı olarak okunmuştur.

Sennett’e göre, göz; “vicdanın kapısıdır.” Görme eylemi ise “dikkat etme” anlamında kullanıldığında sözlü iletişim için imkân sağlamaktadır. Birey, gördüğünden sorumlu olur. Ancak hız ve post- modern devrin kentte zamanı ve mekânı birey ve toplum aleyhine örgütlemesinin sonucunda, kişi başkasının sorumluluğunu üstlenemeyecek kadar çok “öteki” ile karşılaşmaktadır. Simmel’in tarifıyla kamusal alan içinde “usanmışlık” ve bununla beraber gözlenen “kaçış” tutumu yeni kent kimliğini anlatmaktadır. Kent yaşamının sürdürülmesinde etkili olan sivil dikkatsizlik pratiği, kişilerin kamusal alanda başkaları arasında özgürce dolaşmasının garantisini oluşturmaktadır. Bu duruma ek olarak, *gezgin-filaöneür* kentli bireyin dalgın bakışının içerisinde entelektüel gelişimin imkân bulduğu kabul edilmiştir.

---

² 4. Siyasal Psikoloji Konferansı 11-12 Mayıs 2018 de, İstanbul Tabip Odası’nda gerçekleştirilmiştir. Ejder Yıldırım, “Toplumsal Çatışma ve Kitlelerin Saldırganlığı Üzerine Sosyo-politik ve Nöro-bilimsel Tezler”, 11 Mayıs 2018, 9.45-10.45 Açılış Konuşması, İTBO, İstanbul.

³ “Yerel Yönetimde İzmir Modeli” konulu Sempozyum, 30 Kasım 2018’de Yaşar Üniversitesi’nde tertiplenmiştir.

Birey ve toplum, içinde yaşadığı kent ile beraber değişmektedir. Sözü yüz yüze söylenme oranı ve süresi giderek azalmaktadır. Yani kentin belleğini teşkil eden kültürel kimliğinin belirleyicisi olan hikâyelerin korunması ve aktarımı-metropoller için düşünüldüğünde- çoğunlukla yeni kamusal alan olarak kabul gören dijital sahada gerçekleşmektedir. Bu yeni kamusal alan olan dijital alanlarda özne-bireyin devlet ve toplumla ilgili bilgisi araçsallaşmaktadır. Bireyin özneleşmesine imkân sunması gereken kentler, bugün sadece birer meta yığını gibidir. Birey, kent içinde sınırları çizilmiş alanlarda gidip gelirken, iletişim imkânlarını fazlaca kaybetmiş görünmektedir.

Toplumsallığın sürdürülmesi adına kent kimliği bileşenleri içerisinde korunması gerekli olan en önemli unsur, iletişim unsuru olmaktadır. Ancak, gözlemlendiği üzere günümüz kent yaşamı, bireylerde, iletişimsizlik eğilimini arttırmaktadır. Dayanışma, bellek, kültür ve katılım öğeleriyle kent olumlu kimlik kazanacaktır. Bugün yapılması gereken bu unsurların sürekliliğini destekleyecek kamu politikalarının ortaya konulması ve bu politikaların uygulanmasının önündeki engellerin tespit edilmesidir. Kenti kent yapan ana ilke, onun özgürlük mekânı yaratmasıdır. Sivil dikkatsizlik ve kent yaşamı esasında ayrılmaz bir bütündür. Bireyin özneleşmesine imkân sunması gereken kentler, bugün sadece birer meta yığını gibidir. Birey, kent içinde sınırları çizilmiş alanlarda gidip gelirken, iletişim imkânlarını fazlaca kaybetmiş görünmektedir.

Kent ve iletişim boyutu ile “başkayı görme” kente katılma açısından bir tanımlama çalışması olarak tamamlanmıştır. Bu çalışma, kent kimliği ve sivil dikkatsizlik konusunda başlangıç çalışması olarak planlanmıştır. Bu çalışmada kamusal alanların değişimi, iletişim yönüyle ele alınmıştır. Kayıtsızlığın vicdani boyutuna kısaca değinilen bir çalışma olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL YAKLAŞIM

1.1. SİVİL DİKKATSİZLİK

Sivil dikkatsizlik başlığı altında ele alınacak temel kavramlar; karşılaşma ritüelleri, sivil dikkatsizlik, kamu vicdanı, sorumlu yurttaşlık olarak belirlenmiştir. Bu bölümde kent *civitas* yani bir “iletişim alanı” ve *civilation* – kentli yani “yurttaş” anlamlarıyla ele alınmıştır.

Sivil dikkatsizlik olgusunun anlaşılması için *gündelik hayat, kamusal alanın değişimi, sahte karşılaşma, yabancı, kalabalık ve yüzün yitimi* gibi kavramların kentteki yeri ve etkisinin bilinmesi önem taşımaktadır. Aşağıda bu bağlam içerisinde sivil dikkatsizlikle alakalı kavramlar açıklanmıştır. Sivil dikkatsizlik olgusu, kente dair olan “bireysel bir tutumun adı” olarak ele alınmıştır. Latince’ de *civilaton* kavramının işaret ettiği “sivil” kelimesi; “kente ait olan” anlamındadır. Kamu vicdanına işaret eden sorumlu vatandaşlığı gösteren “dikkat” kelimesi de gündelik hayatın içerisinde gerçekleşen “göz atma” “gözlem”, “diyalog” gibi kentle alakalı pek çok anlamı çağrıştırmaktadır. Bu nedenle de “kent” sivil dikkatsizliği doğrudan belirleyen bir yapı olmaktadır.

Araştırmacılar tarafından kent ve onu oluşturan toplumlar farklı kuramlar yoluyla açıklanagelmiştir. Bu araştırmacılardan Syoberg, toplumları ilkel, feodal ve sanayileşmiş kentsel toplumlar olarak sınıflamıştır. Kent; feodal ya da sanayileşmiş kentten birisi olan kenttir (Ökmen, 2003:259-262. aktr. Topal,2004:277-286) Hout kenti, “karmaşık olan toplum yapısında bireyci çözümlerin üretilebildiği bir yerleşim sistemi olarak” ele almıştır. Buna göre kent; insanların buluştuğu, malların takas edildiği, fikirlerin yayıldığı kozmopolit bir alandır (Hout, 2014). Bumin’in tarif ettiği kent ise bir yaşam alanı olarak; kültür, bilgi, siyaset, tarih, ekonomi ve felsefe gibi bireyi geliştirecek imkânlarla sahip yegâne mekân olarak tanımlanmıştır (Bumin, 1998:12)

Toprak, kent olgusunu “sürdürülebilirlik” ve yaratıcılıkla açıklamıştır. Bunun için kentte *sayısallık, çeşitlilik, kabul edilebilirlik, emniyet, güven, ayırıcı ve belirleyici olma, yenilikçilik, birliktelik, sinerji, rekabet ve örgütsel kapasite* gibi dokuz kriterin kentnin canlılığı, yaratıcılığı ve sürdürülebilirliği için yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Bunun gerçekleşmesi için ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel farklılaşma alanlarının bulunduğunu belirtmiştir.(287)

Sivil dikkatsizlik bir tutum olarak ele alındığında, Erving Goffman’ın tarif ettiği üzere; “*gözetlemeden görme, görülene karşı gerekli davranışla karşılık verme, gördüğüne karşı suskun kalma, görülene tepki vermeme yani durma ve cevapsız bırakma*” eylemlerinden oluşmuştur. Sivil dikkatsizlik tutumu, gündelik hayat içerisinde farkında olunmaksızın uygulanan bir iletişim pratiğini göstermektedir. Sivil dikkatsizlik olgusu, Richard Sennett’in *Gözün Vicdanı*, Erving Goffman’ın *Etkileşim Ritüelleri*, Zygmund Bauman’ın *Sosyolojik Düşünme* kitaplarında kavramlaştırdığı, post-modern dönemle ilgili kentsel bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır.

Sivil dikkat olgusu ise karşıt bir olguyu göstermektedir. “Sivil dikkat” ötekine sorumluluk duyarak onu “görme” anlamında kullanıldığında, kamu vicdanı ile eş değer bir kavramı oluşturmaktadır. Kamuoyunun harekete geçmesi ve kamu düzeninin bu anlamda sürdürülebilmesi için “sorumlu bakışa” ihtiyaç duyulmaktadır. Bireyin ihtiyaçları ile kentin içinde bulunduğu şartlar birbirini etkilemektedir. Bu durumda “kendi üzerine düşünen, kendi bilgi ve eylemlerini sorgulayan” özne-birey, kentin sürdürülebilir bir özgürlük alanı olması için gerekli olan özne-birey olacaktır. (Agger, 1998:232). Özne-bireyin teşekkülüne ise kentle ilgili pek çok unsur etki etmektedir. Simmel’e göre (1993) kentin zorlukları, bireyin zihinsel varlığını etkilemektedir. Kişiler bu zorluklarla baş edebilmek için, kentte özgürlüğü ve güvenliği sağlayacak savunma pratiklerine ihtiyaç duymaktadır.

Uygar bir vicdan, öteki kategorisindeki diğerlerinin sorunlarıyla ilgili olan bir birey olmakla beraber, davranışlarına bir dolayım eklemelidir (zira kibarlık, “şunu isterim” diye açık etmezdi). Birey, gündelik hayatın yükünü azaltma işlevi görececek bir rol seçerek “kaçınma dili yardımıyla” bunu başarmaktadır. Nitekim birey kaçınılmaz

Olarak, uygar uyumluluk ilkesi adına, sivil dikkatsizlik pratiğine ihtiyaç duymaktadır (Sennett, 2013: 104).

Zygmund Bauman, sivil dikkatsizlik pratiğini, “bakmıyormuş gibi yapıp görmezden gelme” olarak tarif etmiştir. Bu pratiği de kişiler gündelik hayatta, her gün sergilemektedir. Bauman’ın ifadesiyle sivil dikkatsizlik; “...çok zor bir sanatı göstermekle birlikte, aslında her gün başvurduğumuz bir sahneleme” sanatıdır. Örneğin; “bir fotoğrafsergisinde ya da ulaşım araçlarında seyahatimiz esnasında birçok insanla karşılaşırız, ancak onların yanımızdan geçip gittiğini fark etmeyiz bile” (Bauman, 2017) sözlerinde açıklandığı gibi, gündelik hayat içerisinde yer almıştır. Gündelik hayatta birey bu tutumu icra ederken, diğer taraftan ötekilerin belirsizlik sınırlarında gidip gelen bir yol trafiği ile baş etmek durumundadır. “Sivil dikkatsizlik kuralları sayesinde, ötekiye/yabancıya düşman muamelesi yapılmaz.” Bu noktada karşımıza kamu vicdanı ile bağıntılı olan “sivil dikkat” olgusu çıkmaktadır. Bu iki durumun yanında sivil dikkatsizlikle karıştırılan ilgisizlik tutumu yer almıştır. Başkasına sorumlulukla ilgili olan vicdani bir tutumu için “sivil dikkat” demek, daha doğru olacaktır. Ancak, bu tutumun karşıtı olarak ele aldığımız ahlaki ilgisizlik ile sivil dikkatsizlik tutumları iki farklı olguyu göstermektedir.

Simmel, Sennett ⁴ ve Bauman gibi pek çok kent bilimci ve sosyoloğun dile getirdiği gibi; yaşadığımız dünya, yabancılarla dolu bir *evrensel yabancılar* dünyası oluşturmuştur. Yabancılar ile yerleşikler arasında diyalog değiştirilip azaltılabilir; “aynı toplum içinde yaşayıp, aynı mekânları paylaşmama” durumunda olduğu gibi. Ancak belirsizlik hissi doğuran ötekinin varlığı, kentli bireyi temkinli olmaya mecbur bırakmıştı; “...düzenli bir bahçede aniden beliren otlar gibi yabancıların bilinmeyen yaşamı bizim yaşam biçiminizi sorgular, bu durum ise bize huzursuzluk verir.” Çünkü alışagelmış olan yaşam tarzımıza dokunurlar (Sennett, 2016). Kısaca; “sivil dikkatsizlik” olgusu, kentte karşılaşan bireylerle ilgilidir (2017) diyebiliriz. Bauman’ın tarif ettiği gibi; “kişinin bakmıyor ve dinlemiyor gibi yapması ya da en azından kişinin bakmadığı, işitmediği ve hepsinden önce çevredekilerin ne

---

⁴ Richard Sennett, 1 Ocak 1943’te doğmuştur. Chicago- Cabrini Green Toplu Konutlarında ilk gençlik yıllarını geçirmiştir. Georg Orwell ile İspanyol iç savaşında yer almıştır. David Reisman “Yalnız Kalabalıklar”ın yazarı olarak onu da Sosyoloji okuması için Harvard’a yönlendirmiştir. Hanna Arendt, onun kamusal yaşam konusunda düşüncelerine etki eden filozoflardan biri olmuştur. 1977’de yayımladığı Kamusal İnsanın Çöküşü kitabı onun tanınırlılığını arttırmıştır. 1991 Gözün Vicdanı da görme biçimlerinin bireye etkisi sorgulamıştır. (M. Emin Balcı)

yaptıkları ile ilgilenmediği havasını verecek bir tavır takınmasıdır.” Sivil dikkatsizlik, kendini göz göze gelmekten *kaçınma* davranışıyla ortaya koymaktadır.¹ Goffman’ın “*Kamusal Alanda Etkileşim Ritüelleri*” kitabında belirttiği üzere:

“...gözlerin karşılaşması her zaman yabancılar arasına izin verilebilir olandan daha kişisel bir ilişkiye davettir. Bu da kişinin anonim kalma hakkından vazgeçmesi ve başka insanların gözünde görünmez kalma yönündeki hakkından feragat ettiği veya bunları askıya aldığı anlamına gelir.” (Goffman, 2017)

Bauman’ın “biz ve onlar” çözümlemesinde, *biz* kavramının altında *güven*, *bağ*, *dayanışma*, *saygı*, *dikkat* gibi olumlu edimler sıralanırken *onlar* kategorisi *uzaklık*, *düşmanlık*, *kimliksizlik*, *dikkatsizlik* gibi olumsuz anlamlar işaretlenmektedir (Bauman, 2004). Birey, kitle ve yığın psikolojisi içinde var olma çabasını sürdürmek durumundadır. Bauman’a göre (2017) sahte karşılaşma dışında kalan komşular, komşuya benzer ‘yaratıklar’ ya da ‘yaratık komşular’ olmaktadır. Diğer bir deyişle yabancılarla iletişim her zaman bir uyumsuzluktur yani yabancı, *karışık statüsünün yarattığı kural azlığı ve kuralların uyumsuzluğu anlamlarında tedirgin edici bir yerdedir*; “...en iyisi yabancılarla hiç karşılaşmamak, onların işgal ettiği ya da paylaştığı alandan uzak durmaktır.” Karşılaşmanın kaçınılmazlığından dolayı, *bir karşılaşma olmayan karşılaşma* kurgulanmalıdır. Ya da olmadığını iddia eden bir karşılaşma pratiği sergilenmelidir (1988). Milan Kundera’nın ifade ettiği üzere; gerçek karşılaşmaların tersine sahte karşılaşmalarda, “yabancıların orada olmaları durumu” önceki eylemin kaçınılmaz bir sonucu ya da sonraki eylemin nedeni de değildir; “öykü oluşturan nedensel olaylar zincirinin dışındadır; bir iz bırakamaz ve *epizot* gibi öykünün bir parçası olamazlar. Ancak yabancıların varlık alanının “tipleştirme, kategorize etme” anlamlarında bir kesit olduğu söylenebilir (2016)

---

¹ Bugün 86 yaşında olan Howard Becker ve arkadaşları, Erving Goffman ve Anselmus gibi Chicago Okulu hocaları da, 1965-1991 arasında North-Western Üniversitesi Sosyoloji bölümünde bu konularda araştırma yapmıştır. İKSV tarafından 16 Eylül- 12 Kasım 2017’de düzenlenen 15.İstanbul Bienalinde “iyi bir komşu” teması işlenmiştir.

Martin Buber, sahte karşılaşma/*begegnung* değil (*vergegnung*) olmayan bir zaman ve mekâna vurgu yapmaktadır (Bauman, 1988:210). Derinlikli görüşmede Meliha Hanım’ın da vurguladığı gibi; ulaşım araçlarında ya da karşılaşmanın ihtimal dâhilinde olduğu yerlerde “kendimizi saklamak isteriz; görünmemeyi tercih ederiz.” Sahte karşılaşma sanatı, ötekini arka plana sürer, kişi isterse onu her an odak noktasına getirebileceğini bilir, arka plan tartışılmaz bir şekilde oradadır, arka plan, fiziksel ortamın sağlamanın dışında, eylemin seyri ve sonuçları üzerinde bir etki yapmaz.” Schützçü *periodeusis* sürecinde güncel ilgide, yabancıya “kayıtlı olma alanı” tahsis edilmez, onunki “konu dışı bir mevcudiyet”, “tanımlanmamış bir varlık” “kabul edilmemiş bir varoluş” tur. Tanıtma eylemi ise yabancılardan oluşan gri alanın yüzü olmayan kişilerini “yüzü olan bir kişiye” dönüştürmektedir (Bauman, 1988:77).

“Varlık olmayan görüntü, kendi uyumsuzluğu ile uyumlu bir uyumsuzluk hali sahte karşılaşma tekniğiyle konumlanan bu yabancıya ilgisizlik alanı tüm bilinçli temaslardan ve en önemlisi onun bilinçli bir temas olarak görebileceği davranışlardan uzak bir alandır. Bu sempatiye de düşmanlığa da uzak, daha güvensiz, duygusal boşluk alanıdır. Bu nedenle görmezlikten gelinmelidir, uyumu bozmadan hedeflenen bilgi alanında anlamaya izin vermelidir.” (Goffman, 2017)

Benjamin, önceden tasarlanmamış bir biçimde yaşamdan örnekler toplayarak, *flaöneür* yani kentte gezginin rolünü incelemiştir. Karşılaşmanın “dalgın” morfolojisi içinde geçmişe ait kültürel izlerin, bazı güncel olaylar ile hatırlanabileceğini anlatmıştır. Bu bakış açısına göre; “Geçmiş şimdikle bağlayan rastlantı, sadece *dalgın algı* ile gerçekleşebilir ve geleneklerin baskıcı ağırlığını zayıflatabilir.” (Urry,1995/2015:47) Kent içinde hareket halindeki bireyin, bir dalgınlık sırasında yapıları fark edeceği bu durum ise, insanların bir galerideki resimlere yoğunlaşmış ilgisi ile karşıtlık oluşturmaktadır. *Dalgın algı* durumu, sivil dikkatsizlik eylemi içerisinde yer almakta olan bir durumu ifade etmektedir. Simmel bu bağlamda modern yaşamı çözümler ve şu şekilde anlatır; “...uyaranların çeşitliliği ve yoğunluğu, kent yaşamında bireyleri hesapçı ve dakik hale getirmektedir. Sahte karşılaşma sanatını oluşturan teknikler içinde bireylerin başvurduğu tutum “göz temasından kaçınma” yer almaktadır. Bauman’a göre;

“...bu tekniğin gerektirdiği beceriler ne kadar karmaşık olduğunu anlamak için gelip geçenlerin hareketlerini izlemek ve böylece çarpışmadan kaçınmak ya da kalabalık bir büroya da bekleme odasına giren kişinin kendisini göze çarpmayacak bir yer bulmak için yaptığı kaçamak göz taramasını incelemek yeterlidir. Bakmıyormuş gibi davranırken görmektir: incitmeden, yanıtı teşvik etmeden, bakmalı, ilgisiz görünürken de dikkat etmelidir. Yapılması gereken ‘kayıtsızlık maskesi’ altında incelemektir. Üstünkörü bakış da denilebilir, bu kısa süredeki anlık bir ‘iletişimsizlik’ eylemidir. Hiçbir karşılıklı hak ya da ödevin var sayılmadığını belirten rahatlatıcı bir bakıştır. Metropolde birey, mekân ve imgelerin çokluğu nedeniyle, *kayıtsızlık* tavrı geliştirmek zorundadır. İnsanlar bu tür bir tavır geliştirmeselerdi, yüksek nüfus yoğunluğunun yarattığı deneyimlerle baş edemezlerdi. Kentin kişiliği çekingen, mesafeli ve kayıtsızdır.” (Urry,1995)

Helmuth Plessner’in tarif ettiği gibi, uygar ilgisizliğin evrensel uygulamasının özel sonucu *yüzün kaybolmasıdır* ya da daha doğrusu *bir yüz edinilememiştir* (Bauman, 1988:210-216). Kent kalabalığı bireylerin toplamı değildir. Bu kalabalık, bireyselliğin eridiği, karışık ve biçimsiz bir küme gibidir. Öyle ki Bauman’a göre; “...kalabalık, yüzüzdür, birimleri de öyle, birimler birbirinin yerine geçebilir, atılabilir, onların yüzüzlüğü sayesinde kentli kalabalığın hareketli birimleri toplumsal yapının olası kaynakları olarak etkisiz hale getirilebilir.”² (Bauman, 1988:219) Bu durum, yani toplumun bireyselleşmesi, “büyüsünü yitirmiş bir dünya” imgesi ile karşımıza çıkmıştır. Yani ahlaksal, kültürel ve politik değerler, bir “olgular yığınınına” indirgenmiştir (Özlem, 200:68 aktr. Gülenç:261).

Modern çağın metropollerinde şeyler, “usanmış” kentliye eşit, düz ve gri tonda görünürler öyle ki; “...hiçbir nesne ötekinin üstünde bir tercih edilebilirliği hak etmez” durumdadır. Yani *sıradanlaştırma* kentte görünürlük kazanarak yüzeye çıkmıştır. Bauman’ın tarifleriyle bu halin sonucunda kentin sınırları renk ya da renksizlik biçimleri halinde değişmiştir (Bauman, 2013). Goffman’a göre bakış türleri: (2017)

“Yüzeyseldir, hiç görmüyormuş gibi, bir noktaya bakılıyormuş gibidir. İlgiyi gizlemek üzere planlanmıştır; aklından geçeni yapıyormuş izlenimi veren bu bakış bakılanı rahatsız etmez; medeniyeti göstermektedir. Bunun karşılığı olan

²... kamusal alanın “toplumsal olmaktan çıkarılması” ya da kişinin içinde hareket ettiği alanın etkileşime açık bir yer olmaktan çıkarılmasıdır. “Erişilebilir, yani yakın olanları, toplumsal mekândan çıkartmak ya da onları kabul etmemek, hakkında bilgi edinmekten, kendi hakkında da bilgi vermemek` anlamına gelir.”(Bauman, bu konu hakkında *Sosyolojik Düşünmek* adlı yapıtında geniş bilgi vermektedir.

Abartılı bakış ise; şaşırılmaktan çok, “şaşırmaya” gibi görünmek” “kişiyi rahatsız etmek”, “tedirgin etmek” gibi amaçlar taşımaktadır; görgüsüzlüğe yorumlanır. Nitekim yüz ve vücut imgesine bakarak toplumsal etkileşimin samimi veya resmi, yakın veya uzak olduğu anlaşılabilir; bir büfeciye, bir polise her zaman soru sorulabilir, çünkü yüz anlatımları soru sormaya açık olduklarını gösterir. Karşısındakinin gözlerin içine doğrudan bakmak; diğer simgelerle birlikte, “tehdit”, “kendine güven”, “yabancılaşma”, “küçümseme”, “vedalaşmayı” çağrıştırmaktadır. “ (Goffman, 2017:94)

Günümüz metropollerini -doğurdıkları hız ve nötrlüğün sonucu olarak- bireyleri gündelik hayatları içerisinde tedirginliğe ve suskunluğa eğilimli kentlilere indirgemektedir. Buna göre düşündüğümüzde, kent gündelik hayatın ritmi içerisinde kimlik kazanmış olmaktadır. Bauman, *Sosyolojik Düşünmek* kitabında gündelik hayatı şu şekilde özetler:

”Gündelik olan eylemler, günlük hayatın etrafında döndüğü tekdüze gerçeklerde ya da bireylerin yerine getirdiği sıradan edimlerde değil, günlük hayattaki tekrara işaret etmektedir. Gündelik olanın adlandırılmasında önemli olan insanların giriştiği faaliyetler yelpazesi değil bu faaliyetlerin sıralanışıdır, onların toplamı değil gündelik “Everyday” yalnızca bir üretim tarzı değil aynı zamanda toplumu yönetmenin de bir tarzı her iki durumda da tekrarlamalı olanını zaman içindeki tekrarın hâkimiyetine işaret eder.” (2013)

Toplumsal mekândan çıkarılan ötekiler, algılanan dünyanın arka planında durur -insanlığın özelliksiz boş kabukları gibi bilinçaltında kalmalıdır- onların insanlığının farkında oluşunun yüzeye çıkmasına izin verilmemelidir (Bauman, 2016: 200- 213). Bauman’ın da ifade ettiği (2016) bu dışarıda kalma pratiği ve içe kapanma hali, zamanla bireyi toplum dışı bir varlık alanına çekmektedir. Burada kamusal alanın yitiminden ya da iç içe geçmesinden bahsedilebilir.

Simmel, yüzlerin bulanıklaştığı mesafenin korunmasının her zaman nefret ve antipatinin ya da sempati riskini bertaraf etme çabasının karıştığı bu ilgisizliğin, yabancılara karşı doğal bir *savunma durumu* olduğunu belirtmektedir. Birey için çoğunlukla kontrol altında tutulan ve nefret şeklinde yoğunlaşmaya hazır olan *tiksinti*, *bastırılmış düşmanlık* tutumları “kentte yaşamayı teknik olarak mümkün ve psikolojik olarak tahammül edilebilir” kılmaktadır. Bu durum kentte var olan mekânların yeniden adlandırmasını gerektirmektedir (Bauman, 2016:214). Bu anlatımlardan anlaşılacağı üzere, kent insanı görülme ve bununla beraber başkalarının önemsenmeyi isterken bir yandan da anonim kalma hakkını muhafaza etmeye çaba sarfetmektedir.

Erving Goffman’ın “*Presentation of Cell in Everyday Life*” *Günlük Hayatta Benliğin Sunuluşu*, kitabında anlattığı gibi eski Yunanca ’da şehir devlet olan *politikos*, hemşeriliğin yanı sıra politikanın ortak etimolojik anlamını da işaret ederdi. Bu kentleri “farklılıkların bir arada olduğu bir yer” olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.

1.2. KAMUSAL ALAN

Kamusal alanlar, yurtttaşların kent sorunları hakkında tartışabilecekleri etkinlik alanlarıdır. Kentte ortak kullanım alanları olarak tanımlanan kamusal alanlar, kapalı ve açık kamusal alanlardır. Bu bölümde, kamusal alanda etkileşim ve sivil dikkatsizlik bağlamında açık kamusal alan olarak sokakların kent kimliği içerisindeki değişim ve dönüşümü irdelenmiştir.

Modern dönemle birlikte kamusal alan kavramında değişim ve dönüşümler görülmüştür. Yarı özel kamusal alan olan alışveriş merkezleri gibi. Ayrıca dijitalleşme ile beraber kamusal alan özel alan sınırı bozulmuş iç içe geçmiş ve kamu alanı sosyal medya platformlarında gerçekleştirilen tartışma ve paylaşımlarla, oralarda görünür hale gelmiştir. Kent dokusu birer semboller ve imgeler alanına dönüşmüştür. Sivil dikkatsizlik pratiğinin sahnelendiği sokakların pek çoğunun yerini caddeler almıştır. Caddelerde ise nesnelerin, nüfusun ve sermayenin birikim izleri okunmaktadır (Lefebvre, 1988:28). Bauman; Post- modern Etik adlı kitabında, metropollerin caddelerinde şeyler kaçış halindedirler. Bauman’a göre caddeler ölü bir mekândır (Bauman, 2017:239). Lefebvre’nin “Kentsel Devrim” adlı kitabında sokakların, -Le Corbusier’in de vurguladığı gibi- bir çeşit bilgi karmaşıklığını içerisinde barındıran kentsel mekânlar olduğu anlatılmıştır. Ona göre bu sorunun çözülmesi için, kente ayrımı destekleyen sembollere ve bariyerlere son verilmelidir. Ona göre; kent bir araya getirdiklerini dönüştürmektedir. “...kent yaşamının başka yerlerde sabit ve kendini yenileyen bir düzen içinde donup kalmış olan tüm unsurları, sokaklarda özgürleşir ve sokaklardan merkezlere doğru yönelir.” (Akar, 2014:23) Sokaklar ve ya muadili kentsel mekânlar, sözün söylendiği, kelimelerin, işaretlerin mübadele edildiği, sözün yazılı hale geldiği ve duvarlara yazılabildiği yerdir; sokaklar karşılaşma yeridir. Sokak bir grubun,

bir öznenin oluşmasına izin vermez.” Meta dünyası sokakta açılır; pazarlar meydanlar...” Tapınak, stadyum ve agoranın haricinde kalan sokaklar, antik dönemde birer vitrin görevi üstlenmişti (Lefebvre, 2017:23-24). Günümüze geldiğimizde ise sokaklar, kentsel alanda şiddeti örten bir boşluk kavramıyla tezat bir biçimde tanımlanmaktadır. Bu durumdan sorumlu olan, modern dönem sonrasında kendine ve içinde yaşadığı kente yabancılaşmış olan birey ve onlardan müteşekkil toplumlardır. Sokak, karşılaşma ritüelini yalnızca geçişe indirgeyerek, yolu yayalar ve araçlar için ikiye bölerek bu anlamını değiştirmiştir. Bugün sokaklar “tüketim tarafından organize edilen bir şeye” metaya dönüşmüştür.⁵

“Toplumsal mekândan çıkarılan ötekiler, algılanan dünyanın arka planında durmalıdırlar; insanlığın özelliksiz boş kabukları gibi bilinçaltında kalmalıdırlar; onların insanlıklarının farkına varmalarına ve bu vicdani durumla yüzeye çıkmalarına izin verilmemelidir. (Bauman, 2016: 200- 213)

Bugün sokaklar “tüketim tarafından organize edilen bir şeye” yani bir metaya dönüştürülmüştür. Sivil dikkatsizlik pratiğinin sahnelendiği sokakların pek çoğunun yerini araçların geçiş alanı olan caddeler almıştır. Bir süre daha geçiş mekânı olma özelliğini korusa da sokak artık iletişim ve sözden arındırılmış birer modern zamanın sürgün simgeselliğini taşımaktadır. Böylece kent mekânı da sivil dikkatsizliğin çözüldüğü nötr mekânlara dönüşmüştür. Caddelerde nesnelere, nüfusun ve sermayenin biriktirdiği kent izleri okunmaktadır. Görülebilir olanın altına saklanan ve zamanla açığa çıkan kentsel mekânın sömürgeleştirme süreci, reklam yoluyla nesnelere teşhir etmektedir. Sermayenin küresel stratejik ortaklıkları için kentsel değişim paradigması şu şekilde de açıklanabilir; “...sermaye eğer etrafında bir mekânı örgütleyorsa, bunu o mekânı kontrol altına almak için yapıyordur.” (Lefebvre, 1988:28)

Kentteki boşluklar eylemsizlik alanı olarak değerlendirildiğinde ayrımcılığa karşı bir duyarsız tutumu destekleyen alanlar olarak tanımlanmıştır. Kentin boşlukları bireylerin maruz kaldıkları bilgileri sınıflamasını ve yaşamsal olarak kendi için anlamlandırmasını kolaylaştırmaktadır.

---

⁵ Ek 1 bölümünde, İzmir örneği üzerinden sokağın değişimine örneklere yer verilmiştir.

Kentte yaşayanların toplum ve mekân arasında gerçekleşen etkileşiminden bahsederken Lefebvre, mekânı algılanan, anlaşılan ve yaşanılan mekânlar şeklinde sınıflandırmaktadır (Lefevre:1991). Kent imgesi, bireyin yaşadığı çevreye adaptasyon sürecini belirler ve onun çevresiyle simgesel etkileşim içerisinde olmasını sağlar (Erdönmez, 2014:131). Goffman, kent mekânı ve toplum arasındaki etkileşimde ortaya çıkan davranış biçimleri için yazı dilinin stili, göstergenin şiddeti, yüzün anlatımı gibi sembollere gönderimde bulunmuştur (Erdönmez, 2014:133). Toplumun varlık olarak gözlemlendiği açık kamusal alanlarda kişiler ve kent etkileşim içerisinde. Yeni ve gelişmiş caddeler, rampalar, otobanlar, yüksek binaların girişleri, otoparkların çevresindeki boş alanlar kamusal mekân özelliği kazanmış özel işyerleri ve ticaret merkezleri bizler için kent koridoru işlevi görmektedir. Bu alanlar hem kişi dışı hem de iletişimin asgari seviyede olduğu boş alanlar olarak kentte yer almaktadır. Bugün kentsel mekân büyük değişimler yaşamıştır. “...caddenin kamusal mekândan ayırdığı meskenler, kişilerin kalesine dönüşmüş gibidir (Mulgan, 1994:79-80).

1.2.1. Gündelik Hayat ve Kamusal Alanda Etkileşim

Günümüz metropollerini bireyleri gündelik hayat içerisinde tedirginliğe ve suskunluğa eğilimli kentlilere indirgemektedir. Bauman, *Sosyolojik Düşünmek* kitabında gündelik hayatı şu şekilde özetler:

”...gündelik olan eylemler, günlük hayatın etrafında döndüğü tekdüze gerçeklerde ya da bireylerin yerine getirdiği sıradan edimlerde değil, günlük hayattaki tekrara işaret etmektedir. Gündelik olanın adlandırılmasında önemli olan insanların giriştiği faaliyetler yelpazesi değil bu faaliyetlerin sıralanışıdır, onların toplamı değil gündelik “Everyday” yalnızca bir üretim tarzı değil aynı zamanda toplumu yönetmenin de bir tarzı her iki durumda da tekrarlamalı olanını zaman içindeki tekrarın hâkimiyetine işaret eder.” (2013)

Gündelik hayatın tekdüzeliği, özel alanın kamusalın içinde yer bulduğu yeni kent imgesi içinde birey, çoğu kere kendisini yersiz ve yoksun hissetmektedir. Kent nesnelere kullanımını ise geleneksel yapı belirlemeye devam etmektedir (Lefebvre, 1988:40). Kent, gündelik hayatın ritmi içerisinde bir kimlik kazanmaktadır, denilebilir. Kentin gecekondularca kuşatılması, kent merkezlerinin turizm merkezleri adı altında yağmalanması ranta teslim edilmesi, kıyı ve orman alanlarında kaçak yerleşimler, yağmalanan kıyı alanları ve tarihi ve kültürel ve doğal değerlerin yok edilmesi, kente

karşı işlenen suçlardır.

Günümüz metropollerinde yaşanan hızlı kentleşme ve nüfus artışından dolayı meskenler, toplu konut projelerinde görüldüğü üzere, kentin dışında inşa edilmeye başlanmıştır. Bu yapı yığını için kentin parçası demek oldukça zordur. Toplu konut adı altında gerçekleştirilen bu tür yerleşim türleri kenti kıra yaklaştıran bir değişimi yansıtmaktadır, diyebiliriz. Tarım alanlarının veya orman bölgelerinin iskâna açılmasından dolayı bu yerleşimlerin bir kısmı, kamusallığa etkisi bakımından kent terörü oluşturmaktadır. Kente katılım ve iletişim ile kent kültürüne negatif yönde etki eden bu yerleşimler zorunlu ihtiyaçlardan kaynaklansa da birey ve kent kimliğini olumsuz yönde dönüştürmektedir, diyebiliriz. Bu durumun oluşmasında post modern dönem Neo-liberal ekonomi politikalarının etkisi de yadsınamaz gibi durmaktadır. Tüketim toplumu giderek bireyselleşmiş topluma doğru evrilmektedir. Bu durumda ise, “kamusal alanların yitimi sorunu” daha çok karşımıza çıkmaktadır. Richard Sennett’in *Kamusal Alanın Çöküşü* kitabında değindiği modern dönem kent sorunları arasında kamusal alanın değişimi ve azlığı hususu tartışılmaya devam eden günümüz kent sorunlarından biridir.

1.3. KENT KİMLİĞİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Calhoun’a göre (1994: 9-10) kimlik; insanların anlam ve tecrübe kaynakları olarak tanımlanmıştır.³ Bu düşünceyi kente de taşıyabiliriz. Kent kimlikleri de kentli için anlam üretmektedir. Kent kimliğini, içerisindeki kentli bireyler inşa etmektedir. İkili bir yapıda kent bireyi değiştirip dönüştürdükçe bireyler de yaşadıkları kenti tutum ve edimleriyle değiştirip dönüştürmektedir. Erving Goffman’ın “*Presentation of Cell in Everyday Life*” *Günlük Hayatta Benliğin Sunuluşu*, kitabında anlattığı gibi söylessek; eski Yunanca ‘da şehir devlet olan *politikos*, hemşerilikle beraber politikanın ortak etimolojik anlamına işaret etmiştir. Bu kent, farklılıkların bir arada olduğu -mümkün kılınması gerektiği- bir yer olarak anlamlandırılabilir. Eflatun ve Aristo şehrin ayrıcalıklı olması gerektiğini söylemiştir.

³ Geniş bilgi için baknz. Manuel Castells, **Kimliğin Gücü, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür**, İkinci Cilt, 2.Baskı, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s.12-13.

Kimlik siyaseti kuramına göre; kent farklı olanların birlikte yaşam alanıdır. Sürekli kurulum ve ardından yaşanan bozulum alanını ifade etmiştir (bu yapılaş aşamasında kentte var olan kimlikler, kendi aralarında bir üst kimlik oluşturmayı da sürdürecektir). Lefebvre’ye göre; kentin kimliklerinden bir ya da birkaçı baskı altında tutulduğu zaman kent, kendi olmaktan çıkacak ve kimliksizleşerek kaotik bir düzlemde kendine de yabancılaşacaktır (Lefebvre, 2017: 20- 21).

Eflatun, Aristo gibi antik dönem filozofları şehrin ayrıcalıklı bir yer olması gerektiği hususunda hemfikir olmuştur. Kent, çoklu kimliklerden oluşan bir yapı olarak sürekli kurulum ve bozunum alanını ifade etmektedir. Var olan kimlikler bu süreçte kendi aralarında bir üst kimlik oluşturma hiyerarşisini sürdürme eğilimde olacaktır. Kentin kimliklerinden bir ya da birkaçı baskı altında tutulduğu zaman ise kent, kendi olmaktan çıkacak ve kimliksizleşerek, kaotik bir yapı olarak kendine de yabancılaşacaktır (Lefebvre, 2017:20- 21).

1.3.1. Kent Tanımı ve İlgili Kavramlar

Bu bölümde kent, kent kültürü, kentleşme, kent imgesi gibi kentsel kavramlar kısaca tanımlanarak açıklanmıştır. Henry Lefebvre, Manuel Castells, David Harvey, Le Corbusier ve Louis Wirth modern dönemde bu konuda ilk çalışmaları yapan sosyal bilimciler olmuştur. Wirth (1988), “*Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlilik*” adlı çalışmasında (1938) kayıtsızlığı, toplumsal mesafe yaratan büyüklüğü ve heterojenliği kent kimliğinin ayırıcı öğeleri olarak sıralamıştır (Urry, 2014:24). Yani kamusal açık alanı sınırlarla kesen, özel alanı belirleyen göstergeler, bozuma uğramış, alanlar iç içe geçmiştir. Kentteki ilişkiler, kentlilik bilincin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Kent kültürü ve kentleşmede toplumsal dayanışma ve iletişim imkânlarının çokluğu önemli bir rol oynamaktadır (Bumin, 2016:30).

Kent, Latince’de *civitas*, uygarlık; *civilization* (Ertan, 2014:5) olarak sivil alanla ilgili olan, aynı zamanda yurttaşlara iletişim imkânı veren bir yeri göstermektedir (Sennett, 2013). Castells’e göre kent, konut, eğitim, sağlık, kültür, ticaret ulaşım gibi ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi ile bağlantılıdır (Castells, 1997 aktr. Akkoyunlu, 2014:36). Toplumsal fenomenlerin göreceli karmaşıklıktan daha büyük bir karmaşıklığı doğru gittiğini savunan **karmaşıklık teorisi**ni esas alan

araştırmacılara göre ise kent, “olmaya ve değişmeye devam eden” bir yapıdadır. Kent, “sembol ve imgeler toplamından” oluşmamaktadır (Lefebvre, 1988:48-58). Lefebvre’ye göre (2017) kent, bir yapılar yığını olmanın ötesinde kesintisiz etkileşim yeri, kentin belleği olarak bir birikim alanıdır (2007:109).

Childe kenti “*uygarlığın beşiği*”, Engels, “*endüstriyel merkezler*”, Castells, “*emeğin toplu tüketim araçları ile yeniden üretildiği ortak tüketim alanı*”, Harvey, “*artı ürünün coğrafi olarak yoğunlaştığı yer*”, Sassen, “*küresel ekonomi merkezleri*” olarak, nitelemiştir (Şentürk, 2008:13-15). Chicago ekolü temsilcilerinden (1900) Park Burges ve Wirth kentte “ayrışma”, “bütünleşme” ve “gettolaşma” kavramlarını *ekolojik kent kuramı* ile açıklamıştır. Kapitalist kentleşme dinamikleri ile ilgili olarak, Neo-Marksist kuramcıların eleştirisine göre; kentsel mekânların metalaştırıldığı söylenmiştir. Lefebvre mekânın üretim ve çelişkilerini Castells kentin üretim merkezi olma yönünü Harvey ise sermaye birikimi ve yarattığı krizi analiz etmiştir (Turut ve Özgür,2018:1-19).

Marx, 1967’ de yazdığı *Das Capital* de üretim ilişkilerini analiz etmiştir. Feodalizmden kapitalizme geçişteki kırılmaları Karl Marx ve Engels araştırmıştır. Weber ise kenti ayrıcalıklı bir yer olarak tanımlayarak kentteki özerk yönetim ve sivil demokrasi unsurlarının varlığından bahsetmiştir. Kent, bireye özgürlük sunan bir yerleşim yeridir. Kenti yabancılaşma kavramı üzerinden değerlendiren ise Simmel olmuştur (Turut ve Özgür,2018:1-19) Simmel, kırdan yaşayanlara göre daha özgür olan kentlinin bir bedel ödediğini, kalabalıktan dolayı temkinlilik ve bezginlik arasında gidip geldiğini ifade etmiştir. Simmel, bu şekilde davranışsal bakış açısıyla kentli insanın zihinsel dünyasını sorgulamıştır. Max Weber, “ideal kent kuramı”nı ortaya atmıştır. Metropol eleştirisi yaparak kente ilişkin anonimlik ile kentsel alanların pazar merkezi olmasını yani feodalizmden kapitalizme geçiş sürecini anlatmıştır. Weber, Batı kentlerinde doğan özerklik konusunu da kapitalizmle ilişkilendirmiştir. Ona göre kentler, özerklik yönüyle orta çağ kentlerinden ayrılmıştır.

George Simmel, kent yaşamının kişilik üzerine etkilerini analiz etmiştir. Simmel, *Metropol ve Zihinsel Hayat* (1903/2015) adlı eserinde kenti, **yabancılaşma** kavramı üzerinden açıklamıştır. Ona göre kent insanı yalnızdır, çünkü kentsel kalabalık aidiyeti azaltmıştır.

Ona göre kent insanı yalnızdır, çünkü kentsel kalabalık aidiyeti azaltmıştır. Kentli insan her şeyi sayıya indirgeyen, rasyonel ve dakik olmakla birlikte “çelişkili tutumlar sergileyen bir kişiliğe” sahiptir. Aynı zamanda metropoldeki “alarmların çokluğu” kentliyi “çekingen ve kayıtsız bir tutuma” zorlamıştır (Turut ve Özgür,2018:1-19). Kentlinin modern dönemde kalabalıkla baş etmesi onu “bıkkınlığa kayıtsızlığa ve temkinliliğe” itmektedir. Chicago okulundan Robert Park’ın ekolojik kent kuramında insanların çevresine nasıl uyum sağladığı tartışılmıştır.

Kenti Kapitalizmin bir öznesi olarak gören Lefebvre, “sermayenin mekânı ortaya çıkardığını” savunmuştur. Ona göre, Kapitalist sistemde “mekanın değerliliği” sağladığı rant ölçüsündedir. Manuel Castells, *kolektif tüketim* kavramı üzerinde durmuş ve kentsel sorunların temelinde “tüketim süreçlerinin, emeğin ve yeniden üretiminin olduğunu” savunmuştur. Castells’e göre de kentleşme süreci, Kapitalizmin çıkarları olan rant ve sermaye ile ilişkilidir. 1970’lerden sonra, *eleştirel kent teorisi* ortaya çıkmış, piyasa odaklı kentsel bilgi eleştirilmiştir. Neo-liberal dönemde ise özelleştirme, serbestleştirme, sosyal kontrol stratejileri ve girişimcilik konuları gündeme getirilmiştir. Kentler stratejik hedef haline geldiğinden Neo-liberal politika kentleri etkilemiştir (Turut ve Özgür,2018:1-19).

Bugün de kent, “uygarlığı inşa eden yapıların bütünü” olması yönüyle araştırma konusu olmayı sürdürmektedir (2007:109). Kent ve kent politikaları bütüncül bir yapıda ele alınırsa kent, yaşam alanı olmanın dışında, özne bireyin de ortaya çıkmasına izin verecek bir mekâna dönüşme potansiyeline sahip bir yer olacaktır.

Robert Paker’in ifade ettiği gibi kent, bireyleri “değiştirir, yeniler, dönüştürür.” Harvey’e göre; gündelik eylemlerimiz siyasal ve ekonomik bağlamıyla kenti şekillendirir (Harvey, 2003:939). Kent, “*çatışmadan uzak uyumlu bir yer*” de olmamıştır. Şengül’e göre ise kent, “*emek gücü ile beraber metaların üretildiği yer değil, bizzat metanın kendisidir*” (2013:21).

Kent kültürü de kent kimliği ile doğrudan bağlantılı olan kavramlardan birisini oluşturmuştur. Kent mobilyalarından tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına elektrik, su gibi temel hizmetlerin tasarruflu kullanımına kadar kenti oluşturan tüm değerlerin geliştirilerek geleceğe taşınmasını kapsamaktadır. Kente özgü davranış ve tutumları benimsemeye ise “kentlileşme” denmiştir (Akkoyunlu, 2014:34). Kentleşme hızı ile kentlileşme derecesinin gelişimi, ülkemizde bölgesel farklılıklar göstermektedir. Bu durum da kent kimliğini yaratan bileşenleri farklı oranlarda etkilemektedir. Özellikle ülkemizde, metropol olan kentlerde, bu parçalı yapı daha kolay gözlemlenmektedir. Hemşehri dernekleri ile metropol kenti diğer kentlerle bağını sürdürmektedir. Muhit ve mahalle kavramı zaman içinde büyük bir değişim yaşamış, nötr metropol kimliği ağırlık kazanmıştır.

Kimiksizleşme, uzaklaşma, yalıtım, parçalı dostluk, ilişkilerin metalaşması ve kaybolan sınırlarıyla kentte “*farklılaşma politikası*” gündeme gelmektedir. Günümüzün “*sanal kent*” olan dijital sosyal medyanın oluşturduğu alan da, gerçek zamanda ama gerçek olmayan bir yerde bulunmaktadır. Kent artık “coğrafi bir bütün değildir, dijital iletişimin belirlediği her yerdedir.” Kenti imgesi kavramı ise, kente ait belleğin görünür olmasıyla bağıntılıdır (Lefebvre, 1970/2017:48-51). Kimlik, kendine özgülük, teklik, özgünlük anlamlarında tanımlanmıştır (Proshansky, 1983’den aktır. Ayyıldız ve Ertürk, 2017). Kent kimliği ise, kent imgesiyle bağlantılı olarak, kentteki fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel bir sürecin ortaya çıkardığı bütünlüğü ifade etmiştir. Lynch (1960), Tekeli (1990), Çöl (1998) bu konuda hemfikir olan araştırmacılarıdır (Topçu, 2011 den aktır. Ayyıldız ve Ertürk:2017). Kent ve kimlik değerlerinin üretimi ile ilgili olarak yapılan değerlendirmelerden birisi “tedirginlik çağı” kavramına göndermede bulunmaktadır.

“Burada söz konusu olan kimlik, bir grubun iç tutarlılığı yönüyle kimliğidir. Birey başkalarına çok şey ifade edebilmek istiyorsa -ki bu başkaları da elbette ona çok şey ifade etmektedir- en çok kendisi olmayı öğrenmek zorundadır. Kimlik hem kişideki sürekli bir ayrılık “öz ayrılık” hem de bir tür esas karakterin başkalarıyla “sürekli bir paylaşımı” anlamına gelen karşılıklı bir ilişkiyi ifade eder. Aydınlanmanın kültür ideali, özne içinin özneler arası ile tutarlılığıdır; birbirimizden ayrı oluşumuzun muamması ya da tedirginliğimizin sorgulanmasıdır. (Sennett, 2013: 109)

Erzen’e göre (2015) insan yaşamı ile yer birlikte ele alınmaktadır. Erzen, “*Üç Habitus: Yeryüzü, Kent*” adlı kitabında, bireylerin esasında, bu dünyada evvela bir yer

bulmak için geldiklerini ve bu yeri aradığını dolayısıyla da “mekânın zamandan önce bireyi ortaya çıkardığını” vurgulamıştır. Heidegger de “*Varlık ve Zaman*” adlı kitabında, “insan ve yer birliğine” vurguda bulunduğu görülmüştür. Harvey; “...varlık, ancak bir varlık alanında mümkün haldedir. Mekân, insan tarafından şekillenirken aynı zamanda mekânın kendisi de birey ve toplumu değiştirmektedir” düşüncesini dile getirmiştir (Harvey, 2003). Bu anlamda Erzen’in ve Harvey’in yorumlarına katılmamak mümkün değildir.

Kısaca ifade edilecek olursa; kent, ikili bir yapı oluşturmaktadır. Kentler bireyi değiştirirken, bireyler de kenti dönüştürmektedir. Kent “uygarlığı inşa eden yapıların bütünü” olması yönüyle bugün araştırma konusu olmayı sürdürmektedir (2007:109). Kent ve kent politikaları bütüncül bir yapıda ele alındığında, post-modern birey için kent yaşam alanı olmanın dışında, özne bireyin ortaya çıkmasına izin veren bir yer olmaktadır. Kent fotoğrafları içerisinde saklı bilgi parçaları, bireyin kente bakışını görünür kılmaktadır. Bu durum, toplumun varlığını, kültürel belleğinin oluşması anlamında, olumlu etkilemektedir. Bu belek imgeler yoluyla tesis edilmektedir. İmge ise bir nesnenin ya da kişinin bir zamanlar nasıl görüldüğünü, eskiden başkalarının nasıl görüntülediğini anlamaya yol açan çok çeşitli işaretlerden oluşmaktadır (Goffman, 2017:12-25). Berger, *Görme Biçimleri* adlı kitabında “imgelemin değişikliğe uğradığını” ifade etmiştir (Berger, 1999). Berger’in bu konudaki tezi, -son iki yüzyılda gözlemlendiği üzere- teknolojik hadiselerin kentteki iletişim biçimlerini etkileyerek onları değiştirmesiyle kanıtlanmış gibidir (Yalçın, 2006:3).

Kent kimliğinin teşekkülü bir süreci gerektirmektedir. Bu sürecin bir başlangıcı olsa da bitiş noktası bulunmamaktadır. Dolayısıyla kent, “kurulumunu yıkımı içerisinde sürdüren” bir yapıyı anlatmaktadır. Çağın getirdiği ihtiyaçlar, devletlerin nüfus politikaları, ekonomik gelişmeler, ülkeler arasındaki iltica ve göç olayları, yerel yönetim ilkeleri bu süreci zaman ve yer bakımından etkilemeye devam etmektedir.

Bu çalışmada, kentin beşeri yanıyla bağıntılı olan kimlik özellikleri yani birey ve toplum üzerinde durulmaktadır. Kentin anlaşılabilirliği ve okunurluğu, kent kimliğinin değişimi açısından önemlidir. Kentin okunması, mahalle, sokak, cadde, kavşak ve yollarının ayırt edilmesi ile sınırlarının belirlenmesi ile bağlantılı görülmüştür (Lynch,

2014 aktr. Ayyıldız ve Ertürk, 2017).

Kent kimliğini teşkil eden öğeler arasında; yer, mekân, bellek ve yerellik gibi öğeler bulunmaktadır (Akcan, 1996 ve Ciravoğlu, 2006’dan aktr. Ayyıldız ve Ertürk, 2017). Mekân *space*, yer ise *place* anlamlarında birbirine yakın iki kavram olarak, bu kimliğe etki etmektedir. “mekân, paylaşım ve bireylerin katılması sonucunda ‘yer’e dönüşmektedir” (Adiloğlu, 2006’dan aktr. Ayyıldız ve Ertürk, 2017).

Mekân, birey ve mekâna katılımı sağlayan toplumun parçalarını dönüştürme özelliğine sahiptir. Bu anlamda mekân ve yer ile bireylerin “iletişim ve katılımları” kent kimliğinin teşekkülünde oldukça önemli bir role sahip olmaktadır. Kentteki mekân ve yerler vasıtasıyla bireylerin kimliği de etkilenmektedir; böylece kentin belleği oluşmaktadır (Coşkun, 2013’den aktr. Ayyıldız ve Ertürk, 2017:65-68).

Kısaca kent olgusu; başta birey olmak üzere toplum, politika, kültür, kimlik, bellek ve yer gibi pek çok kategoride ele alınıp incelenen bir olguyu anlatmaktadır. Bu durumları etkileyen kavramlardan biri de gündelik hayatın ritmi ile ilgili görülmüştür.

1.3.2. Gündelik Hayat ve Kentte Değişim

Kentsel yaşam biçiminin açıklanmasında iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Birincisi, kentlerin “kendi içinde ayrı bir bütün oluşturduğu” düşüncesini temel almıştır. Diğer ise, kenti “toplumun bir yansıması” olarak ele alan kuramsal yaklaşım olmuştur. Lefebvre’ye göre, gündelik hayat, bireylerin karşılaşmaları ve kentle katılım ilişkileri bağlamında çeşitli döngülerden meydana gelmektedir. Bu bağlamda *gündelik hayat* olgusu, kentin okunmasında araştırmacılara önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Kent kuramcılarının birçoğunun hemfikir olduğu üzere; “herkes kendi *kent imgesini* kendi okumalarıyla, gündelik hayat içerisinde inşa etmektedir.” Kent, bu haliyle bitip tamama ermiş bir yapıdan çok, “süreçlerle yeniden kurulan bir olguya” işaret etmektedir.”

Kent, sürekli değişen inşa ve bozunumun bir sonucu olarak okunduğunda, farklı imgeler ve kimlik öğelerini taşıyan semboller yaratmaktadır (Yalçın, 2006:11). Kentin okunmasında en çok da bu sembol ve imgeler işe yaramaktadır. Geçmişte bir yerde yaratılan şimdinin kenti ile geleceğin kenti bir imgelem içinde görünür hale gelmektedir. Kent imgesi, bireylerin odaksız bakışı ardında gizlenen *ilgisizlikleri* ile bağıntılı olmaktadır. Kent imgesi, bu bulanıklık ikliminde sürekli bir “bozunum ile inşa” arasında askıda durmaktadır. Belli zaman ve mekânda görünürlük kazanan kentli bireyin tepki ve ilgileri bu bulanıklığa kısa süreli de olsa bir anlamlılık yüklemekte, onun tanımlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu durumda kentin gözümüze takılan karelerinin bir bütün olarak algılanması, bireyin tarihi süreçte belleğine aldığı kültürel kimlik öğeleri ile bağıntılı olmaktadır. Kısaca ifade edilecek olursa; kentin okunması iki şeyi anlamamızla alakalıdır. Kentin belleğinden bizim belleğimize seçip aldığımız parçaları ve kente bakış açımız.

Lefebvre ye göre kentte post-modern zamanın hızından ve bireyciliğin yükselişinden ötürü olsa gerek, “...net görüntüleri daha silik görüntüler alır, bir süre sonra bu görüntüler aynı değersizlikle sunulan sıradan fotoğraf karelerine dönüşürler...” Kent bu anlatımlardan anlaşılacağı üzere; bir tür “gözlenemezlik içinde” var olmaktadır. Kenti okumamıza olanak sağlayan kültür kodları muhafaza edildiğinde kent sürdürülebilir olacaktır. Kent kültürünün sürdürülebilir olmasında ise toplumsal

dayanışma ve iletişim imkânları önem taşımaktadır (Bumin, 2016:30).

Değişen kent kimliği öğeleri ile gündelik hayat, post-modern çağda “kendini tekrarlayan tektipleşmiş bir döngü” olarak karşımıza çıkmaktadır. J. Urry’nin de anlattığı gibi (2014) kent kimliğinin “iletişim boyutunda sivil dikkatsizlik pratiğiyle dolayimli bir bağlam” taşıdığı anlaşılmaktadır. Yani, metropolde fiziksel yakınlık ve mekân darlığı, zihinsel uzaklık ile birlikte izlenmektedir. Metropol kalabalığında bireyler, kendilerini yalnız ve kaybolmuş hissetmektedir (Simmel’den aktr. Yalçın, 2006:17). Bu çalışmanın sonunda yapılan derinlikli görüşmelerde verilen cevaplara dikkat edildiğinde kentte güvenlik arayışı ile birlikte iletişimsizlik sorunu yaşandığı anlaşılmaktadır.

Lefebvre’ye göre, gündelik hayat, bireylerin karşılaşmaları ve kentle katılım ilişkileri bağlamında, çeşitli döngülerden meydana gelmektedir. Gündeliğin oluşmasını ise iş zamanı dışındaki boş zamanların yönetimi doğrudan etkilemektedir. Kentte yaşayan kentliler için boş zaman planlaması, iktidar ve onunla ilintili güç merkezleri tarafından politik bir alan olarak ele alınmaya başlayalı bir hayli zaman olmuştur (Adam, 1990 dan aktr. Urry:2015)⁴.

Kısaca söylenecek olursa; kent kimliğini etkileyen en önemli hususlardan birisini “kentsel zaman ile mekân arasındaki bağlam” oluşturmaktadır. Günümüz metropollerinde yaşam çok hızlı bir seyir içerisinde akmaktadır. Bu durum kentin okunması ve anlamlandırılması sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Hız olgusu esasında, kapitalim ve yeni dönemdeki haliyle Neo-liberal üretim politikalarının, kente getirdiği dönüştürücü ve kimlik kurucu özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Urry’ye göre; post-modern dönem metropol yaşamında sıkça gözlemlenen zaman ve mekân sıkışması sonucunda saat zaman, anlık zamanla yer değiştirmiştir. Gelecek zamanın *şimdinin* içinde erimesiyle (geleceği şimdi istiyoruz) zamanı ve mekânı daralttığımızı vurgulamıştır (Urry, 2015:42). Burada kentsel zamanın post- modern çağda mekânla ve iletişimle olan bağlantısına dikkat çekilmektedir.

---

⁴ Bu anlamda zaman kavramı ve kent konusunda konuşan Bergson, sürenin “zamansal olarak ele alınması gerektiğini” savunmuştur. Bergson, mekânı da “soyut ve niceliksel açıdan” ele almıştır. Mead ise, zamanın eylemlerde saklı kalan varlığına odaklanmıştır.

Burada kentsel zamanın post- modern çağda mekânla ve iletişimle olan bağlantısına dikkat çekilmektedir. Mead, saatleri ve takvimleri soyut zamanını bir konuşma tarzı olarak düşünmüştür; Şimdinin Felsefesi (*The Philosophy of Present*) kitabında, “geçmişte olan her şey zorunlu olarak şimdi içinde yeniden kurulur (Urry, 2015). Bu nedenle, “geride olan bir geçmiş yoktur, geçmişin sürekli olarak yeniden inşa edilmesi bağlamında sadece *şimdi* vardır” diyerek, kentte zaman çözümlemesi yapmıştır.

Buraya kadar anlatılanlardan çıkarılacak en önemli sonuç ise, kentin ve kente uyum pratiklerinin değişmesinde post-modern zaman düzenlemelerinin oldukça fazla etkili olduğu sonucudur diyebiliriz. Zaman yönetimi ve ilgili politikalar anlaşılacağı üzere mekânı doğrudan etkilemektedir Bu durum da çalışmanın konusunu teşkil eden kent kimliği ve sivil dikkatsizlik pratiği ile bağıntılı görülmektedir.

John Urry; “*Mekânları Tüketmek*” adlı kitabında, mekânsal sınırın çözülmesi ile ilgili olarak, mekânsal engellerin azalması sonunda, içerdeki mekân yorumcuları olan bireylere karşı daha duyarlı hale geldiğimizi ifade etmiştir (2015:44). Yine bununla alakalı olarak *İnsanlığın Mahrem Tarihi*’nde Theodore Zeldin; “...bütün insanlar köken itibarı ile birer kaçışçıdır. Endüstri toplumunun çıkış noktası yoksulluktan kaçış olmuştur. Günümüzde ise çalışma hayatımdan boş zamana kaçışa dönüştü” diyerek günümüz kentleri içinde metropollerin zaman algısına göndermede bulunmuştur. Seval Çöpür, bu sözlere ek sayılabilecek olan şu yorumu getirmiştir: “...kaçış sanatı da değişti endişeleri ciddiye almayı engellemek için *kayıtsızlığa*, mizaha, alaycılığa itibar edilir oldu.” (Çöpür, <https://twitter.com/sevalcopur>, 23.02.2019) diyerek metropolde zaman ve mekânın dönüşümünün sebeplerini anlamamızı kolaylaştırmıştır.

Bu değerlendirmelerden anlaşıldığı kadarıyla; metropolde zaman olgusu, post-modern dönem Neo-liberal politikalarının da etkisiyle, kent kimliğini etkilemiştir. Hız olgusu etrafında gerçekleşen bu değişim kent kimliği bağlamında okunduğunda ise, kentlerin kültürel anlamda sürdürülebilirliğinin negatif yönde etkilendiği anlaşılmaktadır

1.3.3. Kent, Birey ve Otorite Bağıntısı

Chicago Okulu’ndan Robert Ezra Park, Burgess ile McKenzie, “The City” (1925) adlı kitabında kent ve kentleşme kavramları ile ilgili araştırma ve düşüncelerini paylaşmıştır. Bumin’in “*Demokrasi Arayışında Kent*” kitabında aktardığı gibi; “...kent çatışma, tartışma, direniş, mücadele ve pazarlık alanı olup, her gün yeniden yapılır, bozulur ve değişerek dönüşür ve dönüştürür”. Habermas’a göre kenti yaratanlar, kenti kendi deneyimleriyle her gün yeniden kurmaktadır. Buna ek olarak kentin toplumsal, ekonomik, siyasi ve ekonomik ilişkilerinin yaratılması kentteki tüm yurttaşların hakkıdır. (Kent hakkı sorunu ve nasıl çözüleceği hususu, son dönemde tartışılan önemli konular arasında yer almıştır.) Bu anlamda, kentte yaşayanlar kendisi ile etkileşim halinde bulunanları, değiştirdikleri kent aracılığı ile kendilerini de yeniden inşa etmektedirler (Bumin, 2014:70- 1).

Tartışılan konulardan birisi de kent havasının bireyleri özgür kılmakla birlikte, bireyciliğin artmasına, bir tür içe kapanma ile sonuçlanan bencillığe de yol açmakta olduğu, sorunudur. Bu durum, beraberinde Bauman’ın eserlerinde sıkça söz ettiği post-modern dönem metropollerini için geçerli olan **yabancılaşma** olgusunu akla getirmektedir. Özgürlüğü besleyen kentsel yaşam aynı zamanda, bireyselleşmeye neden olan ayrışma, *korku*, *yalnızlık*, *yabancılaşma* gibi olgulara da yol açmaktadır.” (Alve, 2009:432). Burada anlatılmak istenilen yabancılaşma, “insanın özünden ayrılığından değil, mümkün olanı başarma ve imkânsızı mümkün kılma yeteneğine ilişkin, istencini kaybetmesinden” ileri gelmektedir (Özdemir, 2010: 59-62).

Böylece “...bıkkın kentli bakışı askıya alınır, mekân ve yer siyasallaşır.” Bumin’e göre; iktidarın görünmez eli olarak, bu iletişim yöntemi, kent mekânına siyasal işlev kazandırmaktadır (Bumin, 2016). Metropolde birey, gündelik hayatı içinde karşılaştığı tepkilere temkinli karşılık vermelidir. Bu durum metropole karşı bir koruma kapsülü geliştirilmesi anlamına da gelmektedir. “İlgisizlik ve bıkkınlık, belli bir süre devam ettiğinde ise -başka bir uyum gerektiren eyleme yönelme istenci olumsuz etkilenecektir.”

“Kentsel yaşamda karşı karşıya kaldığımız duygu ve deneyim çeşitliliği karşısında oluşturduğumuz davranış kalıplarından birisi de bireysel bağımsızlık duygusudur. Karşısındakini nesneleştirme yoluyla metropol ile baş etmeyi başaran bireyde *anlamsızlaştırma* ve *değersizleştirme* davranışı görülür. Karşıdaki kişinin diğerinden farklı olmadığı fikriyle hareket edildiğinden, kurulan diyaloglar ve ilişkiler yüzeysel ve mesafelidir. Herkes yabancıdır; birey, kendini ‘öteki’ olarak dış dünyadan soyutlamaktadır.” (Yalçın, 2006:15-18)

Paul Ricoeur, *Sur Individu* de (Bireye Dair, Seul (1987)’de kaleme aldığı bir bölümde) öteki ile ilişkiye daha olumlu bir anlam yüklemektedir: “...yurttaşlar, aidiyet bağı kurmadığında, kamu sorunlarıyla ilgilenmeleri için bir neden bulduğunda kayırmacı ilişkileri kolaylıkla kabul etmeye yatkınlaşmaktadır.” Bu standartlaşma bir toplumu kalabalığı indirgeyerek, ötekiyle olan bağıntısı da “yabancıya saygı”ya dönüşmektedir (Touraine, 1994:287-288).

Touraine’a göre, “totaliter iktidarlar, vicdanlara ve kurumlara hükmetmek için sembollerini kullanmaktadır. Ona göre; kolektivizm ötekine ilişkin olumsuz bilinçten beslenmektedir. Kısaca, modernliğin bunalımı, insanla çevrenin, sözcüklerle şeylerin, arzuyla tekniğin ayrışmasına işaret etmektedir.” (Touraine, 1994/2012: 294-297). Touraine’e göre; otorite erklerinin çıkarına “özgür bir ben” pek de uygun düşmemektedir (Touraine, 1994/2012).

Bu durum ise toplumsal fenomenlerin göreceli bir ayrıştırılmış yapıdan daha büyük bir karmaşıklığa doğru gittiğini savunan *karmaşıklık teorisi*ni doğrulamaktadır (Lefebvre, 1970/2017:47). Touraine göre; toplumsal edimcilerin özgürce oluşmasını sağlayan kolektif irade ise “kişisel yaratıcılığı, siyasal özneyi desteklemesini, iktidar güçlerinin denetlenmesi ve dengelenmesini olanaklı kılan bir siyasal sistem olarak” demokrasiye işaret etmektedir (Touraine, 1994:412).

I. Berlin’in dile getirdiği “*olumsuz özellik yaklaşımı*” kamusal alanda birey ve özgür seçimleri için dikkat çekmiştir. Burada Touraine in vurguladığı olgu, “politik öznenin varlığı” ve “demokratik yönetimin için sorumlu vatandaşlığın ne derece önemli olduğu” olgusudur. Bireyin sahip olduğu aidiyet bilinci, kente katılımı da etkilemektedir. Aidiyetin varlığı kentte yer duygusunun yaratımı ile bağıntılıdır. Bu durum sivil dikkatsizlikle nasıl bir etkileşim içindedir? Olumlu ya da olumsuz açıdan

bireyin sahip olduğu aidiyet bilinci, kente katılımı da etkilemektedir. Ayrıca, muhtemel bir demokrasi krizine işaret eden “...ülke birbirine yabancı ya da düşman etnik gruplara bölünürse ya da toplumsal eşitsizlikler insanların ortak bir şeyleri olduğu hissini duymalarına demokrasinin sürdürülebilirliği tartışılır hale gelecektir.”(1994) sözleri oldukça önemli sayılmıştır. Aşağıda ifade edildiği üzere yurttaşlık bilinci ile hareket edecek sorumlu bireylerin varlığı bu krizlerin çözümünde etkili olabilecektir.

“Yurttaşlar aidiyet hissetmediğinde, kamu sorunlarıyla ilgilenmeleri için bir neden bulamaz, edilgen bir biçimde boyun eğerek kayırmacı ilişkileri kabul etme yoluna kolaylıkla sapabilirler. Marshall’ın işaret ettiği gibi; toplumsal sınıflar arasındaki mesafe ve çatışmalar tarafından bozulan toplum birliğini ise ancak yurttaşlık bilinci tamir edebilir.” (Touraine, 1994:416)

İdeal toplum ve ideal devlet yapısı nasıl olmalıdır, sorusu tarihi süreçte pek çok defa sorulup tartışılmış, farklı kuramlar çerçevesinde cevaplanmıştır. Bumin, bu bağlamda, “...başkaları arasında ne şef ne de köle olmadan” yaşayan bireylerin ideal toplumu kurabileceğini söylemiştir (Bumin, 2016:170). Bu bağlamda Bumin Türk toplumunun son dönemi⁵ ile ilgili şu düşünceleri dile getirmiştir:

“Bireysel özgürlük, sınırlı devlet, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi gibi temaların politik birer söyleme dönüştüğü 1980’lerden sonra Türk toplumunda kadın hakları, insan hakları, eğitim hakları ve kimlik hakları gibi hak talepleri toplumda artmış, basın ve yayında görünür hale gelmiştir” (Bumin, 2016:11).

Touraine’e göre; gözetim yolu ile kenti kontrol eden “otorite”, bu kontrol sayesinde kentte güvenlik politikasına da doğrudan etki etmektedir. Otoriteyi kullanan güçlerin (küresel, ulusal, kişisel...) elektronik sinyal hızında, gözetim ve denetimi kullanabildiği, “dijital bir çağ” içerisinde bulunmaktayız. Yeni dönemde, bilgiye ulaşan ve onu değiştiren gücün belirlediği bir post-truth zamansallık ile mekansallığın toplumu kuşattığı söylenebilir. Sınırların kent aleyhine değiştiği ve genişlediği ve dijitalleştiği bir dünyada birey ve toplumun yönlendiren güçler karşısındaki durumunun, bir hayli tartışılacak bir düzeye ulaştığı söylenebilir.

---

⁵ Bu yoruma ek olarak, soğuk savaş sonrasında küreselleşme ve post -modern çağda, Türkiye’de kentleşme hızla artarken, kentleşme aynı hızda gelişme gösterememiştir, diyebiliriz. Bu durum genel olarak ülkemizde kentler arasında metropol ve taşra kent ayrımının devam etmesiyle sonuçlanmıştır.

Otorite ve birey ilişkisi bağlamında etik ve adalet olgusu hatırlanacak olursa; “...başkasının varlığını unutan yasa, vicdansız bir hukuk doğuracaktır” denilebilir. Levinas bu düşünceyi destekleyerek, birbiriyle karşılaşan bireyler arasında muhtemel *şiddeti azaltmaya dönük bir adalet çağrısından söz etmektedir* (1988). Başkaya olan sorumluluk, başkalarına paylaştırıldığında ise sivil dikkat görülmektedir. Levinas’a göre; öznenin varlığı ile “anarşik bir etikten, adaletin ve politikanın muhitine geçiş” mümkün hale gelecektir (Simon, 1999:83). Adalet, benim başkasına olan yönelimi engellemez, etik ise her zaman adaletin bir yüzünü oluşturacaktır. Aynen yasaların bir yüzünün kamu vicdanından ayrılmayacağı gibi.

“Öznenin ilgisi bölüştürüldüğünde, ‘adalet’ ilkelerini yeniden kuracaktır. Bu durumda “ben’i tekrar başkasından güvenli bir uzaklığa çekerek, başkaları ve “ben”im mesafelerimi düzenler. Başkasının izleri işaret, yazı, resim, imge, konuşma ve logos halini aldığıında, oradaki ben için bu yeni mesafede özel bir yaşam kurmayı olanaklı kılacaktır. Bu yaşam alanı ise, başkasının unutulmasını gerektirmektedir.” (Levinas, 1988:22)

1.3.4. Kent, Aidiyet ve Kimlik

Metropol kentlerde dayanışma ve aidiyet bağlamında, hemşehrilik bilincinden söz edilebilir. Aidiyet kavramı, kentsel mekân için kullanıldığında kişilerin kendilerini bir mekânın parçası olarak görmeleri ile ilgilidir (Sancar ve Severcan, 2010:298). Örneğin, Bezci’nin bu konuda yaptığı çalışmasından elde ettiği sonuca göre; “İstanbulluluk bilinci, en çok Kadıköy’de mevcuttur” (Bezci, 2019). Aidiyet, toplum ve bireyin kendini tanımlaması ve ayrıca kişinin kendini oraya ait hissetmesi ile ilgili gerçekleşen bir duygu ve durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Solak, 2017:21). Kent gerçekliğini gündelik işlevsel döngüler yani komşuluklar⁶, zorunlu iç yer değiştirmeler ile iş yerinde geçirilen zamandaki eylemler, dönüştürmektedir. Çağın getirdiği ihtiyaçlar, devletlerin nüfus politikaları, ekonomik gelişmeler, ülkeler arasındaki iltica ve göç olayları ve yerel yönetim ilkeleri bu süreci zaman ve yer bakımından etkilemeye devam etmektedir. Bu çalışmada, kentin beşeri yanıyla bağıntılı olan kimlik özellikleri yani birey ve toplum üzerinde durulmaktadır. Kentin anlaşılabilirliği ve okunurluğu, kent kimliğinin değişimi açısından önemlidir. Kentin

⁶ Baknz. Komşuluk Bienali söylemleri. Ek 8.

okunması, mahalle, sokak, cadde, kavşak ve yollarının ayırt edilmesi ile bağlantılı görülmektedir (Lynch, 2014 aktr. Ayyıldız ve Ertürk, 2017). Kent kimliğini teşkil eden öğeler arasında yer, mekân, bellek, yerellik gibi öğeler bulunmaktadır (Akcan, 1996 ve Ciravoğlu, 2006’ dan aktr. Ayyıldız ve Ertürk, 2017).

Mekân *space*, yer ise *place* anlamlarında birbirine yakın iki kavram olarak, bu kimliğe etki etmektedir. “...mekân, paylaşım ve bireylerin katılması sonucunda *yer*e dönüşmektedir” (Adiloğlu, 2006’ dan aktr. Ayyıldız ve Ertürk, 2017). Mekân, birey ve katılım sağlayan toplum parçalarını dönüştürme, özelliğine sahiptir. Bu anlamda mekân ve yer ile bireylerin iletişim ve kente katılımları kent kimliğinin teşekkülünde oldukça önemli bir role sahip olmaktadır (Coşkun, 2013’den aktr. Ayyıldız ve Ertürk, 2017: 65-68). Kent alanının kullanımı, günümüzde kentte aidiyet olgusuna etki etmektedir. Toledo Bildirgesi’nde (2010) kent yaşamında iyileştirme amacıyla “*kent merkezinin canlandırılması 2020 stratejisinin*” önerilmesi dikkat çeken bir gelişmedir (Akkoyunlu, 2014: 140).

Kimlik; “kendine özgülük”, “teklik”, “özgünlük” anlamlarında tanımlanmıştır (Proshansky, 1983’den aktr. Ayyıldız ve Ertürk, 2017). Kent kimliği ise kent imgesiyle bağlantılı olarak, kentteki fiziksel, kültürel, Sosyo-ekonomik, tarihsel bir sürecin ortaya çıkardığı bütünlüğü ifade etmiştir. Lynch (1960), Tekeli (1990), Çöl (1998) bu konuda benzer düşünceleri savunan kent araştırmacılarıdır (Topçu, 2011’ den aktr. Ayyıldız ve Ertürk, 2017).

BM/Habitat Forumu'nda ve Mexico City Kent Hakkı Şartında (2014) yoksulluğun çözülmesi, temel haklara erişimin kolaylaştırılması, kararlara katılımın teşviki ve planlaması, küresel çevre sorunları ve kent politikalarına etkisi, tartışılan konular arasında yer almıştır. Bugün, kentte adalet, dayanışma, sorumluluk sahibi birey yetiştirme, üretken ve çevresel olarak sürdürülebilirlik, özgür, eleştirel düşünceye imkân sunan kamusal alanlar artırılması politikaları *yaşanabilir kent* kavramıyla ilintili olarak tartışılmaktadır (Ertan, 2014:139). “kentte özgür yaşamın garantisi olan sivil dikkatsizlik pratiği ile kentte sorumlu birey bakışı” Bauman’ın sarkaç metaforunda sözünü ettiği, özgürlük mü güvenlik mi sorusu gibi çelişkili bir

durumu hatırlatmaktadır (Bauman, 2013)).⁶

Kentli yurttaşlar, yaşadığı kenti belleğin izlekleri yoluyla kent kültürü sembolleri ve sözlü edebiyata dair söylenceler vasıtasıyla işler. Kentlileşme imkânı sunacak izlekler, bu gün sıklıkla rastlandığı biçimleriyle tek tipleşmenin etkisiyle pek mümkün görülmemektedir. Birey, kentte kısa süreli bir göz gezdirmenin ardından gözlemediği kent sembolleri ve imge değerlerini kendileyerek, kimliğini inşa etmektedir. Bu inşa sürecini Erving Goffman şu şekilde tarif etmiştir: “...bu sırada anlık bilgi kırıntıları yoluyla, kentin tarihi tortusu içerisinden, şimdinin varlık alanı oluşmaya başlar ve bireyi kent yeniden inşa edilir.” (Goffman, 2017).

Bauman’ın “*Sosyolojik Düşünmek*” adlı kitabında açıkladığı gibi; modern dünyada yabancılar her yeredir ve onlarla her gün karşılaşmaktadır. Bu karşılaşmalar **uygar ilgisizlik** tarzında sahte karşılaşmalardır. Sahte karşılaşma ve uygar ilgisizlik teknikleri toplumsal ve bilişsel mekân oluşturmanın araçlarıdır. Bireyler kentte karşılaştığı ötekiyi **yabancı** olarak üretir. Bu koşullar altında kişinin yabancılar hakkında edinmek istediği tek şey onların nasıl “yabancı” yapılacaklarıdır (Bauman, 2016:230). Buradan anlaşılacağı üzere kent kimliğinin oluşmasında öteki ile olan ilgisizlik sakınma ve kayıtsızlık unsurları etkili olmaktadır.

Walter Benjamin’in gözlemediği gibi; “metropolün kalabalık caddelerinde Şeyler, *kaydedilmiş şeyleri yakalar*” (Bauman, 2016: 239).

“Bütün kaldırımlar, arada bir etrafa bakınmak için durmayı fiziksel olarak mümkün kılacak kadar geniş olmalıdır. Caddede ilginçlikler olmalıdır. Miskinler ve dilenciler vicdanı rahatsız eden evsizler... Çoğunlukla duraklamadan, bakılmadan mümkün olduğunca hızlı bir şekilde buralardan geçilmelidir.” (Bauman,2016: 240)

İnsan ve mekân etkileşiminin davranış üzerindeki etkisini inceleyen Simmel,

---

⁶ Bumin’in “*Demokrasi Arayışında Kent*” kitabında belirttiği gibi, kent alanları “Batı’da iktidarın alanlarıdır” (2016:2). Bunun karşısında Gramsci’nin ifade ettiği gibi, “doğuda devlet her şeye dâhildir.” (2016:2). Amerikalı siyaset bilimcisi Robert Dahl, siyasal katılımın boyutlarını **ilgi, önemseme, bilgi ve eylemlilik** olarak sıralarken kentte dikkatliliğe de vurgu yapmış olmaktadır. Kente katılım yani sorumlu yurttaşlık kavramı ile sivil dikkatsizlik ve kentte özgürlük söylemi bir ikilem oluşturmaktadır.

“*Metropol ve Zihinsel Yaşam*” (1903) adlı eserinde, modern kent yaşamının doğasının modern bireydeki toplumsal ve psikolojik yansımalarını yani metropolün insan ilişkilerini düzenleyen, dönüştüren karakteri üzerinde durmuştur (Işık, 2005:39). Simmel’e göre; kentleşme olgusu “sahiplenme” gibi psikolojik unsurları da içermektedir (Solak ve Güleç, 2017:31).

Kentte güç ve çatışma alanları dışında kör alanlar bulunmaktadır. “...kentsel olan perspektiflerle, açılarla, çizgilerle algılanır.” Ancak, Lefebvre’nin izah ettiği gibi “karmaşık alanlar ne kavranır ne de anlaşılırlar” (Lefebvre, 2011:32). *Bilmekten iradi olarak kaçınma* durumunu, Lefebvre, bir “ideolojik durum” olarak tanımlamaktadır. “...körleştiren dogmatik bilgiler, körleştirilen körlük içinde birbirini tamamlar; bunun sebebi de önyargılar, yanlış anlama, bilmeme, kötülük sorunu olarak sıralanır.” Lefebvre, “*insanlar görmeyi ve bilmeyi neden reddeder?*” sorusunu sormaktadır. Neden görmüyormuş gibi yapar insan? H. Lefebvre ye göre; körleştiren bilginin kaynağı ideolojilerdir; “...körleşen ise bakıştır, gölgede bırakılan boş alanlarıyla kent bir objeler yığını olmakla beraber gerilimli bir yer haline de gelmiştir.” Bu haliyle kent ve birey değişime uğramıştır (Lefebvre, 2011:33). Bu önemli soru bugün yeniden sorularak cevaplanmayı beklemektedir. Neden görmeyi redderiz? Dijital kamusal alanlarda bu durum halen geçerli midir? Mahremiyetin bile-isteye aleniyet kazandığı onaylanma, görülme ve beğenilme istencinin ağırlık kazandığı düşünülecek olursa, kent öncesi yaşam ile modern kent yaşamının bir karması sayılabilecek olan, kaotik bir ortamı paylaştığımız sonucuna ulaşabiliriz.

1.3.5. Benliğin İnşasında Kent Olgusu

Kentler içerisinde yaşayan bireyleri çeşitli yönlerden etkileyen bir habitat olarak da bilinmektedir. Bu etkilerden biri de bireylerin benlik oluşumu ile alakalı görülmektedir. Kentin kimlik oluşturan değerlerinden en önemlisi onun bireylerin kinliğine etki eden değerleri olmaktadır. Kısaca ifade edilecek olursa; beşeri kimliğiyle kentleri kentliler değiştirmektedir. Goffman’a göre; kişilik, çevremin zihnindeki ‘ben’, benlik ise benim zihnimdeki ‘Ben’in adıdır.

Nesnellik, *dolayıcılık* demektir ve *interaction* özneler, Goffman’a göre (2017) şu şekilde sıralanmaktadır: Kişinin başkasının rolünü taklit etmesi, bireyin kendisini başkasının yerine koyması, şeyleri başkasının gördüğü gibi görmesi. Bu tutumlar ise benlik kavramı ile bağıntılı görülmektedir. Mead, benliği, bireysel benlik ve sosyal benlik olarak ikiye ayırmıştır (2017). Benliğin ifşası ile benliğin saklanması, kentte sivil dikkatsizlik pratiği içerisinde karşımıza çıkan bir olgudur. Çünkü duyarsızlık eylemi bireyi “benlik oluşumu sürecinde” doğrudan etkilemektedir. Levinas, bu konuda şu ayrımları yaparak, benlik olgusunu sınıflandırmıştır; **ayna benlik** (looking-glass), **bireysel benlik**, **sosyal benlik**. Levinas’a göre benlik, toplum ve vicdanı etkileyen bir olgudur. Touraine, bu sorunu farklı bir açıdan ele alarak şu soruyu sormuştur: “İyilik ile kötülük arasında nasıl bir gündelik tutum vardır?” Touraine ‘e göre, bir tutum, toplumsal olduğu andan yani bir başkasının davranışını değiştirmeyi dolayısıyla da “onun özgür eylem yeteneğini arttırmayı ya da azaltmayı amaçladığı andan” itibaren, **iyilik** ya da **kötülük** ortaya çıkmaktadır (Touraine,1994:294).

“Sosyal psikolog George Herbert Mead’e göre, benliğin topluma sunulduğu bir sahnelemede, benliğin önemli bir kısmı bireyin kendine saklanmaktadır (Rojek:14). Modern iyi, öznenin doğuşu olarak mı tanımlanmalıdır? Çünkü bu özneyi yıkmanın ya da onu da ötekilerin beklentileriyle tanımlanan ve *kurumsal kurullarla denetlenen kendiliği* dönüştürmenin bir yolu mu olmaktadır? (Touraine,1994/2014: 293).

Levinas’ın üzerinde durduğu ve açıkladığı “kişiyi öteki ile karşılaşmasında düşünmeye zorlayan ve ona sorumluluk alanı açan” benlik kuramında şu görüşleri savunmuştur:

“...izlerin ve dolayısıyla yüzün varlığı yapılaşmada şekil bulmamış anarşik bir ilişki bağlamının varlığını imgeler; yenilenmeye muhtaç bir adaleti, toplumu, vicdanı ve politikayı işaret eder. İzlerin ve yüzlerin varlığı ‘**karşılanmamış başkalarının**’ belirtileridir. Görünenler de kendi rahatsızlık biçimlerini de içerisinde barındırmaktadır Aynı yaşamda başkasının izlerine bakanlar, yüzlerini yıkar ve topluma katılırlar. Çıplaklığından kurtulmuş - giyinik maske ardına saklanmış olarak katılmanın zorunlu olduğu toplum-**kirleten izlerin** tümüyle kaybolması ile mümkün olur.” (Levinas, 1988: 22)

Benjamin, önceden tasarlanmamış bir biçimde yaşamdan örnekler toplayarak, **filaöneür** yani kentte gezginin rolünü incelemiştir. Karşılaşmanın “dalgın” morfolojisi içinde geçmişe ait kültürel izlerin, bazı güncel olaylar ile hatırlanabileceğini anlatmıştır. Bu bakış açısına göre: “Geçmiş şimdikle bağlayan rastlantı, sadece **dalgın algı** ile gerçekleşebilir ve geleneklerin baskıcı ağırlığını zayıflatabilir.” (Urry,1995/2015:47)

Kent içinde hareket halindeki bireyin, bir dalgınlık sırasında yapıları fark edeceği bu durum ise, insanların bir galerideki resimlere yoğunlaşmış ilgisi ile karşılık oluşturmaktadır. **Dalgın algı** durumu, sivil dikkatsizlik eylemi içerisinde yer almakta olan bir durumu ifade etmektedir. Simmel, bu duruma ek olarak modern yaşamı çözümler ve kayıtsızlık tutumuna göndermede bulunur. Bu yeni hali ile bireyi şu şekilde anlatır; “...uyaranların çeşitliliği ve yoğunluğu, kent yaşamında bireyleri hesapçı ve dakik hale getirmektedir.

“Metropolde birey, mekân ve imgelerin çokluğu nedeniyle, **kayıtsızlık** tavrı geliştirmek zorundadır. İnsanlar bu tür bir tavır geliştirmeselerdi, yüksek nüfus yoğunluğunun yarattığı deneyimlerle baş edemezlerdi. Kentin kişiliği çekingen, mesafeli ve kayıtsızdır.” (Urry,1995)

1.3.6. Kentte İskân

Lefebvre’ye göre; “İnsanoğlunun kendi doğasıyla ve kendi varlığı ile olan ilişkisinin meskende var olduğu, orada gerçekleşip orada okunduğu yadsınamaz bir gerçektir. “meskenler tıpatıp aynılaştıkça, birey nesneleşerek, simgeye indirgenmiş olur, bu durumda ise artık o kent imgesinde “eylemsiz varlık” olarak dondurulmuştur.” (Lefebvre, 1988:79).

Kentin unsurları veya koşulları kentin topladığı şeyler, içerikler ve faaliyetlerle ortaya çıkan ayrışma ise, zihinsel ve toplumsal yaşamın parçalanmasını doğurmaktadır. “kent ifadelerin ortadan kalktığı, sessizliğin hüküm sürdüğü, ayrışma işaretlerin yerleşiklik kazandığı yerdir.” (Lefebvre, 1988:164) Buna rağmen olması gereken biçimiyle tarif edilecek olursa, “kent bir logos alanıdır. Çelişkiler, önceden var olan iletişimler, iletişim biçimleri de buna dâhildir. Bireyi ve toplumu değiştirip dönüştüren bir biçim olarak kent, kendisinin de tarımsal dönemden ve sanayileşme dönemlerinden gelen kodlarını yeniden yapılandırır.” (Lefebvre, 1988:167) Kentin okunmasına yardımcı olacak sınırlar ise yol ve ulaşım ağları arasında aranmalıdır (Erdönmez, 2014:113). Günümüzde ülkemizdeki pek çok metropol, fiziki bakımdan çeper, merkez, çevre ve geçiş noktaları bakımından değişime uğramıştır. Bu değişimlerde kent içinde bireyin hareketinin olumsuz yönde etkilendiği söylenebilir.

Bireyler, kimliğini inşa ederken, kültürel, siyasal ve sosyal varlığının temellerini oluşturan geleneksel öğeleri tamamen dışarıda bırakmadan yoluna devam etmektedir. Yerin kimlik kazanarak kentlileşmesi de bu sayede mümkün olmaktadır. Bugün ülkemizde mesken, geleneksel varlığını kısmen de olsa korumaktadır. Kent dokusu içinde de tarihi, kültürel varlığını sürdürmektedir. Bu durum metropol dışında ancak ona yakın olan, metropole göç veren Turgutlu örneğinde gözlemlenmiştir. Kent içinde kültürel izlerin kısmen var olduğu da gözlemlenmiştir (Baknz. Ekler).

Günümüzde (2019) Türkiye’de, kente katılım sınırlarının dışına taşınan meskenlerin toplu konut olarak yaygınlık kazandığı görülmektedir. Günümüzde ev kavramının karşılığı olarak meskenlerin kentte olduğu gibi oldukça sadeleşmiş olduğu görülmektedir. Evin kişisel alan olma özelliği değişmiş görünmektedir. Evler, kültürel kodlarımızın en küçük ancak en önemli bir birimi olmaktadır. Toplanma ve konuşma yeri olarak kullanılan mekânlar arasında mesken önemli bir yer tutmaya devam etmektedir. Kapalı-açık kamusal alanlarda geçirilen süre ile karşılaştırıldığında meskenlerde geçirilen sürenin azalmış olduğu görülmektedir (Konu ile ilgili örneklere Eklerde yer verilmiştir).

1.4. KAMUSAL ALANDA DEĞİŞİM

Kenti bir “logos alanı ve okul” olarak tanımlayan sosyal bilimcilere göre, “iletişim ve kentin sürekliliği” açısından kamusal alan kavramı ve geçirdiği değişimin iyi anlaşılması önemli sayılmıştır. Grey (1999) deyimiyle söyleyecek olursak, “özel mekânları kamusal mekânlardan ayıran en önemli özellik kişisel mahremiyet alanların tersine kamusal alan kullanımının herkese açık olmasıdır” Mumfort (1940). İnsanlar, açık alanlarda geçirdikleri zamanın uzunluğu oranında, birbirleriyle karşılaşmakta ve iletişim içinde olmaktadır. Costoff, açık kamusal alanda yaşadığımız bir paradoksa dikkat çekerek, “...toplum ve onu oluşturan bireylerin mekânları özgürce kullandığını, bunun yanında propaganda amaçlı olarak kullanılan kamusal mekânların da aynı mekânlar olduğunu” söylemektedir (Costoff’dan 1999 aktr. Erdönmez:124). Kamusal mekân, bireyin sahiplenmediği bir yerdir. Costoff, açık kamusal alanların birer geçiş alanları olduğunu anlatmaktadır.

Bu alanlardaki iletişim biçimleri ve nitelikleri, yaşam alanında günlük olanın akışının anlık görüntüleri olarak, kent kimliğini sürekli yenilemektedir.

Günümüzde kamusal alan kavramı, nitel ve nicel anlamlarıyla değişimler yaşamıştır diyebiliriz. Son yıllarda kamusal ve özel alan anlayışı ve bu alanların kanunlarla belirlenmiş yapılarını karmaşıklaştırmıştır.

Le Corbusiere göre sokaklar, bilgilenme ve imgelemenin yansıra bir karmaşıklık da içerisinde barındıran kentsel mekânlardır. “Kent yaşamının başka yerlerde sabit ve kendini yenileyen bir düzen içinde donup kalmış olan tüm unsurları, sokaklarda özgürleşir ve sokaklardan merkezlere doğru yönelir.” (Akar, 2014:23) Sözü söylendiği, kelimelerin, işaretlerin mübadele edildiği, sözün yazılı hale geldiği ve de duvarlara yazılabildiği yerdir. Sokaklar karşılaşma yeridir. Sokak bir grubun ve bir öznenin oluşmasına izin vermez.” Meta dünyası sokakta açılır, pazarlar meydanlar.” Antik dönemde tapınak, stadyum, agoranın haricinde kalan sokaklar birer vitrin görevi üstlenmişti (Lefebvre, 2017:23-24). (Bakınız Şekil: 7,8,9.)

Kentsel alanda karşılaşma imkânı veren geçiş noktaları, bugün artık baskı ya da boşluk kavramlarıyla birlikte ele alınmaktadır. Bu durumun oluşmasının sorumluları “modern dönem sonrasında kendine ve içinde yaşadığı kente yabancılaşmış olan birey ve onlardan müteşekkil toplumlar” sayılmıştır. İletişim imkânı olan yerden geçiş hem zorunludur hem de baskı altında tutulur: “...otorite erklerinin kendilerini tehdit altında hissetmeleri durumunda ilk yapacakları şeyse sokaklarda gezinmeyi ve toplanmayı yasaklamak olacaktır.” Geç modern dönem olarak bugün karşılaşma ritüelinin gerçekleştiği kamusal alanların pek çoğunda mekânsallığın yalnızca geçişe indirildiği gözlemlenmektedir. Kamusal alanda geçiş noktası olarak “yol” yayalar ve araçlar için ikiye bölünmüştür. Bununla bağıntılı olarak okunabilecek diğer bir kentsel yer olan sokakların da “tüketim tarafından organize edilen bir şeye” metaya dönüştüğü gözlemlenebilir.

Geçiş yeri olarak yol ve yol değeri taşıyan sokaklar boş zaman faaliyetleri ve tüketim yeri olan yer arasında zorunlu bir geçiş alanı olmuştur. Kent dokusu birer semboller ve imgeler alanına dönüşmüştür. Zamanı, çalışma zamanının ötesinde başka bir düzlemde

yeniden planlamaktadır. İşyeri zamanı planlarında, -boş zaman yaratımı olduğu gibi-merkezi yönetimlerin politikalarında değişimlerin olduğu görülmektedir.

Pek çok Batı ülkesinde çalışma saatleri uzunluğu konusunda yeni düzenlemelerin yapıldığı haberleri duyulmaktadır.⁷ (Ekler bölümünde bir rapordan alınan değerlendirmeye yer verilmiştir.) Kentin okumasında, birey ve kentsel zamanda değişim kadar kentsel alanlardaki değişimler de oldukça etkili olmaktadır. Bugün sokaklar daha çok karşılaşmanın değil nötrlüğün sembolü haline gelmiştir. Sivil dikkatsizlik pratiğinin sahnelendiği sokakların pek çoğunun yerini bugün metropollerde geniş çok şeritli otoban ve kente bitişik caddeler almıştır. Bir süre daha geçiş mekânı olma özelliğini korusa da sokak artık iletişim ve sözden arındırılmış birer *modern zaman sürgünü* simgeselliğini taşımaktadır. Böylece kent mekânı da sivil dikkatsizliğin çözüldüğü, nötr mekânlara dönüşmüştür. Caddelerde ise nesnelere, nüfusun ve sermayenin birikim izleri okunmaktadır. Görülebilir olanın altına saklanan ve zamanla açığa çıkan kentsel mekânın sömürgeleştirme süreci reklam yoluyla nesnelere teşhirini barındırmaktadır. “...eğer etrafında bir mekân örgütleyorsa bunu o mekânın birleştirmek veya baskısı altına almak için yapıyordur.” (Lefebvre, 1988:28)

---

⁷ Rusya’ da Andrev Isayev, kademeli olarak 2020’ de çalışma gün sayısının 4 güne düşürüleceğini açıklamıştır. Marin de 2020 yılı içerisinde çalışma gün sayısının 4 gün olacağını açıklamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

POST-MODERN KAPİTALİZMDE KAMUSAL ALANDA DEĞİŞİM

2.1. POST-MODERN DÖNEMDE KENTTE DEĞİŞİM

Bu bölümde üretim ve tüketim faaliyetlerinin kente etkisi sorgulanarak kenti post-modern çağda nasıl değişime uğrattığı irdelenmiştir. Çıkış noktası olarak, kentin beşeri yönü “insana ait olanı gösteren yönü” ele alınmıştır.

Levinas’ın “insanlık ötekinin yüzünde keşfedilir” anlayışı yerini kişilerin veri tabanlarında sınıflamalara tabi tutulan cisimsizleştirilmiş bilgiye dönüşmüşlüğü anlayışının aldığı gözlemlenmektedir (Lyon:152). Yazılım ve veri tabanları, insani olanı reddetme eğiliminde işlemler yapmaktadır. Marx’ın bahsettiği “gözetim kuramı” bedenleri verilere indirgenmesiyle gerçeklik kazanmış görünmektedir. “Kategorik şüphe” (Lyon:147) olgusu ile bağıntılı olarak göçmenler ve mülteciler için “kayıtsızlaştırma”, eylemlerin etik değerlerinden teknik yolla ayrıştırılması gözetim yoluyla gerçekleşmektedir (Lyon ve Bauman:149).

Brenko Milonoviç, ”*Kapitalizm Tek Başına*” adlı kitabında 21. yüzyılın ilk çeyreği için “Tedirginlik Çağı” benzetmesini kullanmıştır. Milonoviç, tarihsel olarak derin bir kriz yaşadığını savunduğu kapitalimin (paradoksal olarak) bir alternatif görüşle dizginlenemediğinden bahsetmiştir. Ona göre; Kapitalizm, kendi içerisinde kendi türevleri ile çekişmektedir. (Balta, 21 Kasım 2019) Bunlardan ilki otoriter kapitalizm olarak adlandırılmış olup, Çin devletinin izlediği “politik, kültürel ve ekonomik yöntemlerle” tanımlanmıştır. Diğerinin ise ABD öncülüğünde geliştirilen ve yayılan “liberal kapitalizm” olarak tarif edildiği görülmüştür. Kapitalizmin üretim tarzı üzerinde etkisi ve krizleri üç dönemde ele alınmıştır. 19. yüzyıl erken kapitalizm döneminde kent, kıyın anti-tezi olarak var olmuştur. Bugün metropol sayısının hızla arttığı dünyada bu tür bir ayırım üzerinden analizlerin yapılmadığı söylenebilir. Yaklaşık 130 metropol kentinde, dünya nüfusunun yarısından fazlası yaşamaktadır. Bu durumdan anlaşılacağı üzere, kır yaşamı metropol karşısında gerilemiştir.

Marx’ın tanımıyla bu dönemde kent, feodal dönem sınıflaşmasından farklı özellikler taşıyan “işçi sınıfının mekânı” olmuştur (Marx,1999) Harvey’in belirttiği gibi, kapitalizmin erken döneminde kentler, “artı ürünün coğrafi ve toplumsal olarak yoğunlaştığı mekânlar” olmuştur. Turner’in ifade ettiği gibi; 19. yüzyıl ve sonraki dönemlerde (sanayileşmiş pek çok kentte rastlandığı gibi) Hausman’ın Paris’te açtığı geniş caddeler ve yenilenen konut alanları ile yeni bir krizin çıktığı bilinmektedir. (Turner,1975) Louis Wirth, kentte “ayrışma”, “bütünleşme”, “gettolaşma” kavramlarını ilk kez kullanan sosyal bilimciler arasındadır. Bununla beraber Neo-Marksist kuramcıların Kapitalist kentleşme dinamikleri konusundaki eleştirilerinin “kentsel mekânların metalaştırıldığı” yönünde yoğunlaştığı görülmüştür (Turut ve Özgür, 2018:1-19).

Lefebvre, mekânın üretim ve çelişkilerini Castells, kentin üretim merkezi olma yönünü Harvey ise sermaye birikimi ve yarattığı krizi analiz etmiştir. Marx üretim ilişkilerini analiz etmiştir. Feodalizmden kapitalizme geçişteki kırılmaları Karl Marx ve Engels araştırmıştır (Turut ve Özgür, 2018:1-19). Weber ise kenti ayrıcalıklı bir yer olarak ele almış, özerk yönetim ve sivil demokrasiden bahsetmiştir; “kent bireye özgürlük sunan bir yerleşim yeridir.” Kenti “yabancılaştırma” kavramı üzerinden değerlendiren ise George Simmel olmuştur. Simmel, kırdaki yaşayanlara göre daha özgür olan kentlinin bir bedel ödediğini, kalabalıktan dolayı kentli bireylerin “temkinlilik ve bezginlik arasında” gidip geldiğini ifade etmiştir. Simmel, davranışsal bakış açısıyla kentli insanın zihinsel dünyasını sorgulamıştır (Turut ve Özgür, 2018:1-19).

Metropol ve Zihinsel Yaşam adlı makalesi bu konuda oldukça önemli bir tahlil sunmaktadır. Sosyal-psikoloji ve türevleri açısından araştırmacıların bu Kent ve değişimi konularında araştırma yapan sosyologlardan en bilinenlerden biri olan, Max Weber, “ideal kent” kuramını oluşturmuştur. Metropol eleştirisi yaparak kente ilişkin “anonimliği” ve kent alanlarının “pazar merkezi” olmasıyla birlikte feodalizmden kapitalizme geçiş sürecini de anlatmıştır. Weber, Batı kentlerinde özerkliği, kapitalizmle ilişkilendirmiştir.” (Turut ve Özgür, 2018:1-19) Ona göre kentler, “özerklik” yönüyle orta çağ kentlerinden ayrılmıştır. George Simmel ise kent yaşamının “kişilik üzerine etkilerini” analiz etmiştir. Simmel, *Metropol ve Zihinsel Hayat* (2015-1903) eserinde kenti “yabancılaştırma” kavramı üzerinden açıklamıştır.

Ona göre; kent insanı yalnızdır çünkü “kentsel kalabalık aidiyeti azaltmıştır. Kentli insan ise “her şeyi sayıya indirgeyen, rasyonel ve dakik olmakla birlikte, çelişkili tutumlar sergileyen bir kişiliğe sahiptir. “(Turut ve Özgür, 2018:1-19) Aynı zamanda metropoldeki alarmların çokluğu, kentliyi çekingen ve kayıtsız bir tutuma zorlamıştır. Kentlinin modern dönemde kalabalıkla baş etmesi onu bıkkınlığa, *kayıtsızlığa* ve temkinliliğe itmektedir.” (Turut ve Özgür, 2018:1-19) Chicago okulundan Robert Park -ekolojik kent kuramına göre- insanların çevresine nasıl uyum sağladığını anlatmıştır. Kenti kapitalizmin öznesi olarak gören Lefebvre, sermayenin “mekanı ortaya çıkardığını” ifade ederek, eleştirel bir metotta kenti incelemiştir (Turut ve Özgür, 2018:1-19). Kapitalist sistemde mekanın değerliliği, onun “sermaye sahiplerine sağladığı rant” ölçüsündedir. Manuel Castells, “kolektif tüketim” kavramı üzerinde durmuş, kentsel sorunların temelinde “tüketim süreçlerinin, emeğin, yeniden üretiminin olduğunu” savunmuştur (Turut ve Özgür,2018:1-19). Castells’e göre kentleşme süreci; kapitalizmin çıkarları olan “rant ve sermaye” ile ilişkilidir. 1970’lerden sonra, “eleştirel kent teorisi” ortaya çıkmış, “piyasa odaklı kentsel yapı” eleştirilmiştir. Neo-liberal dönemde ise “özelleştirme, serbestleştirme ve sosyal kontrol stratejileri ile girişimcilik” konuları gündeme getirilmiştir; “Kentler stratejik hedef haline geldiğinden, Neo- liberal politika kentleri etkilemiştir” diyebiliriz (Turut ve Özgür,2018:1-19).

Gündelik hayatın tekdüzeliği, özel alanın kamusalın içinde yer bulduğu yeni kent imgesi içinde birey, çoğu kere kendisini *yersiz ve yoksun* hissetmektedir. Kent nesnelere kullanımını ise “geleneksel yapı” belirlemeye devam etmektedir (Lefebvre, 1988:40). Tarım alanlarının imara açılması kent ekonomisini değiştirmekte, rant politikalarını arttırmaktadır.⁷ Rantsal değer karşısında kentte tarafsız alanların orantısız olarak kamusal alanı daralttığı gözlemlenebilir. (Castells, 1977 akt. Çoban ve Öztürk). Lefebvre’ye göre, “kentnin gecekondularca kuşatılması, kent merkezlerinin turizm merkezleri adı altında yağmalanması ranta teslim edilmesi, kıyı ve orman alanlarında kaçak yerleşimler, yağmalanan kıyı alanları ve tarihi ve

⁷ Tarım alanlarının ranta açılmasında Türkiye örneği için Baknz. Ekler: Şekil 11,12.

kültürel ve doğal değerler kente karşı işlenen suçlardır.” İleri kapitalizm döneminde kent mekânı, kapital tarafından işgal edilerek dönüştürülmüştür (Lefebvre, 1988:40). Mekân böylece metalaşma sürecinde değişim yaşamıştır. Bu dönem toplumsal çatışmanın kente taşınmasıyla neticelenmiştir. Castells’e göre, kapitalizmin ileri aşamasında sermaye ve bununla ilişkili kurumlar gündelik hayatın şekillenmesine doğrudan etki etmiştir (Castells, 1977 aktr. Çoban ve Öztürk).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD de kentsel mekân üretimi daha büyük ölçüde Haussman’ın izinden giden Robert Moses öncülüğünde sürdürülmüştür. Yeni banliyöler ve altyapı sistemleri ile kent değişime uğramıştır (Castells, 1977 aktr. Çoban ve Öztürk). 68 Hareketi ise bu dönüşüme karşı “kent hakkı” kavramıyla yeni bir anti-kapitalist söylemle ortaya çıkmıştır. Kolektif tüketim hizmetlerinin piyasalaştırılması sonucunda da geç kapitalizm dönemi başlamıştır. 1980’lerle beraber küreselleşme ile Neo-liberal ideoloji kenti metalaştırmayı sürdürmüştür (Şengül, 2001 aktr. Çoban ve Öztürk). Geç kapitalizm döneminde mega konut projeleri ve rant politikaları karşısında “kent hakkı” olgusu daha çok tartışılır olmuştur. Günümüzde yerellikten küresel ölçeğe doğru değişen kent mekânı üretimine karşı protestolar, bu değişimlerden etkilenen metropol kentlerde daha fazla görülmeye başlanmıştır (Harvey, 2008 aktr. Çoban ve Öztürk).

Sanayi devriminden sonra sürekli değişen ve dönüşen biçimleriyle kapitalizm, modernleşme bağlamında kenti etkilemiştir. Son yüzyılda özellikle Neo-liberal ideoloji çerçevesinde kentsel mekânın değiştiği bilinmektedir (Castells, 1983 aktr. Çoban ve Öztürk). Kentsel kapitalizm krizinden söz eden siyaset bilimcilere göre; kent hakkı bağlamında kentte “yoksunluk, yoksulluk, mülksüzleşme, yerinden edilme, kamusal alan kaybı, yönetimin otoriterleşmesi ve anti-demokrat söylemlerin artması” gibi sorunlara dikkat çekilmiştir. Castells’e göre; “...üretim dayalı çatışmanın yerini, kentsel mekânda kapitalizmin doğurduğu rekabet ve tahakkümle ilgili olan çatışma almıştır. Kentler, ‘üretim kadar tüketimin yani pazar ve onun etrafında gelişen bu yeni piyasanın mücadele alanına’ dönüşmüştür.” (Castells,1983 aktr. Çoban ve Öztürk)

Kentin kapital birikim süreçleri çerçevesinde ele alan kuramcılardan biri olan Castells, kenti tanımlarken “kolektif tüketim” kavramına başvurmuştur (Castells, 1997:210-213 aktr. Çoban ve Öztürk). Castells’e göre; kentsel sistemin temel işlevi tüketim sürecidir. Tüketim, emeğin yeniden üretimi için gereklidir. Dolayısıyla, Castells ’in analizlerinde kolektif tüketim bağıntısı içinde bir kentsel mekânın yer almakta olduğu görülmektedir (Aslanoğlu, 1998:62-63; Keleş, 1994:102 aktr. Topal,2004:277-286). Kent, bir yandan bir yaşam çevresi, bir yandan da “sürekli akış içinde bulunan bir toplumsal pratik” (Castells, 1997:123 aktr. Topal,2004:277-286) olarak görülmektedir.

Lefebvre ve Harvey’in anlattığı gibi “mekân; kapitalizm içinde sermaye birikimini ilgilendirdiği ölçüde” ele alınmaktadır (Aslanoğlu, 1998:63 aktr. Topal, 2004:277-286) Tekeli de “*Kentleşmeye Kapital Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Açıklama Olanakları*” konulu makalesinde, kentin bir kapital olarak ele alındığını ifade etmektedir. Tekeli, kapitalin kente dair değişimlerin anlaşılmasında önemli bir rolü olduğunu vurgulamıştır.

“Kapital ile kentin ilişkisini daha ayrıntılı kurmak gerekir. Birincisi, kentin bir “üretim alanı, artı değer yaratıldığı yer” olması, ikincisi “var olanın yeniden üretildiği alan” olmasıdır. Üçüncüsü, kentin altyapısıyla, üretim ve hizmet işlevli binalarıyla kendisinin de bir “kapital birikimi” olmasıdır. Dördüncüsü, kentsel alanın yarattığı rantlarla artı ürünün toplumda bölüşülmesini, dolayısıyla kapital birikimini etkilemesidir. Kentin kapitalle olan ilişkileri, çok yönlü, karmaşık bir yapıdadır. Bu durumun neticesinde ise kapital birikim biçimleriyle kent türlerinin arasında ilişkinin nasıl kurulacağı sorusuyla karşılaşırız. Bu sorunun yanıtlanması o kadar kolay değildir. Kent biçimlerinin aşırı belirlenmesi sorununun ciddi olarak göz önünde bulundurulması gerekir (Tekeli, 1991:167-168)

Şengül’ün açıkladığı gibi; Marksist görüşte “kent kapitalist sömürü ilişkilerinin mekânsal anlamda görünür olduğu yer” olmaktadır (Şengül, 2001:194 aktr. Topal, 2004:277-286). Sanayi devrimi sonucunda kentler, üretimin yoğunlaştığı alanlar haline gelmiştir (Demirer, 1999:299). Neo-Marksist kent bilimcilerin eleştirilere göre; modern kentler, insana dair temel toplumsal ilişkileri yok saymaktadır (Demirer, 1999:290 aktr. Topal).

Bu bağlamda kentleşme, nüfusun belirli merkezlerde yoğunlaşmasını, kentlileşme ise kent kültürünün yayılmasını göstermektedir. Harvey, Chicago Okulu'nun kentsel gelişiminin yarattığı eşitsizlikleri ve çelişkileri doğal gören yaklaşımlarını eleştirerek kenti, ‘analiz’ nesnesi olarak ele almıştır (Güllüpinar, 2012, aktr. Ertan, 2014).

“...niteliksiz fiziksel çevre nüfus yoğunluğu, kentsel yoksulluk, tarihi dokunun tahribi, düzensiz ve çarpık kentsel büyüme, trafik yoğunluğu, hava, toprak ve su kirliliği, gecekondulaşma, bölgesel eşitsizlikler gibi fiziki, ekonomik sorunların yanı sıra kuşak çatışmaları, hoşgörü eksikliği yabancılaştırma ile suç ve şiddet gibi beşeri konular bu analizlerde ele alınmıştır (Akkoyunlu, 2014:31).

Kentin gecekonduarca kuşatılması, kent merkezlerinin turizm merkezleri adı altında ranta teslim edilmesi, kıyı ve orman alanlarında kaçak yerleşimlere izin verilmesi kente karşı işlenen suçlarına örnek oluşturmaktadır. Mesken, kent-kır örneğinde sergilenen kent dokusunda olduğu üzere, kentin dışında inşa edilmektedir. Kente katılım sınırlarının dışına taşınan meskenler, bireyleri bu yeni durumda katılıma nasıl dâhil edilecektir? Yaşam alanı ideolojik ve pratik boyutlarıyla kent yaşamının üstünkörü bir şekilde ortaya çıkarılan bu yapılaşmaya “kent terörü” de diyebiliriz. Birer değişim aracına, mübadele aracına mı dönüşmüş olduk? (Esasında bu soru cevaplanalı bir hayli vakit oldu, son iki yüzyıl metalaştırma yüzyılı değil mi?) Zygmund Bauman, içerisinde yaşadığımız dijital bilgi çağını “belirsizliklerin arttığı, sınırların bozulduğu, bireyselleşmenin toplumun yerini aldığı bir çağ” olarak tarif etmiştir.⁸

Bazı sosyal bilimcilere göre de “tedirginlik çağını” yaşıyoruz. Birey toplumun kültürel koruyucu sınırlarından dışarı, daha dışarı; hiç kimsenin ona ulaşmak istemeyeceği bir alana çekilmektedir. Ancak, bireyler, sosyal medya platformlarında konuşmayı, görmeyi ve beğenilmeyi-beğenmeyi bir yönüyle de kimliğini inşa etmeyi sürdürmektedir. Bu platformların yeni bir kamusal alan oluşturup oluşturmadığı konusunda araştırmacıların farklı görüşleri bulunmaktadır. Ancak kamuoyu etkisi bakımından bu alanların giderek önemli hale geldiği görülmektedir. Bireyler bu alanlarda yeni bir rol ve maske altında topluma sözüyle karar ve görüşleriyle dâhil olmaktadır. Ancak manipülasyonun ve yanıltmanın çokça görüldüğü bu alanlarda, post-truth bir çağın politik izlerine rastlamak mümkündür.

⁸ Kamusal alan yer değiştirmiştir. Yeni kamusal alanlar dijital dünya içerisinde. Bu durum coğrafi sınırların işlevselliğini tartışmaya açmıştır. Artık küreselleşmenin üçüncü ayağı diyebileceğimiz bir dönemde olduğumuz söylenebilir.

2.2. NEO-LİBERAL YURTTAŞLIK

Bu bölümde genel olarak Post-modern dönem kapitalizminden doğan politik ve siyasal bir ayırımın adı da olan Neo-liberal yurttaşlığın kente etkisi irdelenmiştir.

Yurttaşların haklar üzerinde farklılaştırılması, bireylerin *şiddet, zulüm, sömürü* gibi haksız muameleden korunması adına gösterilen çaba ile bağıntılı sayılmıştır. Bireylerin hak ihlallerinden korunması için geliştirilmiş ve uluslararası düzeyde kabul görmüş insan hakları olduğu halde birçok ülkede yurttaşlık hakları ve ihlallerinin tartışıldığı görülmektedir (Kartal 1993/ 2010: 225). Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ile pek çok ulus tarafından benimsenen insan hakları evrenseldir. İnsan hakları dayanışmasını yurttaşlık dayanışmasından sonraki bir aşama olarak kavramlaştırmak mümkündür (Kartal, 1993/2010:227). Liberal demokrasilerde eşitlik, özgürlük, hukukun üstünlüğü refah, sosyal adalet, katılım ve çok kültürlülük gibi pek çok kavram haklarla ilişkilidir. Hakların normatif meşruluğu, doğal hukuk kuramına dayanmıştır. Bu düşünce biçimine göre; doğal haklar kuramı, bireylerin iyi bir yaşam biçimi seçip ona göre yaşayabilmelerinin hukuki garantisini aramaktadır (Kartal: 2010).

Yurttaşlık ve insan haklarının tarihsel gelişimi karşılaştırıldığında; insan haklarının yurttaşlık haklarından bağımsız olmadığı söylenebilir. Çünkü insan hakları Aydınlanma devrinden sonra hukuki anlamda yurttaş olanlar için geçerli hale getirilmiştir (Irkcılığın ve erkek egemenliğinin izlerini bulmak mümkündür) (Kartal, 1993:258). İnsan hakları söylemleri, evrensel bir bakış açısı ile bireyin merkezde olduğu insanlık anlayışıyla temellendirilmektedir. Oysa yurttaşlık hakları, bir siyasi topluluk içinde bireyin siyasal bir aktör olarak tanımlanması fikrine dayanmaktadır. Bu tanımlama çerçevesinde, gerçek hakların sadece devletler tarafından yurttaşlarına verilen haklar olduğu sonucu çıkmaktadır (Kartal, 1993:258). Modern devlet sistemi, dünyayı siyasal olarak bağımsız, sınırlarla birbirinden ayrılmış topraklar üzerinde yaşayan, ulusal nüfuslara bölmüştür. Dünya üzerindeki hareketlilik son dönemlerde daha çok “demografik” nitelik taşımaktadır. Göçmenler, kaçaklar, mülteciler ve sığınma talep ederek sınırdan geçen veya devletlerin “kendi sınırları içinde yaşayan fakat yurttaş olmayanlara karşı” ayrı politikalara ihtiyaç duyulmaktadır (Giddens, 2001 aktr. Kartal, 2010:231).

İnsan hakları kavramı hak olgusunun ortaya çıkışı bağlamında değerlendirildiğinde; kişileri insan olmasından dolayı haklara haiz gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca insan hakları ulusal ve uluslararası alanda çeşitli güvencelerden oluşmaktadır. İnsan haklarının koruması altında olması gereken gruplar bugün mülteci hareketlerinde gözlemlendiği üzere, “bir devletin koruması altında olmadıklarından dolayı” mağdur olmaktadırlar⁸ (Kartal, 2010:231-235). Bu noktada kullanılan egemenlik insanlığın sınırlarını belirleyen bir güç kullanımı ile bağıntılıdır. Bu sınırın dışına düşen veya sınırdan “atılanların hayatları” ise yaşanmaya değmez. Belhanda’nın vurguladığı gibi Yurttaşlık hakları olgusu bu noktadan değerlendirildiğinde dünya nüfusunun yönetilebilir olan mağdur veya yoksullarını “*buldukları yerde tutma*” işlevi görmektedir (Belhanda, 2001:102).

Yurttaşlık söylemi -bunu kullanan devletlere- kaçarak sınırlarına gelen mültecilerin ya da sadece daha iyi bir hayat sürmek peşinde olan yurttaşların hareketliliğini denetimi altına almalarına yarayan ve onlara uluslararası alanda bir gerekçe sunma işlevi görmektedir. Son dönemde Suriye başta olmak üzere Afganistan, Irak, İran ve Pakistan gibi ülkelerden Türkiye’ye çok sayıda sığınmacı ve mülteci gelmiştir. Bu göçmenlerin bir bölümü sınırlarımızı kullanarak Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışmıştır. Ancak Yunanistan yolu ile Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışan göçmenlerden bir kısmı daha karaya varmadan yaşamını yitirmiştir. Aylan bebeğin Ege kıyılarına vuran ölü bedeni bu olayların dünya kamuoyunda konuşulmasına sebep olmuştur. Ne yazık ki; bu türden haberler gündemde uzun süre kalamamaktadır. Çünkü hızla değişen gündem içerisinde başka vicdan yaralayıcı toplumsal olaylara yerini bırakarak onlar gibi çabucak tüketilip unutulmaktadır. Bu türden haberleri duyan bireylerin bir kısmı bir tür “kanıksama” denilebilecek olan (doz aşımı) bir tutumla “normalleştirme” yolunu seçmektedir. Türkiye’de haber bültenleri takip edildiğinde, bu tür olayların oldukça fazla yer alması, birey ve toplum ilişkileri bağlamında açıklanması gereken bir durumu işaret etmektedir. Sivil dikkatsizliğin artık boyut değiştirdiği; “**kayıtsızlıktan vicdani körlüğe**” doğru bir değişim gösterdiği söylenebilir.

⁸ Hannah Arendt, “*Totaliterliğin Kökenleri*” kitabında “*Ulus Devletin Çöküşü İnsan Haklarının Sonu*” başlıklı bölümünde konuyu açıklamıştır.

Batı’da kentsel hareketler, geleneksel politik- sendikal mücadelenin yanı sıra geniş kitlelerin siyasal- politik olarak biçimlenmesinin bir aracı olmuştur. Böylece yurttaşların seçimden seçime kullandıkları oy hakları yanında günlük hayatlarında karşılaştıkları sorunlara çözüm için bir araya gelebilmelerinin de önü açılmıştır (Bumin, 2016:168).

“Vatandaşların kamusal alana aktif katılımı tanım olarak boş zamana bağlı bir eylemdir. Yeniden üretime dair birçok sorumlulukları olan kişilere göre düzenlenmiştir. Yeşil yaşam biçimi bir anlamda kamusal hizmetlerin özel alana indirgenmesini destekleyen Neo-liberal politikaları da göstermektedir. Burada görülen yurttaşlık anlayışında devletin görevlerinin bir bölümü yurttaşlara devredilmektedir.” (TODAIRE, 2010).

Arent, 1980'lerden itibaren “vatansızlık” ve “haksızlık” krizinin Neo-liberal piyasa ile tekrar gündeme geldiğini belirtmektedir. Günümüzde, yurttaş olmayanlar, sadece mülteciler ya da ekonomik nedenlerle göç edenler değildir. Toplumdan ve kamusal alandan dışlananlar, resmi olarak yurttaş olmalarına ve bu statüye bağlı hakları kâğıt üstünde bulunmasına rağmen, gerçek anlamda hak sahibi değildirler. Bu sözleriyle Arent, değişen kentin beşeri yönüne farklı bir açıdan bakmıştır (Kartal, 2008:234).

Damans’a göre de; günümüzün vatansızları “ulus devletlerin sınırları arasında kalanlar” değil “devletlerin sınırları içinde”, ortaya çıkanlardır. Bu halin sonucunda yurttaşların yasa karşısında korumasız kaldığını savunmuştur. “sivil ve yasal hakları zayıf ve anlamlı bir katılımdan yoksun yurttaşlar devletsiz ve haksız bırakılmış” olmaktadır (Kartal, 2008:133). (Damans, kapitalizmin sınırlanması gerektiğini söyleyerek, bütün bu sorunların çözümü için farklı bir bakış açısı sunmuştur.)

Bireyin gerekirse - çatışma odağı ve ya ayrı bir güç oluşturmasına karşı olmak kaydıyla- kendi öz yaşamının öznesi olması anlamındadır⁹ (Touraine,1994/2014:293). Çünkü “iktidarın sınırlandırılması, iktidarın halk egemenliğine verilmesinden daha önemlidir” (Touraine, 1984:287). İktidarın sınırlı olması ve kişilerin ötekiye ait insani değer ve hakları kabul etmesi beklenmiştir. Diğerlerinin “çıkarlar” kategorisinde belirlenen sınırlarda tanımlanması, istenmeyen bir tutum olacaktır (Touraine, 1984:287).

Kimlikten korkma, ötekiyi **mesafe** olarak kodlamayı getirecektir. Ötekine duyulan saygı, adaletin dolayısıyla da özgürleşmenin bir koşulu sayılmıştır. Levinas, ötekini bir *çehre* olarak tanımlamıştır. Levinas’ın düşüncesi, “kimlik, katılım ve benzeme modeli dayatan iktidara karşı durma” eylemi olarak *standartlaştırmanın*, toplumun kalabalığa indirgenmesinin karşısında ötekiyle olan ilişkinin, “yabancıya saygıya” dönmesi ile bağıntılı olarak ele alınabilir (Touraine: 1994: 287).

“Yani bir taraftan ötekiye saygı duyulurken, aynı zamanda **öteki** nötr mekânın kişilerine dönüştürülmektedir. Toplumu var edecek temel dinamik olan birey, bizzat toplum tarafından bertaraf edilmiş olmaktadır. Bütün bu hadiseler, sonunda totaliter iktidarın bireyci politikaları yayabilir ve kent kimliksizleşir.”

2.3. KENTTE SOSYAL SERMAYE OLGUSUNUN DEĞİŞİMİ

Touquville, (1946) bireylerin herhangi bir iş için bir araya gelme yeteneğine etki eden tüm tutum ve edimleri “sosyal sermaye” olarak ele almaktadır. Kentlerin beşeri kimliğini inşasında, sosyal sermayeyi teşkil eden değerlerin oldukça önemli olduğu söylenebilir. Kısaca; bir toplumda bireyleri gönüllü iş birliğine sevk eden her türlü motivasyon, kültürel değer ve norm sosyal sermayeyi teşekkül ettirmektedir. Özel anlamda yükümlülükler içeren yani *şükran*, *saygı*, *arkadaşlık* bu kavramla bağıntılıdır (Bourdieu, 1983; aktr. Paxton: 1999).

“*Tarihin Sonu*” ve “*Son İnsan*” kitaplarının yazarı Fukuyama’ya göre; sosyal sermaye, modern toplumların kültürel ve insani boyutunu oluşturmaktadır. Fukuyama, “güvenin azalması ile oluşan kaotik ortamın” geleceğin en önemli sorunu olduğuna vurgulamıştır (Fukuyama, 1995). Özel alan etkileşimleri kentte çevreyle ilgili ayak izi oluşturmaktadır. “Karşılıksız ilgililik” post-kozmopolit yurttaşlık erdemi sayılmaktadır (Dobson, 2003:135-8). Çevreci yurttaşlıkta gördüğümüz gibi **karşılıksızlık ilkesi** temel alınmaktadır.

⁹ Touraine’e göre, sürdürülebilir özgürlüğü yaratan **özne fikri** sayesinde “toplumun makineye, orduya, bürokrasi ya da çalışma kampına dönüşmesini” önleyebiliriz.

Bu noktada kamuoyu olgusu tartışılmaktadır. Kamuoyunun egemenliği kitlenin ve ortalama insanın egemenliği Mill’e göre, “...kitle toplumunun iktidarı ve kamuoyunun gücü konusunda giderek büyüyen bir eğilim” görülmektedir. “*On Liberty, Özgürlük Üstüne*” adlı eserinde Mill, kamuoyu boyunduruğundan, manevi baskısından yakınmıştır (Habermas, 2017:239-240). Habermas’a göre; kamuoyu egemenliği, ortalama insanın egemenliği gibi algılanır, ...**herkese uymama** önemli bir özne-birey durumudur. Kamuoyu istibdadı, ancak düşüncelerin çeşitliliği sayesinde engellenebilecek olan tehlikeli bir durumun adıdır;

“Kamuoyu, bürokratik bir devletin despotizmi ile bağlantılıdır... Bireyler çocukluk halinde tutulmalıdır. Bunun yanında vatandaşların yaşamları iyileştirilmelidir, ancak onların kararlarını onaylamaları kaydıyla. Kanaate yeniden kamusalılık kazandırmak ve kamuoyuna egemen düşünce karşısında etki ve nüfuz kazandırılmasında kısıtlayıcı düzenlemelere ihtiyaç vardır.” (Habermas, 2017:28).

Toplum ve birey ilişkilerini değerlendiren Habermas’a göre; vatandaşlar birbirleriyle uyumlu hale gelip benzeştikçe “kamuoyu etkisi” görülür hale gelecektir. Kısacası kamuoyu, kendi kanaatlerini bireyin önüne sürme görevini üstlenmiştir. Böylece birey, kanaat oluşturma ihtiyacı duymayacaktır (Habermas, 2017: 239- 240). Kalabalığa indirgenmiş toplumsallık, kitle ve yığın psikolojisi içerisindeki bireyi, “maniple edilebilir bir parçaya” dönüştürmüş, olacaktır. Günümüz metropol yaşamında en önemli sorunlardan biri de bireylerin birer bilgi kümesine indirgendiği yeni data sistemleridir. Artık düşünmemiz gereken konular önceden bilgi teknolojileri yoluyla kişilere aktarılmakta, bilgi ile birlikte toplum ve birey kontrol edilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVİL DİKKATSİZLİĞİN KENTE ETKİLERİ BAĞLAMINDA KAMUSAL ALANDA ETKİLEŞİM

3.1. KAMUSAL ALANDA İLETİŞİM

Sosyal sistemlerden biri olan kent kimliğinin sürdürülmesi ve onun kimliğini gösteren kent hafızasının teşekkülünde, “iletişim süreçleri” büyük önem taşımaktadır. Bu sosyal sistemlerde sistemin parçası olan üyelerin kent mekânlarında karşılaşmaları durumunda geçerli olacak belirli kurallar bulunmaktadır (Erdönmez, 2014). Kurallar, roller ve iletişim süreçleri “öğrenilen” durumlardır. Sistem kavramının herhangi bir parçasında bir değişim söz konusu olduğunda, bu değişim sistemin diğer parçalarını da etkilemektedir. Dolayısıyla, kişisel davranışlarda mikro anlamda yaşanan değişimler, bütün sosyal sistemi farklı boyutlarda değiştirmekte ve etkilemektedir (Erdönmez, 2014). Bu hal Levinas’a göre; bireyin iletişim sisteminin diğer öğelerinin lehinde bir tür rehinliği ile sonuçlanmaktadır. **Stockholm sendromu** olarak da tanımlanan bu hal, toplumda meydana gelen pek çok hadise karşısında bireylerin “**vicdan ile kayıtsızlık arasında bir seçim**” yapmalarını zorunlu kılmaktadır.

“...etik ilişkide, başkasına sabırla kulak veren **metafizik özne**, dünyasında yer açtığı başkası tarafından, bir süre sonra rehin alınır. Diğerine sadece düşüncesi ile değil konukseverliği, maddi manevi olanakları ile yönelen özne, bir süre sonra onun sorumluluğunu alır, ona maruz kalmayı, takip edilmeyi, kör edilmeyi göze alır. Konukseverlik, bir çeşit rehinli ile huzurun kaçması, aklın takılı kalması ile sonuçlanır” (Levinas, 1988:121).

Bireylerin başkaları ile etkileşimi, gündelik rutinlerine etki etmektedir. Bu bağlamda, günlük yaşamdaki toplumsal etkileşim biçimlerinin araştırılması, diğer toplum kurumlarının anlaşılmasında etkili olmaktadır (Erdönmez, 2014:87). Özetlenecek olursa; mikro incelemeler yoluyla, “yapının bütünü” çözümlenebilir, olmaktadır. Teknolojik bir kavram olarak “büyük veri kavramı” sosyal bir değişimi göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Dijital yeni kamusal –özel alanlarda üretilen bilgiler kontrol ve güvenlik ile tüketim ve gelişim olgularını etkilemektedir.

(Bireyler “metalaşmış birer ürün olarak” piyasada dolaşmakta olan verilere dönüşmüştür diyebiliriz.)

Toplumsal etkileşim, kendi eylemlerimiz ve olaylara gösterdiğimiz tepkilerden oluşan bir süreçtir. Gündelik olan tutumlar önemsiz görülse de toplumsal etkileşim açısından kimliğin oluşmasında etkin bir konumdadırlar. Bu tutumların dışında bireyler, kentte diğerleri ile ve kentin kendisi ile fiziksel çevre, mimari ve kent sembolleri aracılığı ile de iletişim kurmaktadır (Rapaport, 1990:88-89). Bununla beraber, birey ve toplum arasında iletişim imkânlarını etkileyen, gözle görülmeyen zihinsel sınırlar da bulunmaktadır. Örneğin; mahrem uzaklığa müdahale edildiği durumlarda, insanlar rahatsızlık duymaktadırlar. Batı kültüründe sözel iletişim için 90 cm kadar bir mesafenin korunmasına dikkat edilmektedir (Land, 1987). Ancak günümüzün yeni kamusal-özel alanları olan dijital platformlarda bu türden bir mesafenin kalmadığı bilinen bir gerçekliktir. Sınırların değiştiği bir kamusal alan söz konusudur. Bununla birlikte etkin bir iletişim için geleneksel karşılaşmalarda olduğu gibi, durup bir hal hatır sorma, ayaküstü bir selamlaşma ve konuşmanın sürmesi beklenir. Kentte karşılaşan bireylerin yüz ifadeleri ile kullandıkları semboller ve takındıkları tutumlar, sözel olmayan iletişimi yansıtmaktadır (Baknz. EK 2 Şekil: 4,5,6). Bu durum “sivil dikkatsizlik” olarak tarif edilen bir tutumu göstermektedir. Goffman; sivil dikkatsizlik tutumunu gösteren bakış türleri¹⁰ şu şekilde tarif etmiştir: (2017)

“...Yüzeyseldir, hiç görmüyormuş gibi, bir noktaya bakılıyormuş gibidir. İlgiyi gizlemek üzere kişilerde aklından geçeni yapıyormuş izlenimi veren bu bakış türü, bakılan diğerini rahatsız etmez; modern kibarlığa atıfla bir tür medeniyeti göstermektedir. Bunun karşılığı olan abartılı bakış ise; şaşırılmaktan çok, “şaşırmak gibi görünmek” “kişiyi rahatsız etmek”, “tedirgin etmek” gibi amaçlar taşımaktadır; bu tutum ise kabalık ve görgüsüzlüğe yorumlanır. Nitekim, yüz ve vücut imgesine bakarak toplumsal etkileşimin samimi veya resmi, yakın veya uzak olduğu anlaşılabilir; bir büfeciye, bir polise her zaman soru sorulabilir, çünkü yüz anlatımları soru sormaya açık olduklarını gösterir. Karşısındakinin gözlerin içine doğrudan bakmak; diğer simgelerle birlikte, “tehdit”, “kendine güven”, “yabancılaşma”, “küçümseme”, “vedalaşma”yı çağrıştırmaktadır.” (Goffman, 2017:94)

¹⁰ Konu ile ilgili İzmir kentinde kamusal alanlardan toplanan örnek fotoğraflar eklerde yer almaktadır.

3.1.1. Kentte İletişimde “Mesafe” Kavramı

Kentte iletişim olgusunun etkilendiği temel kavramlardan birisi de, **mesafe** ile ilgilidir. Simmel, “*Metropol ve Zihinsel Yaşam*” adlı kitabında; tüm yüzlerin bulanıklaştığı şekilsiz tek biçimli gri lekeleri dönüştüğü “mesafe” olgusunu ele alarak iletişim bağlamında irdelemiştir. Mesafenin “nefret ve antipati” yani sempati riskini bertaraf etme çabasının karıştığı medeni ilgisizliğe etkisinden söz etmiştir. Simmel’in ve Bauman’ın üzerinde durduğu “kurucu mesafe” olgusu, kentte yabancılar arasında hareketin sürdürülmesinde etkili olmaktadır. Çoğunlukla bireyleri birbirlerine karşı kontrol altında tutan bu halin kişinin öteki olarak gruplandırdıkları arasında yaşamasını, “teknik olarak mümkün ve psikolojik olarak tahammül edilebilir kılmakta olduğu” anlaşılmaktadır. Mesafe kurucu ve dönüştürücü etkisiyle “*ayrılma*” yı desteklemektedir; kişiler kamusal alanda “*birbirinin yakınında olmakla beraber onun farkında değil*” dir.⁹ Esasında bu farkındalık talebi, birey tarafından istenmeyen bir talebi ifade etmektedir. Zira metropol yaşamında maruz kalınması muhtemel olan “ötekilerin bakışından ve sorumluluğundan” mümkün olduğunca kaçılmalıdır (Simmel, 1903/2013)

Bütün bu tariflerden çıkarılacak sonuç ise; sivil dikkatsizlik pratiğinin bireyler için kent yaşamında öteki ile karşılaşmasında öz savunmanın bir yöntemi haline gelmiş olmasıdır (Bauman, 2013: 214). Bugün metropol yaşamına tesir eden kent kimliği öğelerinden **aidiyet, mülkiyet, iletişim, kültürel taşıyıcılık, hatıraların birikimi, anlatı imkanı ile açılma** dolayısıyla da bireyin politik ve siyasal kimliği içinde kamu vicdanını besleyecek argümanlar, çeşitli yönleriyle tartışılmaya devam edilmektedir. Özel hayatın kamusalla karışması ve ya ayrışması yanında, kamusallık da mahremiyetin biçimlerine bürünmüştür. Habermas, blok apartman tipi yapılaşmaları, caddelerin ve meydanların geçirdiği niteliksel değişimi sorgulamaktadır (Bahrtdt, akt, Habermas, 2017: 275-76).

---

⁹ Konu hakkında geniş bilgi için baknz. Çiğdem Kağıtçıbaşı 21 Aralık 2019/ 3. Sosyal Psikoloji Sempozyumu Açılış konuşması. (Tekrar yayını)

3.1.1.1. Mahremiyet

Sözel olmayan iletişimi araştıran Hall, kültür, cinsiyet ve kişilik farklarını göz önünde bulundurarak kamusal alanda mesafeyi; “samimi, kişisel, toplumsal ve kamusal uzaklık” biçimlerinde sınıflandırmıştır (Hall, 1996:89). Bu bağlamda **kişisel, bireysel, toplumsal ve kamusal** mahremiyetten söz edilebilir:

- İnsan ve toplum arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan kişisel mahremiyet,
- Aile içi samimi işlerde ortaya çıkan bireysel mahremiyet,
- Komşu ve iş arkadaşlar arasında sosyal işlerde ortaya çıkan sosyal mahremiyet
- Dördüncü olarak birey ve toplum arasında ortaya çıkan kamusal mahremiyet (Goffman, 2017: 91 aktr. Lokman, 90).

Birey-toplum ilişkilerinde “**mahremiyet**” olgusunun “**kalabalıklaşma**”, “**soyutlanma**”, “**kişiselleştirme**” gibi kavramlar arasında merkezileştirici ve hiyerarşi yaratıcı bir etkisi söz konusu olmaktadır (Goffman’dan aktr. Lokman:90). Kamusal alandaki etkileşim dilinin çözülmesi, sözel ya da sözsüz iletişimin neleri anlattığının bilinmesi, toplumsal etkileşim tonlarının anlaşılmasını sağlamaktadır (Goffman, 2017).

Toplumların genetik ve biyolojik şifrelerini çözmek nasıl ki hastalıkların tedavisini kolaylaştırmakta ise, aynı şekilde siyasal ve sosyal davranış kodlarını değişimlerin anlamlandırması için yapılan çalışmalar da birey, toplum ve devlet ilişkilerinde yaşanan problemlerin çözümünde, oldukça fazla önem taşımaktadır.

Bugün değişen kentin metropol alanlarında kişiler, kent tabelalarında ve kent panolarında iki şeyle karşılaşmaktadır. İlki tüketim endüstrisinin reklamlarını içermektedir. Bunlara hemen hemen her alanda sıkça rastlarız. Diğeri, yerel ve ya merkezi yönetimin izin verdiği duyuru ve ilanlar ile sivil toplum kuruluşlarının faaliyet haberleridir. Mahremiyet alanı olan kişisel ve özel alanlarımız ile kamu alanı sayılabilecek alanlar, içiçe geçmiş durumdadır, diyebiliriz.

3.1.2. Karşılaşma ve Odaklanmış Etkileşim

A. Schulz’a göre; kent, insanların yaşam anlayışlarını ve görüşlerini dile getirdikleri bir karşılaşma yeridir. Orada ne yapmayı istediğimizi keşfeder ve kimliğimizi kurarız. Kapalı ve uzak olanı bir araya getiren bir mikro kozmos olarak kentte karşılaşmalar, bireyi “aynılaştırmadan” bir kimlik kazandırır (Schulz: 91). Erving Goffman (1971) birçok durumda birbirlerine karşı benimsemek zorunda olduğumuz “*uygar kayıtsızlık*” olarak tanımladığı kentsel yaşam sanatını “...belirli bir uzaklıktan bir göz atarlar, yakınlaşıp birbirlerinin yanından geçerken gözlerini kaçırıp başka yönlere bakarlar” diyerek tarif etmektedir (Goffman, 2017). Birden fazla insanın aynı mekânda bir araya geldiği her an bir sosyal etkileşim oluşturmaktadır. Toplumsal etkileşim yani bireyin diğer bireylerle yüz yüze sözlü ya da sözsüz ilişkisi, odaklı veya odaksız olabilir. Bunlar; etkileşimi düşük, sözlü iletişimin olmadığı yerlerde ya da olamayacağı varsayılan durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu türden iletişimde yüz ve vücut simgeselliği önem kazanır. (Goffman, 2017).

Kent, bir sahte karşılaşmalar alanıdır. Kentsel mekân düzenlemesi sınıfları, etnik grupları, cinsiyetleri ya da kuşakları ayırmaktadır. Diğerlerini “yabancı” olarak tanımladığımızda Sennett’in tarif ettiği gibi söyleyecek olursak; “...farklı bilgiler, anlamlar ve ilgililikler kendi kimliklerini kente taşıdığından dolayı, yabancıları yerlerinde tutmak gerekir“. Sennett’in ifadesiyle; “...modern toplumun bugünkü sorunu, yabancıların nasıl bertaraf edileceği değil, onlarla “bilişsel yetersizlik, kararsızlık ve belirsizlik” durumunda nasıl yaşanacağı” sorunudur (Sennett, 2010:216). Yabancılar kategorisinde öteki ile karşılaşmayı Zygmund Bauman şu şekilde anlatmaktadır:

“Gerçek karşılaşmaların tersine sahte karşılaşmalarda, yabancıların orada olmalarını kimse beklemez. Milan Kundera’nın yazdığı gibi ‘önceki eylenin kaçınılmaz bir sonucu ya da sonraki eylemin nedeni değildirler.’ Öykü onu oluşturan nedensel olaylar zincirinin dışındadır, bir iz bırakmaz; epizot öykünün parçası değildir. Karşılaşma sona ermeden ve taraftar karşılaşmanın başlamasına önce olduğu gibi kendilerini birbirlerinin eşit noktada bulmadan önce, çabucak yok olan yüzler taşımaktadırlar. Toplumsal mekân kusursuz değildir, sınırlar hava geçirmez bir şekilde kapatılamaz, yarattıkları korkuyla yabancılara karşı güvenilmez bir çare de yoktur.” (Bauman, 2017:25)

3.1.2.1. Odaklanmış Etkileşim

Toplumsal durumda, Goffman’ın deyişi ile “odaklanmış etkileşim” içine gireriz “odaklanmış etkileşim” bireylerin karşılıklı olarak ötekilerin varlığının farkında olduğunu gösterdiklerinde gerçekleşir. Karşılıklı konuşma durumundaki iki insan arasında gerçekleşen iletişim, odaklı etkileşim türüne girer. Bununla beraber insanlar, başkalarının yanında, onlarla doğrudan konuşmasalar da, bir iletişim içindedirler. Odaklanmış etkileşim, bireylerin diğerlerini söylediklerine ya da yaptıklarına “doğrudan dikkat ettiklerinde” gerçekleşmektedir.¹⁰ Bu konuyu, *Etkileşim Ritüelleri* adlı kitabında Goffman, “*karşılaşmalar*” başlığında incelemektedir (Goffman, 2017: 93). Bu çeşit etkileşimler, gündelik hayatta çokça gerçekleştirilmektedir.

Toplumsal yaşam hakkında mikro incelemelere, ayaküstü sohbetler, seminer tartışmaları, oyunlar ve yüz yüze ilişkilere birer örnek olarak- bilet satıcısı, garson, tezgâhtarla diyaloglar, hepsi karşılaşmalara birer örnektir. (Goffman, 2017:154)). Karşılaşmada birey, kendisini uyuma zorlayarak mukabelede bulunmaktadır. Bireyin uyumluluk adına azalttığı beden dili de uyumu destekleyecek ve toplumsal yapıya da esneklik kazandıracaktır (Goffman, 2017:127-132). Odaklanmış ve odaklanmamış etkileşim yapılarının analizi sayesinde, toplumu oluşturan bireylerin tutumlarını öğrenerek değişen kimliğin denetimi için yeni politikalar üretmek mümkün hale gelmektedir (Goffman, 2017:154-155).

Odaklanmış etkileşim, birey olarak ötekinin söyledikleriyle ilgilendiğimizde ortaya çıkmaktadır. Aynı mekânı kullanan ve birbirlerini tanımayan bireylerin karşılaşmalarında, sözel olmayan iletişim ortaya çıkmaktadır. Toplumsal etkileşim, sözel olmayan iletişim, yüz ifadeleri ve beden yoluyla bilgi ve anlamın değiş-tokuş edilmesi biçiminde gerçekleştirilmektedir (Goffman, 1988).

Goffman, bireylerin kentte varoluşları ve hareketleri sırasında sıkça başvurulan *tarama* eyleminden bahsetmektedir. Tarama eylemini tarif ederek, “karşıdan gelene karşı kaçınma tutumu” açıklamasını yapmaktadır (Goffman, 2017). “Karşıdan gelenler, bireyin “*tarama*” sahasına girdiğinde birey, hemen bir göz atmaktadır.

---

¹⁰ Bakınız. Ek 4. Odaklı etkileşim örnekleri.

Ardından da gözlerini kaçırmaktadır. **Tarama alanı**, bir çember değil, “kişinin iki yanında, etrafındaki trafik yoğunluğuna bağlı olarak, alanı değişen bir ovaldir.” Bu durum örneğin halk otobüslerinde yolcuların diğer yolcuların *çalışılmış uygar kayıtsızlığına* maruz kalındığı durumda gözlemlenebilir (Goffman, 2017: 25).

3.1.2.2. Mukabele, Selamlaşma ve Özne-Birey

Mukabele, selamlaşmalar gibi karşılaşma ile ilgilidir. Kamusal alanda toplumsal etkileşimi anlamamıza olanak sağlamaktadır. Yüz kurtarma ve düzeltme biçimi olarak mukabele pratiği içinde **teklif, kabullenme ve minnettarlık** biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Mukabele olarak tanımlanan etkileşim biçimleri, kent zamanını işaretlemekte, gündelik hayatın ritmine etki etmektedirler (Goffman, 2017: 31 -36). Mukabele biçimleri denge imgesi olması bağlamında ele alındığında da *düzeltilme çabası* olarak, iletişimin sürekliliği ve yoğunluğu ile ilgili görülmektedir (Goffman, 2017:29). Kentte sivil dikkatsizliğin dışında yer alan bu etkileşim biçimleri kent belleği ve kimliğine etki etmektedir.

Bize karşı var oldukları kabul edilmiş bir tehdidin sonucunda “kendiliğin yeniden tesis edilmesi esnasında” bu tehditlerin sona erdirilmesi adına başvurduğumuz tutum ve edimlere mukabele denilmektedir (Goffman, 2017:29)). Kentsel mekânda sürekliliğin anlaşılması için **yüz çalışmaları** önemli bir etkiye sahiptir. Sözlü etkileşimde bireyler etkileşim türü azalmış olsa da işaret ve simgelerle toplumsal değer yoluyla etkileşimi anlamlandırma eğilimindedir. (Goffman, 2017:30). Karşılaşmalarda başvuru yüz koruma eyleminde birey, kendi yüzünü sakınmamaktadır. Maskeleyme, “kinayeli bir dille dokundurma, taş atma, muğlaklık, iyi ayarlanmış duraksamalar, özenle kelimelere dökülen şakalar” yoluyla gerçekleşmektedir (Goffman, 2017:40). “Susma pratiği, incinme olasılığını ortadan kaldırmak için başvuru yüz koruma edimleri olmaktadır. Etkileşim, bu yönlerine dikkat edildiğinde görüleceği üzere, hakları ve yükümlülükleri, toplumsal rolleri de yeniden tasarlamaktadır.”

(Goffman, 2017:43) Böylece, kent imgesi mikro eylemler pratiği içerisinde sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Bu tahlil ve anlatımlarda Goffman’ın üzerinde durduğu sivil dikkatsizlik, kentlilik ile bağıntılı görülmektedir. “Kentli birey

görünür olma ile anonim kalma arasında sürekli tercihte bulunarak” kamusal alanda varlık göstermeye çabalamaktadır. Kentin ritmini etkileyen eylemlerin sıralanışı için de **kendilik ve ötekilik** arasında uygun yüz seçimi gerekmektedir. Simgeleri kullanan bireylerin kamusal açık alanda karşılıklı kıymet verme, duygudaşlık edimlerini kullanarak iletişim kurmakta olduğu, gözlemlenmektedir (Goffman, 2017:43-44).“Katılımcılar uyum adına kendi görünürlüğüne olgular ve değerler temelinde bir süre askıya alabilir” (Goffman, 2017: 46). (Bu anlatımıyla bireyin topluma ve kente katılımında kent değerlerinin belirleyiciliğinden söz edildiği anlaşılmaktadır.) Modern toplumun sorunu, artık yabancıların nasıl bertaraf edileceği değil, onlarla “bilişsel yetersizlik, kararsızlık ve belirsizlik” durumunda nasıl yaşanacağıdır. Sahte karşılaşmalar ve uygar ilgisizler yoluyla kentte var oluş, gerçekleşir, modern yaşamın sürmesi için yabancılığın korunması gerekir ve yabancılar olmadığında onların icat edilmesi gerektiği kabul edilmiştir (Durak, 2010:218)

İstanbul Taksim Meydanında 2018 Aralık ayında çekilen fotoğrafta giderek yalnızlaşan bireylerin yaşanan Suriye göçleri sonrasında metropollerde daha fazla görünür olduğu gözlemlenmektedir. Sivil dikkatsizlik, kamu vicdanı ile sorumlu birey arasında özgürlüğün asgari belirleyicisi olmaktan çok, ötekinin kimliğinin belirsizleştirildiği yeni bir kent dokusu oluşturmaktadır. Kamuoyunda dikkati çeken ancak gündem oluşturmayan bu fotoğraf (Bakınız. Ek 3 Şekil 2), minimal düzeyde bir toplumun nasıl bir yönde değiştiğinin izlerini işaret etmektedir. Toplum varsıllaştığı insani değerlerinden yoksullaşmaktadır. Kişiler seslerini görünür kılamamaktadır. Bauman’ın sarkaç metaforunda sözünü ettiği, “özgürlük mü güvenlik mi” sorusu, burada tekrar edilecek olursa, kentte özgür yaşamın garantisi olan sivil dikkatsizlik pratiği ile kentte sorumlu birey bakışı tartışılması gereken bir durum olarak bugün karşımızda bulunmaktadır (Bauman, 2013).

Karşılaşma pratiği, kent yaşamında bireylerin iletişimine imkân veren en önemli pratiklerden birisini oluşturmaktadır. Bunlardan birisi olan selamlaşma pratiği de “tarama eylemi”, “mukabele” ve “yüz kurtarma” biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Görme ve görülme anlamında, toplumsal alanda iletişimi başlatan **selamlaşma**, toplumsal mesafenin ortaya çıkmasında önemli bir uygulama olarak da kabul edilmektedir.

Sözel ve sözel olmayan türleriyle selamlaşma, Türkiye toplumunda da gözlemlendiği üzere, yüz yüze iletişimi başlatan ve sürdürme olasılığını kuvvetlendiren, dolayısıyla da kent kültürünü inşa eden bir sistem oluşturmaktadır.

Selamlaşma, sosyal iletişim, bilgilenme, haberleşme ağlarının sürekliliğini etkileyen, önemli bir iletişim türü olarak karşımıza çıkmaktadır. “Geçmişin izlerine atıfta bulunur ve ondan kalanı yeni oluşan odaklı etkileşim biçimlerine taşımaktadır” Böylece yeni bir kent belleği meydana getirmektedir. Bireyler, kentsel mekânı etkileşimleriyle yeniden inşa etmektedirler (Goffman, 2017:126). “Sözel bir iletişim başlatılmışsa, içi boş bir konuşma, karşılıklı bir sessizlik de olsa karşıdaki kendisini tekrar etse de bu söyleşi sürdürülmelidir.” “Sanki bu söyleşiyi bir kez kesilse, başkasının izine, sesine ve suretine bir daha ulaşamayacakmış gibi kaygılanır (Levinas, 1999:9).

Selamlaşma ritüeli, çoğu defa gözlemlendiği üzere, ayaküstü kısa konuşmalarla gerçekleşmektedir. Sivil dikkatsizlik tutumu askıya alındığı bu pratiklerde kamusal kişiliğini ortaya çıktığı söylenebilir mi? Metropol yaşamı içerisinde selamlaşma ritüelinin çeşitli biçimleriyle önemli bir etkileşim biçimi olmayı sürdürdüğü söylenebilir. Kamusal alanda başkaları ile karşılaşmada, kayıtsızlık pratiğine ihtiyaç duymaktayız. Ancak yakın arkadaş ya da tanıdıklar kategorisinde selamlaşma yolu ile kayıtsız tavrı bırakıyor, kamusal kişi olarak etkileşime geçiyoruz. Post-modern dönemde metropolde yaşayan bireylerin ayaküstü karşılaşmalarında bu türden konuşmalara rastlamak mümkündür. Bütün bu açıklamalar bireyin kent içerisinde özneleşmesi ve kimlik kazanması olgusu ile bağıntılıdır. Kent kimliği ve değişim de bu özneleşme süreci ile yakından ilgili görülmektedir.

Touraine, öznenin kendisini adlandırması ile modern zaman arasında bir ilinti kurmaktadır. Özneyi yıkmanın -yalnızca ötekilerin beklentileriyle tanımlanan- ve kurumsal kurullarla denetlenen ‘Ben’ adına iletişimin önemine vurgu yapmaktadır (Touraine, 1994:293). Sosyal psikolog, George Herbert Mead, başkasının gördüğü “Ben’in” insanlık durumunu şu şekilde anlatmaktadır:

“...benliğin topluma sunuluşu, her zaman bir sahneleme etkinliğidir. Ötekine bir yüz, cephe gösterme gibi oyuncu *ben*, benliğin önemli bir kısmını kendine saklamaktadır. Öznenin dönüşümü ister devlet ya da pazar olsun, toplumsal yaşamın düşüşüne ve çöküşüne işaret etmektedir. Kamu alanı efektif tek bir partinin propagandası ile yıkılabilmektedir.”

Levinas’a göre, öznenin varlığı ile “anarşik bir etikten, adaletin ve politikanın alanına” geçilmektedir (Simon,1999:83). “Ben ”im başka olana dönüp sorumluluğunu kısıtlayan “...ben’i özgür bırakan öteki görülmediğinde, ‘ben’de bir yaralanma ve boşluk’ yaratır.” Levinas’ın söylediği gibi:

“...etik, her zaman adaletin bir yüzünü oluşturur. Aynen yasaların bir yüzünün kamu vicdanından ayrılmayacağı gibi. Başkasının varlığını unutan yasa, **vicdansız bir hukuk** doğurmaktadır. Bu durumda, yasanın birbirinin şiddetine karşı koruduğu taraflar ortadan kaybolmuştur. Böyle bir yasanın koruduğu şey, düzenin ve devletin ta kendisidir. Etik ve adalet birbiriyle karşılaşmadan, karşılıklı imkânlarını ezdirmeden, kararlı şiddeti azaltmaya dönük bir adalet çağrısında bulunur.” (1988) Başkaya olan sorumluluğun, bundan sonra, diğer başkalarına paylaşılır. Öznenin ilgisi bölüşülür, sadece adalet için değil toplum için de ilkeler yaratır. “Başka birinin yüzü, bizi üçüncü bir tarafla ilintili hale getirir. “Siz” in çıplaklığı tarafından yaralanan “Ben’in işaretidir bu yüzlerde okunabilen. Başkası dâhil olmadıkça, bu yaralar iyileşmez. Yüz açıldığında, başkası ve ben aynı oluruz, aynı duygusallığın iki farklı yüzü oluruz.“ (Levinas, 1988)

Levinas burada, yüz gösterme, yüz kurtarma, yüz kurma, yüz çevirme gibi pek çok çeşidi olan bir iletişim biçimini açıklamaya çalıştığı görülmektedir (Viscardan:2015, aktr. Levinas:1988). Bu işaretiz yakınlık, Levinas’ın ifadesiyle burada hazır bilgiler işlevsiz kaldığından, duvarın içerisinde başkasının öğretisine ve dolayısıyla ‘rehinli ben’e açılmaktadır (Maurice Merleau-Ponty’den aktr. Levinas,1988:22). Yüzün açığa çıktığı bir alanda, toplum, “**politika sanat, işaret, yazı, resim, imge, konuşma, logos**” halini alır. Başkasının yitimi, onun farklı bir zaman duygusu yaratan izlerinin silinmesi anlamları taşımaktadır. “...izlerin ve dolayısıyla yüzün varlığı bir ilişki bağlamının varlığını imgeler; yenilenmeye muhtaç bir adaleti toplumu vicdanı ve politikayı işaret eder.” (Levinas, 1988) Levinas, bu izlerin sorumluluğuyla “metafizik öznenin varlığının olanakları” üzerine düşünmektedir. “...başkasının izlerine bakanlar, yüzlerini yıkar ve topluma katılırlar.” diyerek günümüzde yaşanan kayıtsızlığa gönderme yapmış gibidir (Levinas, 1988:22). “Yüz, söze dökülen ve dökülemeyen izler silindiğinde açığa çıkmaktadır. Bu durumda, Levinas’a göre, yüzün açığa çıkması kadar, silinmesi de başkasının izidir.” (Levinas, 1988:14)

Buraya kadar anlatılmaya çalışılanları özetlersek, kentte bireylerin kamusal açık ve kapalı alanlarda gerçekleştirdiği iletişimlerinde görme ve görülmeyi etkileyen davranışlar bir hayli karmaşık bir süreci içerisinde barındırmaktadır.

Kentsel mekânda sürekliliğin anlaşılması için **yüz çalışmaları** önemli bir etkiye sahiptir. Sözlü etkileşimde bireyler etkileşim türü azalmış olsa da işaret ve simgelerle toplumsal değer yoluyla etkileşimi anlamlandırma eğilimindedir. (Goffman, 2017). *David Harvey, Edward Soja, Michel Coco, Massey Nerf ve John Urry*, kent ve iletişim okumaları yoluyla, kamusal insanın ve kentindeğişimini sorgulamışlardır. Böylece, bu konuların tartışılmasına katkıda bulunmuşlardır (Solak ve Güleç, 2017:31).

3.1.2.3. Usanmışlık

Bireyler, gündelik hayatlarında karşılaştıkları başkalarının söylediklerinin “söylenme biçimini gösteren duruşlarına” anlam vererek, kendisiyle karşılaşmakta, “kendiliği” inşa etmektedir. G. Simmel, insan doğasının modern bireydeki toplumsal ve psikolojik yansımalarını, yani metropolün insan ilişkilerini düzenleyen, dönüştüren karakteri üzerinde durmuştur. Modern kenti “iletişimsellik” bağlamında ele alan Simmel, aynı zamanda kenti, mekân kavramıyla birlikte toplum bilimsel çözümlemenin içine dâhil etmeye çalışmıştır. Kentleşme olgusu neticede aidiyet, kaygı, korku, bıkkınlık ve sahiplenme gibi çok psikolojik unsurları içermektedir. (Işık, 2005: 39). Aidiyet ve yere bağlılık, Maslov’ un ihtiyaçlar piramidinde “güvenlik arayışından” sonra gelmektedir.

Mekâna bağlılık da yerleşimin bir parçası olarak birey ve onun kurduğu toplumu anlamamızda birinci derecede önemli sayılmaktadır (Sancar ve Severcan, 2010: 298). Modern zamanda bireyler, zihinsel anlamda, giderek daha çok hesap yapar hale gelmiştir. Kente ve kentliye karşı kayıtsızlık da buna eklenmektedir. Kayıtsızlık tutumu kadar metropole özgü başka bir fiziksel görüngü de **usanmışlık** tutumudur. Lefebvre’ye göre; “...sinirsel uyarıların hızla değişmesinden ve sıkıca bastırılmasından doğmaktadır.” (Lefebvre, 2017) Bu durum, metropolde bireyin entelektüel olarak zenginleşmesine de paradoksal bir biçimde imkân sunmaktadır. Yeni durumlara uygun bir tepki verme konusunda kişilerde bir yetersizlik hali ortaya çıkmaktadır. Metropol bütün bu anlatılanlara bakıldığında usanmışlık tutumunun yaşandığı bir kentsel alanı oluşturmaktadır (Lefebvre, 2017).

Lefebvre, bilmeme, bilmekten iradi olarak kaçınma, uzak durma ile bağlantılı olarak bir ideolojik durum olarak bıkkınlığı bir tür körlük durumu olarak tanımlamıştır. “...körleştiren dogmatik bilgiler, körleştirilen körlük içinde birbirini tamamlar; bunun sebebi; **önyargılar, yanlış anlama ve bilmeme** sorunsalları olmaktadır.”(1988) Lefebvre, bu durum karşısında “biz görmeyi neden reddederiz?” sorusunu sormaktadır. Neden görmüyormuş gibi yapar insan? Ona göre, körleştiren bilginin kaynağı “ideolojiler” olabilmektedir (Lefebvre, 2017: 33-42).

Kent ise objelerinin biriktirdikleriyle olsa gerektir ki, “gerilimli bir yer” haline gelmiştir; artık görünmez olmuştur. Bu durum gündelik hayatın ritmine etki etmektedir. Gündeliğin değişimi bütün bu anlatılanlardan çıkarılan sonuca göre; sistem ve yapıyı doğrudan etkilemektedir. Sistem ve yapı ile alakalı sorunların çözümüne de mikro anlamda toplum ve birey ilişkilerinin çözümlenmesiyle başlanmalıdır. Hiç olmadığı kadar hızla yayılan bilgi karşısında ise bu çözümlene bir hayli zorlaşmış görünmektedir. Gündelik hayatta karşılaştığımız en temel sorunlardan birisi, kişilerle kurulan yüzeysel iletişimidir. Bu durum, iletişimsizliği daha gözle görülür kılmaktadır. Metropolde iletişim, farklı grupların zorunlu olarak karşı karşıya geldiği bir duruma dönüşmüştür. 19. yüzyılda endüstrinin 20. yüzyılda teknolojinin gelişimi ile beraber kentteki ilişkiler boyut değiştirmiştir (Goffman, Simmel, Levinas, Bauman, Sennett)

Bıkkınlık, bu tür iletişimsizliğin sonucunda doğmaktadır. Bıkkın olma durumu, Simmel’in, Sennett’in ve Urry’ nin de sıkça bahsettiği gibi, modern hayatın yüklediği sorumluluklarının ağırlığından kaynaklanmaktadır. Bu sebepten, kente katılmada, zor bir sanatın icrası lüzumlu hale gelmektedir. *İlgisizlik ve bıkkınlık* belli bir süre devam ettiğinde gündelik olanı “olması gerektiği için yapılan bir ritüele” dönüştürmektedir. Gündelik hayat, böylece kendini tekrarlayan bir döngüye dönüşmektedir (Yalçın, 2006:15). Bıkkınlık karşısındaki bireyin metropole karşı bir koruma kapsülü geliştirmesi zorunlu hale gelmektedir. Karşı özneyi, nesneye dönüştürdükten sonra, bireyde bu kez de “**anlamsızlaştırma**” ve “**değersizleştirme**” davranışı görülür. Karşıdaki kişi ile (diğerinden farklı olmaması sebebiyle) kurulan diyaloglar, yüzeysel ve mesafelidir (Yalçın, 2006:15-18). Bu özgürlük halinin modern metropol kentinde yansması, bireyciliğin sonucunda ortaya çıkan “*kalabalıkta yalnız olma*”¹¹ durumudur.

¹¹ Geniş bilgi için Reissman’ ın “**Yalnız Kalabalık**”adlı kitabına bakılabilir.

İletişimin gelişmesi ve sınır tanımaz hale gelmesi ile kamusal alan yer değiştirmiştir (Yalçın, 2006:17). Uzaklaşma, yalıtım, parçalı kent toplumu, dostluk ilişkilerinin metalaşması ve sınırların yer değiştirmesi olguları günümüzde en çok gözlemlediğimiz kentsel olgulardır. Günümüzün sanal kenti, gerçek zamanda ama gerçek olmayan alanda bulunmaktadır. Erzen’in; *Üç Habitus: Yeryüzü, Mekân, Yapı* adlı kitabında, estetik bakış merkezinde ele aldığı kent yaşamında bahsettiği gibi söylenirse; içerisinde bulunduğumuz çağda bireyler “yersizlik ve anonimlik arasına sıkışmış” bulunmaktadır (Erzen, 2019). Kentte birey, her an bir indirgeme ya da genelleme yaparak uyum sağlamaya çalışmaktadır. *Uzaklaşma, yalıtım, parçalı dostluk ilişkilerinin metalaşması...* Şenel, parçaların bir araya gelmesinin sadece fiziksel mekânda olmak zorunda olmadığını ifade eder, yani iletişim ve ulaşım teknolojileri parçaları bir araya algılanmaması herkese göre farklı kolajenin oluşmasını sağlar (Şengel’den aktırn. Yalçın, 2006: 49).

3.1.3. Modernizmin Bunalımında Kent

Tüketim kaygıları **sivil dikkatsizlik** eylemini geçersiz kılmaktadır. Tek tipleşen kent mekânlarının fiziksel kimlik özelliği belirsizleşmektedir. Bireyler kente karşı yabancılaşırken kentsel mekân da görünürlüğünü kaybetmektedir. Erzen’in bahsettiği gibi söylersek, kişiler kentte “otopark ile mesken arasında gidip gelmektedir” daha az karşılaşma yaşarken toplum dışı bir yerde soyut bir mekânda içe kapanmaktadır (Erzen, 2019). Bu anlatım, değişen kent kimliğinin anlaşılmasında, iyi bir örnek oluşturmaktadır. Kent dokusu içinde gözlemlediğimiz kadarıyla metropol yaşamı, bireyi yapı karşısında kentin çeperine doğru itmektedir. Kent merkezleri çözülerek kamusal açık alan olma vasfını yitirmektedir. Ticari meta üretimi bireyi yüzünden ve sözünden dolayısı ile toplumsal alandan, topluluk alanına sürgün etmektedir. Birey kent içindedir, ancak kentlileşmemektedir.

21. yüzyılın en temel sorunlarından metropol yaşamında hız ve kentin yitimi karşısında neler yapılabilir? Yaşam alanı olarak yeniden tanımlanan yeni kentte, kentsel mekânların iş zamanı, boş zaman ve kolektif örgütlenme biçimleriyle bölündüğünü görmekteyiz. Kent kimliğinde birey, kentte bir turist bakışı içinde gezinmekte, ancak sosyal ve siyasal anlamda kente katılmamaktadır (Touraine, 1994:292). Kolektif irade değil aynı zamanda kişisel yaratıcılık -topluluğun siyasal

denetimini oluşturuvcu ilkeleri- bizzat toplumsal varoluşunun da temel ilkeleridir. Kendi öz yaşamının öznesi olma yeteneğini I. Berlin’in dile getirdiği “olumsuz özellik” yaklaşımı demokrasinin sınırını çizmektedir (Touraine, 1994:413). “Eğer ülke birbirine yabancı ya da düşman etnik gruplara bölünürse ya da toplumsal eşitsizlikler, insanların ortak bir şeyleri olduğu hissini duymalarını olanak vermeyecek düzeyde ise, demokrasinin temel yapısında bozulmalar var, demektir.” Bu paradigma etrafında düşünüldüğünde; yurttaşlar, kamu sorunlarına yabancılaştıklarında, o sorunlarla ilgilenmeleri için bir neden bulamazlar. (Touraine, 1994:416) Paul Ricoeur, (*Sur Individu de “Bireye Dair”, Seul:1987*) de kaleme aldığı bir bölümde) öteki ile ilişkiye daha olumlu bir anlam yükler: “Toplumun kalabalığı indirilmesinin karşısında ötekiyle olan ilişkinin yabancıya saygıya dönmesi gerekir” (Touraine, 1994:288) der.

“Modernliğin bunalımı” hakkında Touraine’nin tespitlerinde, “uzun zaman birlikte olanın yani insanla çevrenin, sözcüklerle şeylerin, arzuyla tekniğin ayrışmasına” işaret edilmektedir. Geriye yani *mutlak birlik ilkesi arayışına* dönmek çare olmayacaktır. “Özneye saygı” politikası, bugün, -pek çok kent ve toplum bilimci için- iyiliğin sürdürülebilirliğini içinde taşıyan, yeni dönem yerel yönetim politikalarından sayılmaktadır (Touraine,1994:294-97).

Protogoras’tan kente diyalogun girmesini aktaran (320-323) Bumin, Atina’da sitenin yurttaşlara ait olduğunu, Solon reformları sonrasında, “söz ve diyalogun varlığını aktarmıştır. Yasa önünde eşitlik olan *İsonomia* ile herkes eşit olarak konuşurdu. Her yurttaş bir kamu görevini yerine getirebilirdi.¹² Bumin’in “iktidar erkleri, sanat ve konuşma için serbest zamanı planlar” diyerek, tarif ettiği gibi (2016:25) modern dönemde, insanı merkeze alan kent politikalarına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. İnsanın yaşam kalitesi ve mutluluğu ile ilgili düşünceler, yerel yönetimlerin çözüm ortaklarıyla tartışılmaktadır. İnsanların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi hususu; kent yönetimlerinde ihtiyaç duyulan özgürlük ve güvenlik dengesinin kurulumu için, geçerli bir ölçüt olarak, kent bilimcilere ve siyasetçilere ışık tutmaktadır, diyebiliriz.

---

¹² Atina’da yurttaşlık anlayışı için kısıtlı bir eşitlikten söz edilebilir ancak. Zira belli bir gelire sahip olanlar yurttaşlık haklarını kullanmıştır. Kadınlar, köleler borçlular gibi pek çok kesim bundan muaf tutulmuştur.

3.1.4. Post-Modern Bunalıma Bir Çözüm Önerisi; Kent Hakkı

Kentli bireyler, gündelik hayattaki sorunlarını çözerken, kendilerine bir sorumluluk alanı çizmektedir (Bumin, 2016:170). Bumin’in çokça söz ettiği “katılım hakkı”¹¹ Şu başlıklara yer vermiştir: (Akkoyunlu, 2014:74)

“Yerel ve küresel anlam katmanlarıyla çevreye saygılı, sürdürülebilir kentler temel alınmalıdır. Sürdürülebilir kentsel gelişme, toplumsal eşitliği gerçekleştirmelidir. Kentler, demokrasinin yeni taleplerini dikkate alan bir yerleşim modeli sunmalıdır. Şeffaflık, denetlenebilirlik, katılımcılık, sağlıklı kentsel gelişim için vazgeçilmez olmalıdır. **İnsana saygılı kent, kapsayıcı, adaletli, dayanışmacı kent, toplumsal sorumluluk sahibi kent, üretken kent, çevresel olarak sürdürülebilir kent** ilkeleri esas alınmalıdır. Avrupa Konseyi, İspanya dönemi başkanının davetiyle, 22 Haziran 2010’da toplanmıştır. *Kentsel gelişimden sorumlu AB bakanları gayri resmi toplantısında*, kabul edilen *Toledo Bildirgesi’nde*,” bütünsel kentsel gelişme” ile “kent merkezinin canlandırılması” projesini, *2020 stratejisi* olarak kabul etmiştir. BM, Habitat tarafından 2014’de “**kent hakkı**, yoksulluğun azaltılması, temel hakları erişiminin kolaylaştırılması, kararlara katılım, küresel çevre sorunları” gibi birçok sorunun ele alınması sağlanmıştır.” (Akkoyunlu, 2014: 140).

Yukarıda açıklandığı üzere, kentlerin sürdürülebilir olması, kent merkezlerinin canlandırılması ve kentin bir bütün olarak gelişmesi ilkeleri, bugün pek çok metropol yönetim politikalarının teşekkülü için oldukça fazla önem taşıyan konular arasındadır. Kentsel mekânın gelişimi yerleşme mekânı kullanma şeklindedir. Lefebvre, “kent sakinlerinin gereksinimlerini karşılayacak biçimde kentsel mekânın üretimi” olarak kenti, bir tarafı harekete geçiren bir **adalet, etik, erdem ve doğruluk** gibi ilkeleri üzerine temellendirmiştir (Lefebvre, 20).

Kent hakkı; kamusal alan hakkı, bilgi edinme hakkı, yönetimde şeffaflık, merkezi erişim hakkı ve hizmetlere ilişkin hakların biçimleridir (Markus,2009:193). Lefebvre’nin görüşünde kent hakkı; “kentte yaşama, kentte gündelik yaşamı sürdürme, kentte yerleşme özgürlüğü, kent yönetimde söz sahibi olabilme, yönetimde şeffaflık gibi konulara yer vermiştir (Akkoyunlu, 2014:3).

¹¹ Mexico City Kent Hakkı Şartı, 13 Haziran 2014’ de kabul edilmiştir.

Kent yönetimlerinin aldığı karar ve uygulamaların, kentsel yaşam kalitesini tehdit etmesi ya da kentlilerin bireysel uygulamaları sonucunda benzer bir durumla karşılaşılması “kent suçu” kavramını doğurmuştur. Bu durum, yurttaşların kentsel haklarının engellenmesi anlamına gelmektedir. Örneğin, etrafi gecekonduarca kuşatılmış kent merkezleri, turizm merkezi adı altında bölgelerin yaratılması, kıyı ve orman alanlarında görmezden gelinen kaçak yerleşimler, yağmalanan kıyı alanları, tarihi, kültürel ve doğal değerlerin korunmaması, kamu yararının gözetilmemesi, kente karşı suç örneği teşkil etmektedir. Kentli hakları insan haklarından sayılan yeni bir kavram olarak kabul edilmektedir (Bumin, 2016:54-55).

Öteden beri tartışılan bireysel özgürlük, sınırlı devlet, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi gibi temaların politik birer söyleme dönüştüğü 1980’lerden sonra, Türk toplumunda kadın hakları, insan hakları, eğitim hakları ve kimlik hakları gibi hak talepleri toplumda yayılmış basın ve yayında görünür hale gelmiştir (Bumin, 2016:11).

3.2. METROPOL ve SİVİL DİKKATSİZLİK

Bu bölümde, bakış ve görmenin kentte kimlik kurucu bir öge olarak ele alındığı “antropolojik bir irdeleme” planlanmıştır. Görme; bireyin vicdani olan bakışıyla mümkün olmaktadır. Bireyi ve dolayısıyla toplumu değiştiren temel dinamiklerden birisidir. Kamu alanında bireyin durumunu nasıl etkilemektedir, sorularına cevap aranmıştır. “İyileştiren bakış kuramı” açıklanmaya çalışılmıştır.

Özgür Taburoğlu, “*Nazar, Başkası Nasıl Görür*” adlı kitabında bakışı arkeolojik diyebileceğimiz bir yöntemle açıklamıştır. Bu bölümde, Taburoğlu’nun bakış ve dikkatsizlik ile alakalı olan çözümlerine, -konunun irdelenmesi için- sıklıkla başvurulmuştur. Metropol yaşamı, karşılaşmaların çokça yaşandığı ancak iletişimin azaldığı, hız ve dakiklik içinde bireylerin sürekli yer değiştirdiği, bununla beraber tekdüze bir gündelik hayat ritminden şikâyet edilen bir yaşam olarak, tarif edilebilir. Şeyler, birer gri leke olarak eşitlenmiştir. Onlar hakkında fazlaca düşünülmez -zira bunun getireceği sorumluluğu üstlenecek bir güç bulmak zordur- düşünmemelidir.

3.2.1. İyileştiren Bakış

Taburoğlu, “gündelik hayatta bakış antropolojisi” üzerine düşünmüştür. Gözün sakınımlı ya da gözün saf bakışını; “...her ruh, bizzat imal ettiği ve temaşa ettiği şeye dönüşür” (Platon’dan aktır. Hadot, 2016:16) diyerek tarif etmiştir. Böyle bir bakış, nazar ettiğini iyileştirir, ondaki cismani ve kötü tarafları yok eder (Taburoğlu, 2017:47). Bu anlatım, kentte saf bakışın “kimlik kurucu” ve “kimliği dönüştürücü” işlevinin tartışılmasının gerekçesini de sunmaktadır. Zira görülen, Erzen’in de değindiği üzere; (2019) “bizim bedenimizin devamı olan kent ve öteki kentlerin bir parçası olarak bize katıldır.” Taburoğlu’nun anlatısında değindiği üzere, “iyileştiren bakış” toplumu varsıllaştırır, inşacıdır ve dönüştürür.

Görme ve görülme yoluyla siyasal özne olan bireyin yer aldığı toplum için yeni politikaların üretildiği de gözlemlenebilir. Post-truth zamanda “üretilen algı” gerçek olarak tüketime sunulmaktadır (Taburoğlu, 2017). Bireyselleşme, esasında kente ve kendine yabancılaşan bireylerin mikro kozmosa kapanmasıdır. Keyfiliğin yaygınlık kazandığı post- modern çağda, evrensel değerlerin yerini yerellik, çoğulculuk ve bireycilik fikri almıştır. Bu haliyle teşekkül eden yapının toplumdan çok, “bireylerin toplamından müteşekkil bir kitle” olarak adlandırılması doğru olacaktır.

“...kendi oldukça, kendilerindeki iyiyi temaşa ettikçe, iyinin de nazarına açık olurlar. Kendilik yaratımı için, başkasının gözündeki kendiyi bakmamız gerekmektedir. Birey, kente benzer; kendini yeniden inşa eder. ‘...temaşa edilenin kendiyi iyi olana benzetmesini bekler.’ Kendiniz olduğumuz bu eylem, aynı zamanda bir tür nesneleşmedir. Bakış yoluyla kendisiyle karşılaşan birey, iki yönlü bir inşa sürecine dâhil olmaktadır. Başkasında gözlemlediği kendiliği ile yüzleştiğinde, artık o “Ben”i kabul ederek ona benzemeye çabalayandır. Değişim ve dönüşüm bu şekilde devam eder durur. Bununla beraber *Platinos* için temaşa, sadece bakarak değil okuyarak da ortaya çıkar. (Taburoğlu, 2017:50)

Platinos’un ifade ettiği gibi; “...eylemsizlik iyinin nazarına açık bekleyen kimsenin durumudur.” Kişi bu durumda iken nesnelere görmeye başlar, ama “mutlak yüze” hiçbir zaman ulaşamaz. Taburoğlu; “...böyle birisi, dilin yarattığı sınırların dışına işaret eden, sessizliğin hüküm sürdüğü ve dünyanın doğru biçimde görüldüğü bir suskunluğun içerisine yerleşir” (2017:80) ifadeleriyle, “görme” yi antropolojik olarak incelemiştir. “Wittgenstein’in söz ettiği suskun bilgelik yaşamıdır, bu.”

Jean Paul Sartre ve Legart, “başkasının beni görmesi varlığımı duyması, **kendi için varlık** olmanın olanaklarını yaratır; bir bakıma, ‘başkası beni görüyor’ öyleyse varım” diyerek, bu süreci kartezyen yapıda bir öznellikte açıklamaktadır (Taburoğlu, 2017). Bakış, sadece görme duyusu ile ilişkili değildir, aynı zamanda o, ifadeler aracılığıyla ortaya çıkan bir görüntüdür. “...bir başka varlığın bakışı, seslenişi ve cisimleşmiş görüntüsüyle ilişkilidir (Taburoğlu, 2017).

3.2.2. Metropol ve Sivil Dikkatsizlik Olgusu

Metropol hayatı, bireylerde zihinsel yorgunluk doğurmaktadır. Bu durumla baş edebilmek için de “**fiziksel yakınlık etkisini sıfırlama**” biçiminde tarif edilen - karmaşık bir sanat türü- bir rol biçimi gerekmektedir. Bu sanata siyaset sosyolojisi, kent psikolojisi ile uğraşan araştırmacılar **kibarlık, sahte karşılaşma, nezaket, medenilik, sivil dikkatsizlik** demektedirler (Taburoğlu, Sennett, Goffman, 2017).

Sivil dikkatsizlik, diğer bir deyişle *medeni kayıtsızlık* eylemi, toplum içinde bireylere görünmez bir özel alan sınırı çizmekte, yeni bir mahremiyet alanı kurmakta, başkaları ile etkileşimi kısmen askıda tutarak da öznel varlığımızı, savunma durumunda tutmaktadır. Kent ve kentleşme için temel değerlerden biri olan kentlilik pratiği olarak da adlandırılması uygun düşen bu olgu, kente aitliğin en temel bileşenidir. Kentler, kitlelerin hızla yer değiştirdiği geçiş güzergâhlarına dönüşmektedir. Mesken yeni kamusal alan olarak, soyut bir yapıda bireyin topluma açılımına şahit olmaktadır. Topluma katılım, yüzeysel ve gerçekçi olmayan ad ve sloganlar eşliğinde modern dönem monologları biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Sürekli silinen kimlikler halinde birey, anonim bir varlık olarak, *kimliksizleşme* ile baş başa kalmaktadır. Mekanikleşmekte olan bir *birey- toplum* ile karşı karşıya bulunmaktayız.¹³ Zihinsel ve ahlaki yakınlıkta öteki görülmeye değer bulunduğu için görülebilmektedir. Bir tür duygudaşlık hali eşitlenmeyi doğuracaktır (Bauman, 2017: 50-52). **“Başkasını benimsemek te kayıtsızlık içerisinde onu uzaklaştırmanın bir yolu olabilir.”**

¹³ Geniş bilgi için baknz. J. Habermas, **İnsan Doğasının Geleceği**, Çev. Kaan H. Ökten, Alfa,

Sartre, başkasının ‘*bakışından muaf olma*’ hali yani bu tezin de konusunu oluşturan **kayıtsızlık** kavramı hakkında: ”...aynı dünyada yaşadığımız diğerleri kayıtsızlık altında gizlenmektedir” yorumunda bulunmuştur. Taburoğlu, Bauman’ın söylemlerine benzer olarak bu durumu şu şekilde anlatmaktadır: (Taburoğlu, 2017:77).

“Başkasıyla aramızda açılan bu “**kurucu boşluk**” çatışarak dolduracağımız bir alandır. Karşımdakinin özgürlük alanını işgal ederek, bakış açısını ele geçirecek ya da onun özgürlüğüne göz dikerek, bakışı altındaki ve bu yüzden tehlikedeki ‘**kendi için varlık olma hali**’ yeniden güvenceye almak isterim. (Taburoğlu, 2017)

Bu bakış, bencillikten uzaklaştığında, karşımdakini nesne olarak değil, “özne gibi kavradığım” bir bakış, olacaktır. Sartre’nin yaklaşımı içerisinde, “...bilincimi toplumsal ya da bireysel kimliğimi borçlu olduğum başkasıyla, karşılıklı ya da tek taraflı saygı, sevgi veya nefretle birbirimizi yaratırız.” Bakarak ve duyarak birbirimize şekil veririz. Marie Mountain ’in tasarladığı şekilde, “birbirimize karışarak değil, daha çok ayrışarak” karşı karşıya geliriz. Böylece kişiler kimliklerini kente ve kentteki ötekiye bakarak inşa edebilir. Kısaca söylendiğinde; başkasının bana bakışı, benim kendiliğime ulaşmamın da garantisi gibidir (Erman, 2007, aktr. Taburoğlu, 2017:78).

Toplumsallığın oluşmasında, başkasını “özne-birey olarak görme” önemli sayılmıştır (Taburoğlu, 2016:272-280). Özne-bireyin doğması, “başkasına bağlı bir gelişim” olarak, okunmalıdır. Bu durumun gerçekleşmesi için, öteki olan başkasının ”bana doğru bakmasına, seslenmesine kapı açan aralıklar bırakırım.” (Taburoğlu, 2016: 85) Burada, Taburoğlu’nun açıklamak istediği durum, iletişim imkânlarının sürdürülmesi ile alakalı gibi görünmektedir. Bakış ve iyiliği çağırma anlamlarında değerlendirilebilecek olan betimlemeleri yapan Taburoğlu, *Nazar* adlı kitabında görme ve görülmeyi yapısal olarak ta irdelemiştir (2017). Bu kavramın bireyin ve onun oluşturduğu toplumun temel öğelerini nasıl etkilediği Taburoğlu’nun açıklamalarıyla anlaşılır hale gelmektedir. Kent; inşa edilen yol, bina, cadde, kavşak gibi kamusal alanlarla değil, bizatihi kente varlık katan bireylerin kentli olarak ortaya çıkmalarıyla mümkün olacaktır (2017).¹⁴

¹⁴ Geniş bilgi için baknz. Gilles Lıpovetsky, **Hipermodern Zamanlar**, Çev. Atakan Altınörs, Bilge.

“...metropol kentinde birey, mekân ve kente ilişkin daha özgür argümanlar geliştirmiştir; yani metropoldeki uyaran zenginliği nedeniyle insanlar çekingenlik ve hızla değişen duygulanmalar karşısında, **kayıtsızlık** tavrı geliştirmek zorundadır. Bu tür bir tavır geliştirmeselerdi, yüksek nüfus yoğunluğunun yarattığı deneyimlerle baş edemezlerdi. Kentin kişiliği de bu nedenlerle çekingen, mesafeli ve kayıtsızdır.” (Urry,1995)

Bir özgürlük ortamı olan kent, aynı zamanda “siyasal iktidarın yerleştiği mekândır.” Özgürlüğü besleyen kentsel yaşam, aynı zamanda bireyselleşmeye neden olan **ayrışma, korku, yalnızlık, yabancılaşma** gibi olgulara yol açmaktadır (Alve, 2009 aktr. Bumin, 2013). Yabancılaşma, kişilerin özünden uzaklaşmasından değil, mümkün olanı başarma ve “imkânsızı mümkün kılma yeteneğine ilişkin hissiyatını kaybetmesinden” ileri gelmektedir (Özdemir, 2010:59-62).

Sonuç olarak; kent kimliğinin bileşenlerini okuyabileceğimiz sembolleri ve onların oluşturduğu imgeyi, kentte yaşayanlar birbirleri ve kentin bizatihi kendisi ile iletişim kurarak üretmektedir. Bu nedenle, kentte yaşayan herkesin kente katılım hakkı bulunmaktadır. Bu anlamda kentte yaşayanlar, kendisi ile etkileşim halinde bulunanları değiştirdikleri gibi, kent aracılığı ile kendilerini de yeniden yaratmaktadırlar (Bumin, 2013:70-71).

Kentlilik, bugün metropollerde sivil dikkatsizlikle kamu vicdanı arasında bir yerde sıkışmış görünmektedir. Kendimizi sınırlayan dışarının varlığı, zaruri görülmektedir. Sartre için “utanma duygusu olmadan yaşanamaz. Bu duygu yerli yerinde bir yaşam sürmenin koşullarını yaratır.” Gurur ise başkasının onayını almakla, onun bakışına maruz kalmakla ilişkilidir. Gurur, kendinden memnunluk, utanma ise nesneleşme olarak tanımlanır. Bu anlatıma göre “*kendim olmam için başkanın bana bakması yeterlidir.*” (Taburoğlu, 2017:162) Kent ve kimlik inşası bağlamında Bauman’ın da çokça tekrarladığı gibi; **mesafenin korunması**, özgürlük için ise çevredeki bireylerin **yabancı** olarak kodlanması gerekmektedir (Bauman, 2016).¹⁵

¹⁵ Gilles Deleuze, **Fransis Bacon Duyumsamanın Mantığı**, Çev. Can Batukan ve Ece Erbay, Norgung Yayıncılık, 2009/ 2014). Baknz. Jean Baudrillard, **Sessiz Yığınların Gölgesinde** Toplumsalın Sonu, Çev. Oğuz Adanır, Doğubatı.

“...kamu düzeninden sorumlu olanlar için yabancılar, toplumsal mekân oluşturma denilen üretim sürecinin katı atıkları olarak, sürekli problem yaratırlar. Toplumsal ve kenti oluşturma süreçlerini kontrol etmek post-modernizme göre odaklarını kaydırma yani *protanopia* ile yöneteceği nesnelere seçme ve sonra bu nesnelere birbirini izleyen ve emik stratejilere tabi tutmak gerekmektedir.” (2016)

Başkaya kayıtsız kalmayan bir yaklaşımı ilk kez Sartre’ nin ‘*bakış kuramında*’ görmekteyiz. Bir etkileşimi başkasının bakışı dolaylımlar, “bakış olarak başkası yok olduğunda ise nesne olarak başkası ortaya çıkar” demektir. Diğer yandan, başkasının öğretilerine açıklık içinde, “varlığımı eleştirerek, vicdanımı sorguya açarım. Kendime döner, yaptıklarımın üzerinde çok yönlü bir düşünme eylemine yönelirim” (Taburoğlu, 2017:398). Üçüncünün olmadığı ben ve başkası bağlantısında, ilke belirten araçlar ortadan kalktığında, Sartre’ nin “*özgürlüğe mahkûm olma*” ifadesi açıklık kazanmış olacaktır (Taburoğlu, 2017).

Taburoğlu’nun analizlerine göre, “...bir hiçlikte birbirimizin insafına terk edildiğimizde, bir etkileşim açığa çıkar. “Toplum içerisinde iletişim imkânları, bireyin topluma katılımı ile ilintili olmaktadır. John Berger gibi söylenirse; “...*başkası bana bakmadan görmeyi beceremem.*” Sartre; “*var olmak ve görmek eş anlamlıdır*” derken başkasının yarattığı bağlardan kurtulup kendi başına görebilen bir öznenin varlığından da söz ettiği konuşmasında; “dünya başkasının ufkunda kalmaya devam eder” çözümlemesini yapmıştır (Taburoğlu, 2017:275).

Bakış ve kimlik değerlendirmesini bu açıklamalar ışığında sürdüreceğiz olursak; “eylemlerimizin kavramsal çerçevesi ile pratikte yaptıklarımız arasında kalıcı ve giderilemez bir gerilimin var olduğunu” anlamış oluruz.¹² Keşfederken, seçiminizi yaparken, kimliğimizi geliştirir, kapalı ve uzak olanı bir araya getiririz. Bir mikro-makro kozmos olan kent, bizi aynı yapımadan bir kimlik kazandırmaktadır (Erdönmez, 2014:91). Bu durum bir toplumsal etkileşim içerir. Bunlardan birisi olan odaksız etkileşim, nispeten bir “etkileşimden kaçış” halini göstermektedir. Sözlü iletişime ihtiyaç duyulmadığını da göstermektedir.

¹² “...cemaat ve örgüt modelleri üzerinde insanların bütün pratik etkileşimlerinin tespit edilebileceği söylenmektedir. Rutin etkileşimler, güç modellerinin tersine karışiktır, bu etkileşimler heterojendir. Yani mantıksal olarak çelişkili ilkelere tâbidir.”

Birbirinin yanından geçenlerin önce görülenin yüzüne bakması sonra da bakışlarını başka yere çevirmesi, Erving Goffman’ın birine karşı benimsemek zorunda kaldığımız “*uygar kayıtsızlık*” dediği eylemi, göstermektedir. Birey, ötekini görmekte ise de iletişimden kaçınmaktadır.

“Uygar umursamazlık, yüzeyseldir, hiç görünmüyormuş gibi yapılı; bakılan kişiyi delip geçen, uzakta bir noktaya bakılıyormuş gibi bir izlenim uyandıran bakıştır. Kişi bu esnada, işiyle ya da aklından geçen bir şey ile uğraşıyormuş gibi bir izlenim verir. Bakış çeşitli rolleri gösterebilir; çekingenlikten çok, şaşırtıcı görünmek, kişiyi rahatsız etmek, tedirgin etmek veya onları tehdit etmek gibi amaçlarla kullanılabilir. Kendine güven, yabancılaşma, küçümseme ya da vedalaşma da bu bakışla anlatılabilir. Neticede, yüzünüzün simgeselliğine bakılarak, toplumsal etkileşimin samimi ve resmiyete yakın-uzak olduğu anlaşılabilir tolum yapısı okunaklı kılınabilir.”(Bauman, 2016)

Yabancıların birbirine yaklaşımı, farklılıklar göstermektedir. Bir büfeciye, polise soru sorma anında takınılan yüz, özür dileme ile ilgili konuşmalar, göz kaydırma, etkileşimden kaçma, bir etkileşimin bittiğini ifade etmede olduğu gibi. Kaçışlar, *fiziksel yaralama, bloke etme, dirsek atarak rahatsız etme* gibi çeşitlilikler göstermektedir. Günlük yaşamda toplumsal etkileşimin incelenmesi daha büyük toplum sistemlerin, kurumların anlaşılmasında yarar sağlamaktadır (Giddens 2000'den aktr. Erdönmez, 2014: 94).

3.2.3. Bakış ve Algı: Koordinatlar, Sayısal Sistemler

Lang, algılamanın aktif bir süreç içerisinde gerçekleştiğini ve görme eyleminin uzaklığa bağlı olarak farklı biçimlerde gerçekleşmekte olduğunu anlatır. Samimi uzaklık, yani bireysel alana dâhil edilecek iletişimlerdeki mesafe, 46 cm kabul edilmektedir. Bu uzaklıkta diğerlerinin varlığı belirgin haldedir, mahremiyet mesafesi, “*uygun değer yaklaşma koşulu*” olarak tanımlanır. (Neisser,1977'den aktr. Erdönmez, 2014: 61). Lang’ın belirlediği bu mesafe tablosu:

- Samimi uzaklığın uzak aşaması, 15-46 cm arasındadır. Bu uzaklık; görüşme, teselli etme ve koruma uzaklığıdır (Erdönmez:2014). Bireyin kendi yaşamında ontolojik kaygılarından kurtulması ve çevresine karşı güven bağıını sürdürmesinde bu mesafede gerçekleştirdiği iletişimler etkili olmaktadır.

- Kişisel uzaklık 40-62 cm arasındadır. Başkası ile oluşturulan mesafedir. Gündelik hayatın sürdürülmesini kolaylaştırma işlevi yüklenmiş olan “başkasına yabancı kategorisinin taksim edildiği” mesafedir.
- Kişisel uzaklığın yakın aşaması 46-76 cm arasındadır.
- Kişisel uzaklığın uzak aşaması ise 70-62 cm arasındadır. (Birisini uzak tutmak istediğimizde bu mesafeyi korumaya çalışırız.)
- Toplumsal uzaklığın yakın aşaması, 122-213 cm arasında yer almaktadır. Birlikte çalışan insanlar, işyerlerinde, kapalı kamusal ve özel alanlarda bu toplumsal uzaklığı kullanmayı eğilimlidirler. (Erdönmez:2014).
- Toplumsal uzaklık, 122-366 cm arası olarak kabul edilir. Kişisel uzaklığın uzak aşaması ile toplumsal uzaklığın yakın aşaması arasındadır. Üstünlüğü bir tür hiyerarşi düzenini simgeler. (Yüzdeki ayrıntılar zor algılanır.)
- Toplumsal uzaklığın uzak aşaması 213-366 cm arasındadır; ”şöyle uzak dur da, bakayım” denildiğinde gittiğimiz uzaklıktır.
- Kişiler arasındaki uzaklık 300 cm’den daha azsa, kişiler konuşmaya fiilen zorlanmış olmaktadır.
- Kamusal uzaklık ise; 366-762 cm arasındadır. Uzaklığın uzak aşaması, 762 cm ve sonrasıdır. Önemli kamu sembollerinin paylaşıldığı, herkesin kullanabileceği bir uzaklıktır (Erdönmez:2014).
- 900 cm’den sonra yüz, anlatım ve hareketler kaybolmaktadır. Görmenin uzaklığa bağlı olarak algılama farkları gösterdiği gözlemlenmiştir (Erdönmez, 2014).

“Mekân algılanırken mekânın tümü görüş alanımızda olmasa bile kalanın tümleyeni algılanmakta ve bütünleştirilip değerlendirilmektedir. Lang, mesafe kavramlaştırmasının etkisini “algılama sınırında duyu organları hata yapsalar bile deneyimlerle beslenen görüş dünyası, bunu düzeltir ve mekânı belirler” diyerek, değerlendirmiştir (Lang’dan aktr. Erdönmez, 2014: 65-74).

Toplumsal etkileşimde gözlemlenen mesafe; sistemleri sembolik anlamları ve farklarını ortaya çıkarmamızı kolaylaştırmaktadır. Kentte birey ve toplum ilişkilerinin kurulması ve değişmesi ile ilgili çalışmalarda yol gösterici bir rol üstlenmiştir diyebiliriz. Bu bağlamda Lynch, toplumsal iletişimin var olduğu kamusalılığı “*koordinatlar, sayısal sistemler, soyut adlar kategorisi*” olarak sınıflamıştır. Kentin kendine özgü olan ve onu hatırlanabilir kılan kimliği bu kavram şemalarıyla okunmaktadır (Lynch, 1981:75).

Bu anlamda kente kimlik kazandıran kentsel imgeler, algılayan kişilerin kattığı yorumlarla, kentin hafızası arasında bağ oluşturur. İmge, görülen şeyi sınırlar ve algısal bilgi ile değerlendirilir. Lynch, kentin algılanmasına bir binanın algılanmasından farklı olarak uzun bir süreç içerisinde gerçekleştiğini vurgulamaktadır (Lynch, 1981:76).¹³ Alfred Suldhuz’a göre de, bireysel bakış açısında insan hayali bir çizgi üzerinde gösterilebilir. Bu şekilde bakıldığında sosyal bağıntı, “yoğunluk” olarak azaldıkça, “sosyal mesafe” lineer birim olarak artmaktadır. Böyle bir çizgi üzerinde başlangıç noktasına, bize en yakın mesafede “yakın dostlarımızı” gösterdiğimiz görülmüştür (Bauman, 2017: 49-51).

“Zihinsel ve fiziksel yakınlık, zorunlu olarak çakışmaz. Kent merkezleri gibi yoğun insan kalabalıkları ile her an fiziksel olarak yanyana yaşarız. Bir şehirde yaşamının zihnini aşırı meşgul etmesinin ve taşıyabileceğimiz ağır alaka yükümlülüklerinden kurtulmak için, ‘fiziksel yakınlığın etkisini sıfırlama’ anlamına gelen, karmaşık bir sanata başvururuz. Bu hal ise ‘duygusuz duygudaşlık’ anlamında bir sanat, yani **sivil dikkatsizlik** dediğiniz olaydır” (Bauman:50).

¹³ Kent imgesi, kent kalabalığında karmaşık bir yapı içerisinde gözlemlenebilir. Sennett’e göre bu durum tarihsel kentlerde kültürel belleğin izlerini görünmez kılmaktadır.(1988)

3.2.4. Sivil Dikkatsizlik ve Kamu Vicdanına Çağrı

Amerikalı sosyolog Erving Goffman, sivil dikkatsizliği, bir şehirde yabancılar arasında yaşamayı mümkün kılan teknikler arasında göstermektedir. Dikkatsizlik; kişinin bakmıyor, dinlemiyor gibi yapmasıdır. Bu durumun zıttı ise onun “anonim kalma hakkından vazgeçmesi ve başka insanların gözünde görünmez kalma hakkını ertelediği anlamına gelecektir” (2017) sözleriyle, oldukça zor bir kentsel pratiği açıklamaya çalışmıştır. Gündelik hayatta **sivil dikkatsizlik**, kente hareket halindeki bireyler için bir **yol trafiği** oluşturmaktadır.

“Kişisel karşılaşma amaçlanmadıkça, kişinin bakmasına ancak ona odaklanmamak koşuluyla izin verilmektedir. Hiç bakmamak da mümkün değildir. Herhangi bir yerleşim merkezinin sokakları çoğu zaman kalabalıktır, sadece bir yerden bir başka yere gitmede, çarpışmadan kaçınmak için yolda hareket eden her şeyin dikkatle gözlemlenmesi gerekir. Gözlem, bakışımızın takıldığı insanları tedirgin etmeden yapılmalıdır. *‘Yokmuş gibi yaparak görmelidir.’* Bu görmezden gelmeye çalışma hali, sivil dikkatsizlik olgusunun özünü oluşturmaktadır. Gündelik hayatta yapageldiğimiz sıradan davranışlarımızdan olan, bir mağazaya girme, bir tren istasyonunun bekleme salonundan geçme ya da okula giderken sokakta yürümeye deneyimlerimizi düşünelim: Kaldırımın güven içinde yürümek için başvurmamız gereken davranışlarımız da *sivil dikkatsizliğin* bir parçasını oluşturmaktadır.” (Bauman, 2016:79)

Bauman ve Goffman’ın tarif ettiği gibi; dikkat etmeme, “yabancılara boş bir perde olarak bakma” bireyler için zor bir sanatı gerektirmektedir. Yabancıların birbirlerine karşı davranışlarında gözettiği *özenli- incelikli dikkatsizlik*, metropol yaşamı için kaçınılmaz bir ritüeldir; “...sizinle onlar arasında bir **sakinme duvarı** hatta belki de bir **antipati duvarı** çekilmiştir.” Sessizlik ve mesafe bir tehdit gibi algılanmıştır. Özel alanın ihlali durumunda ise “korumaya dayalı güvenlik uygulamaları” bir tür “yalnızlık” olarak geri dönmektedir (Bauman, 2016).

“Sivil dikkatsizlik eylemi, kentte ahlaki görünmezlik gibi bir tür özgürlük alanı oluşturmaktadır.” Alman sosyolog George Simmel’in işaret ettiği gibi; kent hayatı ile soyut düşünce uyum içindedir ve birlikte gelişirler. Başkalarının merakları ile beraber **sempatik ilgi** ve **yardım etme** davranışı kaybolmaktadır. Kent yaşamının hızlı ritmiyle de soğuk *insan ilgisizliği* ortaya çıkmaktadır (Bauman, 2016).

“... ötekine ahlaki yakınlık duyma, bireylere bir sorumluluk getirir. Ben, başka bir kişiden sadece o bir “kişi” olduğu için sorumluyum. Sessizlik, ahlaki ilgisizlik ve kalpsizlik ile başkalarının ihtiyaçlarını göz ardı etme arasında çok az bir mesafe bulunmaktadır. Sivil dikkatsizlik ilkeleri, yabancıları düşman kategorisinden çıkarmakta, ancak onları “hakkında bilgi edinilmesine lüzum olmayan tarafsız bireyler olarak, görünmezlik alanına çekmektedir.” (Bauman, 2016:80- 82).

Yabancılar arasında yaşamın sürmesi bu ritüelin yani sivil dikkatsizlik dediğimiz kentte diğerleri arasında özgür yaşamın uyumlulukla beraber görüldüğü pratiğin devamlılığı ile mümkün görünmektedir. Ancak bir müddet sonra hakkında bilgi edinmeyi reddettiğimiz ve kişisel alanımızın dışında bıraktığımız ötekilerin, kendimiz hakkında da bilgi edinmelerini istenmediğimizden; **kamusal olmayan kamusal alan** doğmaktadır. Yani karşılaşma ve mesafe ters bir orantı ile birbirini etkiler. Mesafe azaldıkça yalıtımın artırılması ihtiyacı da artacaktır.

Silverman, birbirine yüzlerini dönmeden habersizce bakanların neden olabilecekleri tehlikeleri -karşılaşmanın karşılıklı bakışma yoluyla olanaklı olduğunu- bakışın taraflarından birisi diğerinin haberi yokken poz vermesini olanak tanımadan baktığında, etik ilişkiyi bozan bir *şiddetin* ortaya çıktığını söylemiştir. Silverman, burada bir **görüş alanı etiği** arayışını değerlendirmiştir. Bakan ve bakılan arasındaki narsistik ya da tersine “özgeci olmayan karşılıklı bakışmayı” araştırmıştır. Silverman, araştırmasında, bakışı denetimi altında tutan toplumsal güçler nelerdir? Hangi şartlar altında görmeyi başarabiliriz, sorularını cevaplamaya çalışmıştır (Taburoğlu, 2016: 280-82). Daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere; Lefebvre ise kişilerin görmeyi neden reddettiği, sorusunu sormuştu. Lacan’ca anlamı ile gözün karşıtı olarak *bakış*, korku ve gerilim filmlerinde olduğu gibi nesneden yönelen tehditkâr bir görüntüdür. Bakış ile görüş arasındaki karşıtlık, sonunda görülmeye değer olanlar-olmayanlar ayrımıyla bakılır ya da geri kalanlar kayıtsızca seyredilir; “bakılan (kişi, nesne), dilsiz ve kayıtlıdır” (Taburoğlu, 2016:291-96). Taburoğlu’na göre; “...bu üretken bakış, özneye nesneyi karşı karşıya bırakan bir dolaylılık gibi değil de imgelerle kurulu yeni perdeler, yeni görünürlük ve ‘gizlilik alanları yaratma yoluyla’ yaşam bulur.” (Özne ve nesnenin bakışında göz göze mümkün olan bakış etiği yaratıldığında göz önündeki nesne bakana benzersiz görünür) (Benjamin, 2005:147’den aktır, Taburoğlu:200). “Diğer yandan böyle bir bakışın yüz yüzelik yok olduğunda, öznelere ile nesnelere biri diğerinin ufkundan çıktığında, nazarın tehlikeleri ortaya çıkar.

Silverman’ın belirlediği gibi, ”...karşısındakini tehlikesizce görebilmesi için bakan kişinin şeyden yeterince uzak (4-5 m) olması gerekir.” (Taburoğlu, 2017:281) Bakış, dünyayı ve ‘ben’i görme biçimidir. “Böyle bir görüngünün varlığı, başkasının nesneleşmesine engel olur. Onun da benim gibi mutena bir varoluşa sahip olduğunu kanıtlar, böyle bir **bakış kuramı**, kendi için varlık içinde özne olduğunu dile getirmiş olur. “Başkasının bakışı, kendim olmak için zorunlu bir bağlantı da olabilir. Başkasının görme ve görülme biçimleri benim de görebilmemi sağlar (Taburoğlu, 2017:309).¹Aşağıda bu durumun muhtemel neticelerine bir gönderme niteliğinde çözümlenmeye yer verilmiştir. Bu çözümlenmede vicdani olana çağrının bakış etiği ile bağlantısına vurgu yapıldığı görülmüştür.

“İnsanları sahte bir içsel tefekküre çekmek istiyorlar. İnsan kendini ancak dünyayı bildiği kadar bilir. Ancak, kendinde öğreneceği ve kendini ancak ondan öğreneceği dünyayı. İlkçağlarda antik Yunan kentinde bireyler, yaşamın zorluklarını gözleriyle görebiliyorlardı. Bu durum gözün vicdani olmaktaydı. Antik kentlerin tapınakları, pazar yerleri, oyun alanları, toplantı yerleri duvarları ve sokaktaki heykelleri dinde, politikada ve aile yaşamında kültürel değerlerini simgeliyordu. Milas düşüncesinde, *başkasına yüzünü dönmeye* sorumluluğa, konukseverliğe, yüzü görmeye çağırman manevi ya da vicdani değerlerin varlığından bahsedilmektedir. Levinas’a göre, ipotekli birey, onu rehin alan ötekiyle istem dışı bir duygudaşlık kurmaktadır. Böylece iki taraf arasında hayat boyu devam edecek bir **Stockholm Sendromu** başlamış olmaktadır. Levinas için gündelik etkileşimde dahi bu sorumluluklar duyurulur.”(Sennett, 2013:141)

Levinas burada, bakış kuramından “**vicdana çağrı**” denilebilecek bir alana geçmiştir. Başkaya olan sorumluluk yani onu “gözetme, koruma ve kollama” yollarını faile açmaktadır. Toplumunu süreklilik bağlamında olumlu değerlerle besleyecek bu tür “sağlayıcı görme eylemi” (sağlıklı kılan ya da sağaltan, durultan anlamında), kamu vicdani olgusuyla yakından ilişkilidir. Dikkatsiz bakışın tam da karşısında yer alan dikkatli bireyin edimini göstermektedir.

Reisman’ın ifadesiyle;“...başkasının beni şekillendiren nazarı kaybolduğunda kendimi göremem, onlar benim kimliğimi belirten ayrıçarımdır; kendi varlığımın kanıtı olacak izler, işaretler ve göstergeler, dil parçaları bana bir zamanlar yönelmiş bakışın hatırasını taşımaktadır.” (Reisman, 2007/106 aktr. Taburoğlu:102). John Berger gibi söylenirse; ”...göz, bakışın öğretisiyle etrafını görmeye duymaya başlar, başkasının bakışı sayesinde göz ‘kendiyeye’ ulaşabilecektir.” Sartre, “başkası bana bakmadan görmeyi beceremem, var olmak ve görmek eş anlamlıdır” derken, kendi başına görebilen bir öznenin varlığından söz eder (Taburoğlu, 2017:103).

Bakış kuramı ile erdem arasında da bir bağ kurulabilir. Başka bir deyişle ; “Kendisini göstermek isteyeniyi görebiliriz. İyi, en derindeki nazardır.” Platon’a göre de, “her varoluş temelde bir temaşadır; erdem, temaşanın bir uzantısıdır.” (Taburoğlu, 2017:52) Richard Sennett, “*Gözün Vicdanı/ Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam*” (2013) adlı eserinde, bu konuyu *Stockholm Sendromuna* bağlayarak anlatmaktadır.

Grup etkileşimleri içerisinde *çerçeve duruş* yeniden yorumlanır. Bireyi ve kenti sürekli inşa edecek pratik eylemler de bu yorumlarla mümkün olmaktadır. Yorum, imgenin kurduğu ve geliştirdiği bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Bauman, 2017). Norbert Elias, “*Uygarlık Süreci I*” de tanımladığı **yerleşik ve dışarlık** teorisinde, önyargı üreten unsurları incelemiş ve şu şekilde açıklamıştır:

“Dışarlıklar, içeriye akın etmesi yeni gelenlerle eski sakinleri arasında farklılık belirsiz olsa bile her zaman yerleşen nüfusun hayat tarzına bir kafa tutuş içermektedir. Yeni gelenlere yer açma zorunluluğundan ve dışarlıkların kendilerine yer bulma ihtiyacından doğan gerilim, iki tarafı da farklılıkları abartmaya itmektedir.” (Elias, 2004)¹⁶

Günümüz Türkiye’sinde göçmenler, özellikle Suriyeliler, metropol yaşamında oldukça fazla değişime neden olmuştur. Esnek kamusal alanlarda gözlemlendiği üzere, dışardan gelenlerin tümü, birer yabancı olarak kodlanmamaktadır. Bu anlamda dışardan kente gelenler, *dışarıdakiler* olarak tanımlanır. Zamanla kamusal açık alanda görünürlükleri artan dışardan gelenlere karşı, kentte sivil dikkatsizlik askıya alınmaktadır. Yabancı, bir bakıma kentte bir diğerlerimizi gösteren olgu iken **dışarıdakiler** olgusu “belirsizlik, tehdit, temkinlilik, güvenlik kaygısı, korku, bilmek istememe, sınırdan tutma ve içeriye kentin iletişim boyutuna katmama” gibi tepkilere neden olmaktadır. Bu durum kenti iki yönlü yalıtılmış **çift duvarlı kent** durumuna dönüştürmektedir. İki taraflı kapalılık bugünün kentleri için yeni sorunlar oluşturacak bir yapıyı göstermektedir. Yeni gelenin içeri alınmaması, onun reddini doğururken, öte yandan dönüşümün görülmesini engelleyen bu bakış, kestirilemez bir değişime neden olabilecek bir tehlikeyi de içinde barındırmaktadır.

---

¹⁶ Son dönem (2015-2020) Türkiye’sinde Suriye, Irak, Afganistan gibi doğu kaynaklı göçler ve iltica hareketleri önümüzdeki yıllarda bu bağlamda bir hayli tartışılacak gibi görünmektedir. Resmi rakamlarla 5 milyon ve fazlası bir nüfus hareketi olmuştur. Uzun vadede bu demografik olay, metropol ve kentlerin kimliğinde ne gibi değişimlere yol açacaktır?

Yeni kentli bireylerin feodal bir yapıda kuracağı içe kapalı grup yapısının kentte oluşturacağı gettolaşmalar, kent kimliğinin korunmasında önemli bir tehdit gibi durmaktadır.

“Düşman tutumların düşman davranışın sürmesi gerekçesini sağlaması şeklinde ilerleyen etki -tepki zincirlerine *Sismo-Genesis* denilmektedir. Her eylem daha düşük bir tehdit olduğunu iki tarafta bir bölünmeye iterken, taraflardan birinin karşılıklı ilişkiler üzerinde kontrol gücü ve etkisi de kalmamıştır” (Bauman, 2017: 62).

Toplumda dışardan gelenlere karşı geliştirilen bir tutum olarak, onları “bir müddet görmeme eylemi” ile “iletişimsizlik” tercih edilmektedir. Onları görmediğimizde ise bizim kendiliğimiz, korunmuş olacaktır. Bu düşünce ile iki ayrı katman aynı kamusal alanda yer almaktadır. Taburoğlu’nun değerlendirmesine göre; “...körler, bir görünürlük alanı içerisinde saklı olan nesneliliği belirleme imkânına sahiptir.”¹⁵ (Taburoğlu, 2017:162).

Total kişilik formları kent izleri üzerinde yıkıcı bir etkiye sahiptir ve sınır çizmektedir; çizdiği sınırlar, kentte mekân yoluyla bir tür hiyerarşi oluşturmaktadır. Bu noktada da sosyal kurumlardaki “kuralları belirleyenlerle, kurallara tabi olanlar arasında keskin bir bölünme” dikkat çekmektedir (Bauman, 2017:99). Kısaca; Büyükkent yaşamı, kentli yoksullara, mazlumlara ya da başkalarına ait üç farklı görünme biçiminde ayırt edilebilir. Ara Güler 'in fotoğraflarındaki yoksulların temsili, sanatsal değerden çok “**görme ve görülme biçimleri**” ile ilgili görünmektedir (Taburoğlu, 2017:271).

Yakalandığında fotoğraf izleyicisinin yüzünden başkalık görünür olur, başkası görünmek biçimiyle yakalandığında, gündelik sıradan şey bile tuhaf görünebilir. Başkalarının bakışı tekinsiz- huzursuz edici bir etkiye neden olur. Karşılıklı bakış, yüz yüzelik ya da gözle bakışın karşılaşması **görünme biçimi** olarak tanımlanabilir.

¹⁴ İranlı yönetmen Macide'nin “*Cennetin Rengi, 1999*” filminde geçen bir sahnede gözleri görmeyen aktör, çevresinde yer alan nesnelere dokunarak bir görünüm yaratmaktadır.

3.2.5. Görme ve Görünme Biçimi Üzerine Bir Not

Başkalarının bakışı, kişilerde genellikle tekinsiz- huzursuz edici bir etkiye neden olmaktadır. Görünme biçiminin nasıllığına, fotoğrafın çekilme anında makineyi elinde tutan kişi ile karşısındaki kişi, beraberce karar verirler. Görünme biçimi, bu şekilde açıkça fotoğrafta okunabilir.¹⁷ Antonioni “hep aynı poz vermenin imkânsızlığını” anlatmaktadır (Taburoğlu, 2017: 275).

“...kamera arkasındaki gözleriniz neden kameraya doğru döner? Nazarın bulunduğu yerde, başkasına ait bir görülme biçimi ortaya çıkar. Kameraya doğru yüzü dönük oturmak, fotoğrafı gözden uzaklaştırır. İzleyicisi için yabancılaşan nesnenin nazara vuran bakışlarını- egemen görme biçimini bozar, belli bir poz içerisinde buluşan özne ve nesne bakışını diğerinin görünümünü karartmadan yan yana durabilme yolları arar.” (Taburoğlu: 2017)

Atilla Durak, “*Kültürel Çeşitlilik Üzerine Yansımalar*, 2007” adlı fotoğraf çalışmasında, bu şekilde bakan ve bakılanın birbirini karartmadığı, bakışlımlı görünümünün arayışı içerisine girer. Görme, görünme; bu haliyle başka tarafa bakarak poz verme, yüzünü saklama bir görünme biçimi olur. (Durak, kendi rızaları alarak kaydettiği yüzlerin sahiplerinden, içerisinde yer aldıkları fotoğrafları adlandırmalarını istemiştir. Böylece, “...göz ile fotoğrafın konusuna ait bakış, ikisi bir araya gelirler; fotoğrafçının bakışında görünür olurlar.” (Taburoğlu, 2004). Görünmek isteyen özne ile “gören özne”, kameranın ardındaki bakan kişi olarak var olan özne arasında, yeni bir “görülme biçimi” doğmuştur. Ayşe Erzan, bu şekilde bakarken kişilerin gülümsemesini önemli bir durum olarak tespit eder ve der ki: “...kişilerin yüzlerinde aradığımız (iletişimin başlatılması ve sürdürülmesi için) güven, ‘seyirci ile göz göze gelmekten kaçınmayan kişilerin bakışlarıyla’ mümkün olabilir ancak .”

¹⁷ Batı kültüründe, kişilerce çekilen fotoğraflar onların kendi görüşlerini anlatmaktadır. Buna mukabil doğu kültüründe yer alan Çinlilerde ise fotoğrafların çok şey anlatmaları istenmemektedir, “onlar için fotoğraf sadece olanı gösterebilir” yeterlidir. Avrupalı bir görme biçimi, değişmeden kalması gereken bir toplum ve insan imgesine karşılık, “değişkenliği” gündelik pozlar arasında bulmaktadır.

3.3. KAMU VİCDANI

Aristoteles ve Platon, kamu vicdanını, yurttaşlar için gerekli ahlaki ve siyasal yasanın kaynaklarından biri olarak kabul etmiştir. Kamusal bilgi ve vicdana ilişkin tartışmaları ile bilinen Ferdinand Tönnies’e göre; *topluluk* yaşamından *toplum/gesellschaft* yaşamına geçiş ile beraber dinsel ya da ahlaksal kuralların yerini kamu vicdanı almıştır (Taburoğlu, 2014).

Kamu vicdanı, kentte denetim ve kontrolü sağlayan hukuk kuralları gibi işlev görmektedir. Kamuoyunun sağlıklı işleyebilmesi için vicdani ölçünün korunmaya devam edilmesi gerekmektedir. Toplumsal adalet yerini bulmadığında ise **kamu vicdanı** incinmektedir. Toplumsal vicdan, bir diğer bakış açısına göre; bireyi kendi farklılıklarından uzaklaşmaya ve başkalarıyla benzer olmaya zorlayan bir baskı biçimini de içerisinde barındırmaktadır. Birey, bir topluma dâhil olduğunda “genel istencin parçası olur ve başıboş davranışlardan uzaklaşır.” Durkheim’a göre; farklılaşma ve değişim, modern toplumsal yapının esasını oluşturmaktadır (Durkheim, 2010). Freud tarafından topluluk vicdanı ile ilişkilendirilen **süper ego** kavramı bireyi, topluma uyum sağlamasıyla bağıntılı olarak tanımlanmıştır.

Toplumsal vicdanın erimesi durumunda ise kitleler bir yığın gibi hareket edeceklerdir; “sistemli fikirler, yerini kararsız ve renksiz düşüncelere; kategorik bir ahlak ise yerini sözleşmelere bağlı bir ahlaka bırakacaktır.” Toplumsal ya da bireysel keyfilikler, **karışım** halindeki topluluklara ait görüntülerdir. Bir topluluğun karışım¹⁸ halinde olması ya da olmaması, onunla ilgili medeniyet düzeyini belirler, karışım halindeki toplumlarda “ayrışma” görülebilir (Taburoğlu, 2004: 92). “Karışım halindeki bireylerin örnek aldıkları kişiler, topluma özgü akıl ve mantıkla savaş halindedir.” Taburoğlu’nun anlattığı gibi; bireycilik güçlenmeye başlayacak yani toplum çözümlenerek, kendi başına bireylerden oluşan bir sürü haline gelecektir.¹⁷ (Taburoğlu, 2004)

---

¹⁸ Burada sözü edilen karışım hali, kimliğin belirleyicisi olan farklı argümanların kaybolması, büyük anlatıların aktarılamaması ya da bireyin toplumun dışında bir yerde yaşamını sürdürmesi ile bağıntılı olarak okunabilir.

Temel insan haklarının korunmasında kamuoyunun seslendirerek eylediği vicdani tutum çok önemli bir yer tutmaktadır. İnsan hakları insanları, insan olmasından dolayı haklara haiz görmekte, ayrıca ulusal ve uluslararası alanda olumlu ya da olumsuz güvencelerden oluşmaktadır. Sivil toplumun oluşması için de devletten ayrılabilen bir sivil alanın belirlediği sivil referans ve bu minvalde bir sivil kimliğin oluşması gerekmektedir. Bu da ancak, kamu vicdanının sözcüsü olacak bireylerle mümkün olmaktadır. Bilindiği üzere; Batılı devletlerde sivil toplum, devlete bağımlı olmayan, sosyal sınıfların ve grupların öncülüğünde gelişmiştir. Özel mülkiyetin korunması sosyal grupların devlete bağımlılığını azaltırken, devleti farklı kesimler arasında aracı bir kurum olmaya zorlamıştır. Devlet, vatandaşın güvenliğinden ve özgürlüğünden sorumlu bir kurum haline gelmiştir. Gözün vicdanı, inancı ve herkese açık olan ahlakı, dünyaya bakışı algılamaya çalışıyor. Onun sorunu, kendi değerlerinin nasıl temsil edileceği idi (Sennett, 2013: 165). Tekrar kazanılabilecek bir kimlik olmadığına göre, dışa dönüşten kastettiği şey, kendini özne- birey olarak yeniden yaratma isteğinin doğuşudur. Siyasal eylem, ona göre miras alındığı haliyle “yaşanamayacak bir dünyada ele alınacak riskleri doğurma” işlemidir (Sennett,2013:162).

Kamuoyunun egemenliği, kitlenin ve ortalama insanların egemenliği gibi gelir. Mill’e göre kamuoyunun gücü sayesinde iktidarı uygunsuz biçimde yaygınlaştırma konusunda, kitlelerde bir eğilim baş göstermektedir. Mill, “*On Liberty, Özgürlük Üstüne*” adlı eserinde, kamuoyu boyunduruğundan yani kamuoyunun manevi baskı araçlarından yakını (Habermas, 2017:239). Burada bahsedilen tehlikeli hal, bir başka söyleyişle açıklanacak olursa; “Vatandaşlar birbirleriyle uyumlu hale gelip benzeştikçe, her birinde belli bir insana veya sınıfa körü körüne inanma eğilimi yükselir, kamuoyu giderek daha fazla dünyayı yönetir hale gelir.” Kamuoyu, demokratik haklarda bir güce sahiptir. O kendi kanaatlerini ikna yoluyla değil zorla kabul ettirir ve kitlesel çoğunluk, bir yığın hazır kanaati bireyin önüne sürme görevini üstlenmiştir.

---

¹⁷ Günümüz toplumlarında, bu türden ikircikli uygulamalara çokça rastlamak mümkündür. Toplum adına söz söyleme yetkinliğini almış bazı kurum ve kişilerce onaylanan -bilirkişiler- ekranlar vasıtasıyla kamuoyu adına fikir paylaşımında bulunmaktadırlar. Fikri renksizlik içerisindeki kitleler bu yolla etkilenmektedir.

Böylece, bireyi kendine özgü bir kanaat oluşturma yükünden kurtarmaktadır da (Habermas, 2017: 239- 240). Mill, kamuoyunda çatışan düşünceler için “hoşgörü” kavramı geliştirmiştir. Akıl yürüten ulusal topluluk, rasyonel mutabakata tek bir kamuoyuna artık kesinlikle ulaşamaz. Çünkü hakikat davasındaki bütün taraflar için dürüst bir mücadele imkânı, ancak düşüncelerin çeşitliliği sayesinde sağlanabilir. Mill, eleştiri değil, hoşgörü talebinde bulunur (Habermas, 2017:241).

3.4. KENTSEL ALANLARDA DEĞİŞİM ve BİREY

Simmel, kentlinin bölünmüş kişiliğini temel almış ve yabancı kavramını kullanmıştır (Simmel, 1992:178-179). Modern yaşamın hızla değişen ritmi içinde belirsizlikler, kenti ve bireyi etkilemeye devam etmektedir. Hannah Arendt, “*İnsanlık Durumu*” adlı eserinde “Doğuş, siyasi düşüncenin en önemli kategorisi olabilir” demektedir (1969:9). Arendt in “doğuş” la kastettiği şey “kendini yeniden yaratma isteğinin” doğuşuydu. Siyasal eylem, Arendt’ e göre; miras alındığı haliyle yaşam için insiyatif üretimidir (Sennett, 2013:162-163). Bu insiyatif ise en çok kamu vicdanında rastlanabilecektir.

Kentlerin görünüşü büyük bir açılma korkusunu yansıtır. Açılma korkusu, uyarılmadan çok incinme olasılığını ifade eder. Açılma korkusu, günlük yaşantıya karşı yöneltilmiş “askeri bir bakışla” anlatılmıştır; saldırı ve savunma gibi. Metropol yaşamından örneklerde, tarafsız kent mekânının toplumun karşılaşma yeri inşa etmelerine rağmen kişi dışılığı ile yeni kentin değişimine neden olduğu gözlemlenmiştir. Nötrlük, kent kimliğinin kamusal alanda etkileşimini sınırlandırmakla kalmaz, aynı zamanda kentin koridorlarını kişi dışı bırakmaktadır. Modern dönemin çok sonrasında bugün kentler artık toplanma ve karşılaşma yeri olmaktan çok “nötr bir mekâna” dönüşmektedir. Bu yüzden kentlerde inşa edilen yapıların pek çoğu, sosyal kontak olasılığını ortadan kaldıracı yerlerdir. Ulaşım noktalarında özellikle de kent yollarını bağlayan kavşaklarda gözlemlendiği üzere, mekânlar kimliksizleşmektedir.

Son dönemde metropol kent dokusundaki kamusal alan yitiminin, toplumsal güvenlik kaygısını giderek arttığı görülmektedir. Kentli için açılma, (kendi yüzünü keşif için bir başka yüz gereklidir) kalabalıklar içinde ve yabancılar arasında oluşabilir. Modern kentlinin kültürel sorunu da bu kişisel olmayan çevrenin nasıl dile getirileceği ile birlikte, şeylerin gerçek olmadığı inancına uzanan “nötrlüğünün” nasıl giderilebileceğidir (Sennett, 2013:12- 13).

Başkalarını açılarak neyin önemli olduğunu ve neyin önemli olmadığını öğreniriz, başka insanlardaki farkları bir tehdit olarak değil, görülmesi gerekli şeyler olarak görmeye gereksinim duyarız.¹⁹ Önem vermek, yaratıcı gücü harekete geçirmeye yöneltir kişiyi. Kültürümüzün bu açılma sanatına gereksinimi var. Bu sanat bizi “birbirimizin kurbanı değil zorluklarla başa çıkabilen ve onlardan bir şeyler öğrenebilen daha dengeli yetişkinler” haline getirecektir (Sennett, 1992/2013:14).

“...bireyin dünyaya açılarak ve dengesini nasıl koruyacağını bulmasına Atinalılar faziletli ya da dengeli olma anlamlarında “*sophrosyne*” derlerdi. Günümüz dünyasında dengesini koruyabilen böyle kişilere odaklanmış birey denilebilir. Kent bu yönüyle odaklanmış bir yaşamın nasıl var olacağını öğreten bir okul gibi görülebilir.” (Sennett, 2013).

Sennett’in kent ve bireyin durumu ile ilgili olan anlatımına göre; “başka insanlardaki farklılıkları bir tehdit ya da duygusal bir çare olarak değil, “görülmesi gerekli şeyler” olarak görmeye gereksinim duyarız. Bu farklılıklar, hem bireysel hem de ortak yaşamı dengeli bir şekilde sürdürmeyi öğrenmemiz için gereklidir. Bize gördüğümüz şeyler üzerinde düşünme, başkalarının arasında yerimizi bulma meselesi gibi görülebilir. Görülen şeye önem vermenin göstergesi olan, İngilizce *poetry*, dengeyi sürdüren kişi, her şeyi dikkatli yapan kişidir.” Donald Olsan’a göre; “...bir sanat eseri gibi kentte görülen şeye önem verme duygusuna; bireyin entelektüel kaygılarını harekete geçirecek bir açılma sanatına gereksinimimiz var, bu sanat bizi diğerlerinden bir şeyler öğrenebilen, dengeli yetişkinler haline getirecektir” (Sennett, 2013).¹⁸

¹⁹ Yunanlılar bu ilgiye, İngilizce *Poetry* sözcüğünün kökeni olarak da bilinen *Poiesis* demişlerdi.

“Yunanlılar odaklanmayı zariflik ya da denge olarak tarif etmiştir. Denge *sopros*’dur. Aynı zamanda sokak, dış yaşamın sahnesidir ve sokakta görünen dilenciler, turistler satıcılar, öğrenciler, oynayan çocuklar ve dinlenen yaşlılardır. Onlarının görüntüleri bakan kişilere bir merhamet yükümlülüğü vermiştir.” (Sennett, 2000:35- 36).

Sennett, (*emigration interieure*) Avrupa’da 15.yüzyılda ev ziyaretlerine gidenleri örnek verdiği, kamu vicdanı ve **erdemli birey** olgusuna göndermede bulunduğu şu sözleri dikkat çekmektedir; “...bir taraftan ocağın ateşine odun atar, diğer yandan konuşur ve yoksulları ahlaksal çöküntüden korumaktan söz ederlerdi¹⁹ (Sennett, 2000:49).

İnandığı şeyleri ve gerçek kimliğini ortaya koyma ise *civilization* anlamındadır. Burada varsayılan medenilik, bir tür nezaket maskesi takınmayı gerektirir; “kollayıcı sakıncalar ve beyaz yalanlara” başvurulmaktadır (Sennett, 2013: 108). Medeni olmanın diğer bir yönünü gösteren tanımında ise; kibar tavırlı olmanın çok ötesindeki kültürlülük; sanattan, edebiyattan nasibini almış olma, geçmişi ve bugünü düşünürken bu dünyada bir şeyler görmüş olma” gibi tarifleri içermiştir.

Metropol yaşamından örneklerde, tarafsız kent mekânının toplumun karşılaşma yeri inşa etmelerine rağmen kişi dışılığı ile yeni kentin değişimine neden olduğu gözlemlenmiştir. Nötrlük, kent kimliğinin kamusal alanda etkileşimini sınırlandırmakla kalmaz, aynı zamanda kentin koridorlarını kişi dışı bırakmaktadır. Modern dönemin çok sonrasında bugün kentler artık toplanma ve karşılaşma yeri olmaktan çok nötr bir mekâna dönüşmektedir. Bu yüzden kentlerde inşa edilen yapıların pek çoğu, sosyal kontak olasılığını ortadan kaldıracı yerlerdir. Ulaşım noktalarında özellikle de kent yollarını bağlayan kavşaklarda gözlemlendiği üzere, mekânlar kimliksizleşmektedir.

¹⁸ “İngilizce’ de ağlama-bağırma ve haykırış, *cray* kelimesinden gelmektedir. Fransızca’ da itiraz ve yakarıştır. *Gözün Vicdanı*”, kamusal ve özel yaşam arasındaki ayrımı toplumsal davranış açısından inceleyen “*The Fall of Public*” “*Kamusal İnsanın Çöküşü*” R.Sennett ayrıntılı bilgi için baknz.

¹⁹ Bir tür kamusal vicdan gibi ele alınsa da bu durum, bireylerin topluma katılımı için tartışabildikleri dönemlere aittir. “Otorite”, Latince de kollayan, koruyucu, muhafız ya da kararsızlara öğütte bulunan demektir. Ana babanın çocuklarına sağladığı korumayı, yasaların yetişkinlere sağladığı güvenceyi ima etmekteydi.

Son dönemde gözlemlenen kentsel doku örneklerinde okunan kamusal alanın yitimi karşısında, toplumsal güvenlik kaygısının giderek artıyor olmasıdır. Kentte açılma (kendi yüzünü keşif için bir başka yüz gereklidir) kalabalıklar içinde ve yabancılar arasında oluşabilir. Modern kentlinin kültürel sorunu bu kişisel olmayan çevrenin nasıl dile getirileceği ile beraber onun kökenlerinin dış dünyaya dayanan şeylerin gerçek olmadığı inancına uzanan “nötrlüğünün” nasıl giderilebileceğidir (Sennett, 2013:12- 13). Bu farklılıklar hem bireysel hem de ortak yaşamı dengeli bir şekilde sürdürmeyi öğrenmemiz için gereklidir.²⁰ Gördüğümüz üzerinde düşünme, başkalarının arasında yerimizi bulma meselesi gibidir (Sennett, 1992/2013:14). Kente katılım iletişim yoluyla mümkündür. ‘İnsanların karşılaştığı kentsel güçlüklerle çevredekilerin birbirlerine karşı kayıtsızlığı sanki çevre-mekan ve insan arasında sadece nötr bir ilişki varmış gibi devam eder. İlgisizlik, mekânda işler, gözün görme biçimini inşa eder (Sennett, 2013:121). “Kentın sokaklarında aydınlanan imajlar, gözü rahatsız etmez, bu hal sokakta tarafsızlık şeklinde ortaya çıkar, görünen şey incitiyorsa, yürüyüp gidilebilir daima.” Uygur insan, kişi dışılığa bir değer yükler ve kişi dışı bir dil bulur; davranışların yumuşak olması, kentlilik, kibarlık ve görgü için erdemın hem biçimi hem de özü taşınmalıdır (Sennett, 2013: 104).

“Welbeck de bu anlatımlara destek olacak bir kavramla yani sürgün olgusunu, modern insanın kaderinin simgesi olarak tanımlar. Yoksul semtleri, kentın geri kalan kısmından ayıran ana yollar, siteler kentsel mekânı ayıran sınırlar çizen birer belirteçlere dönüşmüştür. Nötr mekân anlayışı, iç ve dış yaşam arasındaki bağlantı algısı, *sessiz bir boşluk* olarak ortaya çıkmıştır. Öz denetim için, dışarıdaki hiçbir şey dikkate alınmamalıdır. Bu düşünce temelinde, evsizleri ya da akıl hastalarını savuşturmak için dışarıya nötr olarak bakmak gerekmektedir, düşüncesiyle bağlantılı olabilir. Dışarısının değerden yoksunluğu, içe dönmenin değerini artırır.”(Sennett, 2000: 60)

Erzen’in ifadesiyle mekân, yer olma vasfını yitirmiştir. Günümüzde artan metropol nüfusu dikkate alındığında, kamusal alanın siyasal etkileşim ve kamuoyunun oluşmasına katkı sağlayan yönüyle, kentsel mekanların azalmasında bu dikey yapılanmanın tesiri yadsınamaz. Büyük apartman tarzı evlerin komşuluk duygusunu, yardımsever dostlukları, uygarlık onurunun ve görevinin temel bazı ortak izlerini yok ettiği söylenebilir (Sennett, 2013).

²⁰ Toplum ve birey ilişkilerinin sosyal psikoloji bağlamında incelenmesi için bakınız. Çiğdem Kağıtçıbaşı, “Sosyal Psikoloji, İnsan, Toplum”, (Açılış Konuşması), 1.Sosyal Psikoloji Sempozyumu, 19-21 Kasım 2016 (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2019) Ayrıklık ve özerkliğin iki farklı boyutta yanyana var olduğunu, bunların birbirinin karşıtı olarak ele alınmaması gerektiğini, ayrı boyutlarda olduklarını vurgulamıştır.

Max Weber’ in söz ettiği, “demir bir kafes içinde modern yaşam” durumu kentte kimlik kaybıyla açıklanabilir.

Sennett’e göre; sıradan insanları toplumsal gerçekler üzerine konuşmaya teşvik edilmesi hususu “konuşanların birbirlerine ilgi göstermeleri ile” bağlantılıdır. Bu konuşma ortamı için, oldukça geleneksel sayılan kahvehaneleri örnek vererek; “...insanlar, kentte neler olup bittiğini öğrenmek için kahvehaneye gelirdi. Her yabancı olanların da oraya gelip ‘konuşmaya katılma hakkı’ vardı” demiştir (Sennett, 2013). Günümüzde kentte yapılan gözlemlerde kahvehane kültürünün sürdüğü görülmüştür (Bakınız. Ek 4). Bu mekânların kentte konuşma ihtiyacını karşılayan yerler olmasının yanı sıra, tartışma haberleşme ve paylaşımda bulunma gibi işlevleri sürdürmekte olduğu görülmüştür.²⁰

3.4.1. Yeniden Feodalleşme ve Ağ Toplumu

Habermas'ın “*Kamusal Alanda Yapısal Dönüşüm*, (1991)” başlıklı çalışmasında yer alan kamusal alan kavramlaştırılması, kent kimliğinde değişim konusunun anlaşılması bakımından oldukça önemli sayılmıştır. Habermas, burada kentlilik konusunda gelişimde, “yeterli enformasyon ve oydaşmaya dayalı müzakere” unsurlarına dikkat çekmiştir. Ona göre kamusal alan, “toplum hayatında kamuoyu doğuran bir yerdir.” Günümüzde, katılıma dayalı müzakereci demokrasiyi besleyen kamusal açık alanların yerini, özel alanlara, nötr alanlara ve dijital sosyal medya sistemleri olan paylaşım platformlarına devrettiğini görülmektedir. Bu durumda; Küreselleşen dünyada kamusal alan da küreselleşmiş olmaktadır. Son dönemde, mahremiyet, gizliliği ve özel alanı değil açılımı ve aleniyeti anlatan bir olguya dönüşmüştür, diyebiliriz. Bireyselleşen toplumda kişiler beğenilmeyi ve takip edilmeyi oldukça değerli görmektedir. Selfi olarak adlandırılan özçekim, yediden yetmiş toplumun bireyleri tarafından benimsenerek yayılmıştır. Bireycilik, yerelleşme ile küresellik arasında Neo-liberal post-modern kapitalist politikaların da etkisiyle toplumsallaşmanın alternatifi olmuştur. Bugün artık “toplum” değil, “birey” politik bir özneye dönüşmüştür.

²⁰ Kentin bir *civitas* yani bir iletişim yeri olarak inşasında “*Boş alan yaratma*” konusunda karşılaşılan zorlukların çoğunun geç kapitalizm ideolojisinin etrafında şekillenen rant politikalarıyla bağlantılı olduğu görülmektedir.

Günümüzde kısmi olarak ticarileşip tekelleşen medya sistemleri yeni kamusal alan işlevi görmektedir. Habermas, burada sözü edilen kamusal alandaki değişim olgusunu “**yeniden feodalleşme**” kavramıyla açıklamıştır (Habermas, 1988). Yeni dijital ağlar, kamu işlevi görse de iletişim ve kent kültürünün sürdürülebilirliği konularında yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Kısaca ifade edilecek olursa; Habermas, kamusal alanın azalması sorununa karşı çözüm olarak “*iletişimsel eylem kuramı*”nı (1984) önermiştir. Böylece kentte, kamusal alanda iletişimsel rasyonellik sayesinde, iletişime giren taraflar “uzlaştırıcı bir tartışma” başlatabilecektir.

Bu bağlamda, yerel yönetimden sorumlu otoritelerin en önemli görevlerinden birisi, (iletişimsel rasyonelliği sağlamaya yönelik çabaları destekleyici nitelikte) kamusal alanların kentteki oranını arttırmakla ilgili görülmektedir (Tekeli, 2018). Mevut kamusal alanlar iletişimi destekler nitelikte dönüştürülebilir mi? Bu dönüştürme işlemi, dijital çağın medya yapılarının etkisi düşünüldüğünde oldukça zor görünmektedir. Kamusal alan kavramını Jürgen Habermas, (1991) “*ağ toplumu*” olarak kente yeni bir kamusal alan olarak araştıran Manuel Castells, (1978), *yaratıcı katılım* kavramlarını geliştiren ise İlhan Tekeli (2016) Habermas ve Castells, kent konularını *ağ toplumu* kavramı çerçevesinde tartışmıştır. Castells, “*Kent, Sınıf, İktidar*” (1978) başlıklı çalışmasında, kenti, “sürekli akış ve devinim içinde bulunan bir toplumsal pratik”, olarak ele almıştır. Castells, “*Ağ Toplumunun Yükselişi Enformasyon Çağı*” *Ekonomi Toplum Kültür*, 2013” başlıklı çalışmasında “artık tüm iktidar, ağlarda gerçekleşir hale gelmiştir” sözleriyle kamusal alanda değişim ve dönüşümün yönünü ortaya koymuştur (Tekeli, 2018).

Habermas’ ın “*Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*” kitabında (1997/2017: 391) çeşitli iletişimsel alanlardan bahsedilmektedir. Bir yanda şahsi-resmi olmayan kanaatler, diğer yanda kurumların temsil ettiği bağlayıcı-resmi kanaatler. Şahsi kanaatler sisteminde tartışılmamış kültürel etkileşimin katı sonuçlarının dillendirildiği alanda, son kanaatler sistemi maniple edilen bireysel alan göstermektedir. Maruz bırakılan sürekli yayınlar. Propagandaların geçici sonuçları bu alanda görünürlük kazanmaktadır.

Erdemli toplumda yurttaş ‘kurala bağlı insan’ demektir. Medeniyetle eşdeğer sayılan kentlilik ise kısıtlılık ile özgürlüğü bir arada gördüğümüz sivil dikkatsizliği hatırlatmaktadır. Sivil dikkatsizlik eyleminin kentte özgürlüğün ve kendiliği sağlamanın tek garantisi olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Birey toplumun kültürel koruyucu sınırlarından dışarı daha dışarı hiç kimsenin ona ulaşmak istemeyeceği bir alana itilmektedir. Toplumun üyelerinin birbirlerine güvenlerinin teşekkülü, toplumdaki *ilgi* ile bağıntılı *görülme*dir. Bu halde söz konusu olan iyilik hali “ortak iyi” haline gelmektedir.” (Tekeli, 2018). İyiye ulaşma ise kamusalın nitelik değerlerini arttırmakta mümkün görünmektedir. İletişimsel rasyonelliğin gerçekleşmesi, iletişimsel uzlaşmanın sağlanması ile olmaktadır. Özneler arası oydaşmanın sağlanmasının temel aracı “karşılıklı konuşma” olmaktadır. Bu durumda iletişimsel rasyonelite için “ideal konuşma ortamının” sağlanmış olması gerekmektedir (Tekeli, 2018:21). Demokratik toplumlarda meşruiyetin tamamlanması için, toplumda kamu alanından dışlanmış kesimlerin kalmamış olması gerekmektedir. İnsan konuşarak, soru sorarak “ahlakın ahlakını” kurmaya çalışmıştır (İnam, 2014). Bu bağlamda, Levinas, öteki ile konuşmayı duygusal bir olay olarak görmektedir: “... Ben öteki tarafından çağrıldığımda, ona yanıt veririm, bu yanıt verme ile diyalog başlar” demektir. Levinas felsefesinde, *öteki*, bir sorumluluk kaynağıdır (Levinas’ tan aktır. İnam, 2014:23). “Kişinin çalışma yaşamında güvenliği yoksa iş bulma olasılığı çok düşük hale geldiyse, gelir eşitsizliği sürekli artış gösteriyorsa, toplumda huzursuzluk ve stres giderilemiyorsa, toplumsal aidiyet ve kültürel aktarımı ile demokratik konuşma, tartışma ortamı sağlanamaz hale gelecektir.” (Tekeli, 2018). Dünya, bu yeni anlam kümesinde, eski büyüünden tamamıyla arındırılmıştır. Eleştirel teoriye göre; bu koşullarda yapılması gereken modern zamanlarda unutulmuşu terk edilen “*nesnel akıl teorisi*” üzerine yeniden düşünmektir. Bu çerçevede de kötülüğe hizmet eden geleneksel kuram ve onun aklını sorgulamaktır. Çünkü “*iyi yaşam öğretisi*” bilim ve aklın içine düştükleri bunalımdan çıkabilmesi için benimsenmesi gereken amaçlarla ilgili yeni açılımlar sunabilir (Gülenç: 262).

---

²¹ Cumhuriyetçi liberal yurttaşlıkta kurallara bağlılık, hak ve ödevler etkili iken çevreci yurttaşlık da farklı yön verici, ilgili, şefkatli, duyarlı, iş birliğine açık yurttaşlığı öngörüyor. Devletin işini de kolaylaştırıyor, devlete ait bazı işleri üstlenen birey var. Sorumlu birey var, devlet hakları koruyor, özel özel alan ile kamusal alan iç içe geçmiştir. Devlet suç ve cezaların uygulanmasına denetleyici rolünü üstlenmektedir. Yaşanır bir dünya öngörür çevreci yurttaşlık. Vergisini veren, oyunu kullanan, “kendini sorumlu hisseden birey” anlayışı vardır.

3.4.2. Bir Çözüm Olarak Global Vatandaşlık

Kamusal alanların iletişim imkânları ile ilgili olarak günümüzde yeni tartışmaların ortaya çıktığı görülmektedir.²¹ Bunlardan birisi de **küresel vatandaşlık** söylemi etrafında şekillenen ve iletişim imkânı ile toplumun şiddet üretmesi bağıntısını içeren yaklaşımlar oluşturmaktadır. Yurttaşlık tartışmalarının tarihi süreci, (Dabson’un yaptığı) aşağıdaki tablo çerçevesinde incelenebilir.

Tablo 3.1.

	Liberal	Cumhuriyetçi	Kozmopolit	Post-Kozmopolit
Görevler/ Sorumluluklar	Haklar/yetkiler (sözleşmeye dayalı)	Görevler/ Sorumluluklar (sözleşmeye dayalı)	Görevler/ Sorumluluklar (karşılıklı)	Görevler/ Sorumluluklar (sözleşmeye dayalı değil)
Alan	Kamusal alan	Kamusal alan	Kamusal alan	Kamusal ve özel alan
Erdemler	Erdemden Bağımsız	‘Erkeksi’ erdemler	Usule ilişkin ve sürdürülebilir	‘Kadınsı’ erdemler
Sınırı	Toprağa Bağlı (ayırıcı)	Toprağa Bağlı (ayırıcı)	Topraktan bağımsız (kozmpolit)	Topraktan bağımsız (ayırıcı değil)

Kaynak: Dobson 2003: 39’dan aktır. Âdem, s.195.

Bu durumda, tarihselci, ilerlemecilerin kabul ettiği tarihin, antik çağlardan bugüne değin “toplumları giderek daha iyi insani bir yaşama ulaştıracağı” tezi tartışılabilirlik kazanmış gibidir. Kamusal alanın yer değiştirdiğinin kanıtı olarak da okunabilecek olan -devletlerarası coğrafi sınırları bozan- yeni medya sistemleri hesaba katılırsa bu ülkelerin insanları dünyanın geri kalanıyla iletişim kurabilmektedir. Global vatandaşlık söylemi üzerine, dünyanın farklı ülkelerinde yazılar kaleme alınmaktadır.²² Dünya siyasi politikaların güvensizlik ikliminde daha

²¹ Dabson’a göre; küreselleşmenin neticesinde, yurttaşlık konusunda yapısal değişimler olmuştur. Cumhuriyetçi ve liberal yurttaşlık söylemi yerine bugün kozmopolit ve post-kozmpolit yurttaşlık söylemi tartışılmaktadır (Çiğdem Âdem, (2010), **Yurttaşlık Tartışmaları**, Ed. Filiz Kartal, TODAİRE, Ankara, s.194).

²² Geniş bilgi için baknz. Saskia Sassen’in **The Global City** (1991) kitabı. Columbia Üniversitesinde araştırmaların sürdüren Sassen Küresel Kent kavramını kullanmıştır. Karmaşanın basit vahşeti nasıl etkilediğini açıklamıştır. Dünya vatandaşlığı olgusuna işaret etmiştir. Terör saldırılarının haberleri tüm dünyayı etkilemektedir diyerek bu olgunun içerisinde bir değişim yaşadığımızı anlatmıştır.

tehlikeli bir çizgiye doğru kayarken “etkin iletişimi sağlayan mekânların kullanım değerleri” de değişmiştir. Kültürel kırılma ve yer değişikliklerine maruz kalan nüfusların artması ile post-modern kent hayatının hızlı tüketen ve tükenen zaman paradigması sonunda kentler de değişmektedir. Bu bağlamda Küreselleşmenin yeni bir boyutu gibi de ele alınabilecek olan çevreci vatandaşlık olgusu ise şu şekilde açıklanmıştır:

“...yeşil devlet ve çevreci yurttaşlık tartışmaları çerçevesinde, devletin sivil alanları arttırması ve “kamusal iletişime imkân veren kentsel planlamaları” yapması beklenmektedir. Kente aidiyet ve çoğulculuğun korunması bu noktada önem taşımaktadır. Polititize edilmiş toplum kutuplaştığında, karşılıklı grupların çatışması sonucunda toplumun sessizleştiği zamanlarda, şiddet kültürü yaygınlık kazanacaktır. Devletin minimalizesi, bazı görevlerinin yurttaşlara aktarımı bu yeni yurttaşlık söylemlerinde yer almaktadır. Çevreci yurttaşlık söylemini eleştiren Mac Gregor, onun bireylerin karşılıklı bağlılıklarını göz ardı etmekte, özel alanı tek boyutlu olarak ele almakta olduğunu vurgulamıştır. Diğer bir eleştiri ise, çevreci yurttaşlığın bireyleri sadece tüketim kimliği ile ele almış olmasıyla ilgilidir (Kartal, 2010: 208). Bu anlayışta, “hane içi emek dağılımı ile aile içi demokrasi” konuları henüz tam olarak tartışılmamıştır.“ (Habermas,1991)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞİŞEN KENT KİMLİĞİNDE İZMİR OKUMASI

4.1. TÜRKİYE’DE DEĞİŞEN KENT

Türkiye’de bir yerleşim biriminin kent kabul edilmesi için DPT’ye göre nüfusun 20.000 üzerinde olma şartı vardır. Bu rakam daha sonra 10.000 olarak değiştirilmiş olmakla beraber daha sonraki yıllarda tekrar 20.000’e yükseltilmiştir (Kent Eşiği Araştırması, 1982) 1580 sayılı Belediye Kanunu’na göre ise bu rakam, 2.000 olarak belirlenmiştir. Türkiye’de yasal düzenleme ve kurumlar arasında hangi yerleşim biriminin kent sayılacağı konusunda birliktelik bulunmamaktadır. DİE’ye göre hukuksal mevzuatı ölçüt olarak il ve ilçe statüsünde bulunan yerleşim birimleri “kent” olarak kabul edilmiştir (Şengül, 2001:186-187)

“Köy kanunu ve DPT esas alındığında ise kent sayısı 348, kentli nüfus ise %76 olarak hesaplanırken DİE’ye göre; il ve ilçe olma ölçütlerine dikkate alındığında kent sayısı 915’e yükselmekte, kentli nüfus oranı ise %65’lere düşmektedir (Topal, 2004:290-292). Türkiye’de kent sayısı ve nüfus oranı akademik çalışmalarda karışıklıklara sebep olmaktadır. 2000 nüfus ölçüsü kent için yeterli sayılsa bile belediyelerin %14’ünün nüfusu 2000’in altındadır.” (Topal, 2004:290-292). “DPT’nin kent eşiği olan 2000 nüfuslu olma ölçütlerine bakıldığında, belediyelerin %85’nin bu şartı sağlamadığı görülmektedir. Küçük ölçekli belediyelerin gelirleri ve görev yapıları büyük belediyelerle aynıdır. Buna bağlı olarak küçük belediyelerin görevlerini yerine getirmesinde sorun yaşaması kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenlerle Türkiye için istihdam, nüfus yoğunluğu, yerleşim birimlerinin ekonomisi gibi ölçütlere bakılarak yeni bir kent tanımına ihtiyaç bulunmaktadır. Böylece yasal ve kurumsal olarak farklılıklar ortadan kaldırılmış olacaktır.” (Topal, 2004:290-292)

2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanun ile 5216 sayılı Büyükşehir kanununda önemli değişiklikler yapılmıştır. Büyükşehir Belediye sınırları tüm il sınırını kapsar hale gelmiştir. Böylece köylerin tamamı bağlı bulunduğu ilin mahallesine dönüşmüş, il sınırları içinde kalan tüm alanlar, kentsel mekân olarak tanımlanmıştır (Doğan, 2017).

Büyükşehir belediyelerinin hizmet alanı tüm kenti kır alanıyla beraber kapsar hale gelmiştir. 12 Kasım 2012’den itibaren nüfusu 750 bin üzerinde olan il belediyeleri büyükşehir olarak kabul edilmiştir (Doğan, 2017). Bu durumda, 16 olan büyükşehir 30’a çıkmıştır. Metropol niteliğinde olan kentler, büyüme hızı dikkate alındığında, İstanbul, İzmir ve Ankara ile ardından Bursa, Adana, Kocaeli, Gaziantep ve Konya’dır (2020’de Antalya, Kayseri, Mersin ve Diyarbakır bu listeye eklenecektir) (Doğan, 2017). Son dönemde artan metropolleşmenin sonucunda, kent nüfusunun çoğulcu yapısı olumlu yönde etkilenmiş, çok kültürlü kentler doğmuştur. Tekeli, 2016’da kent tanımlamasının köy ve kent karşıtlığı üzerinden anlatımının geçerliliğini yitirdiğini “sosyolojik açıdan kır-kent ayrımındaki kesinlik azalmış, artık neredeyse her yer kent olmuştur.” diyerek açıklamıştır (Tekeli, 2017).

4.1.1. Sivil Dikkatsizlik Bağlamında İzmir Kent Alanları

İzmir metropol kent değerlendirmesinin ana başlığını “kentte iletişim ve sorumluluk” oluşturmuştur. Bu bölümde kamusal alan bağlamında kentte karşılaşma yerleri ile bu duruma en çok şahit olunan ulaşım ağlarının yanı sıra, kentin sokak ve caddeleri üzerinden bir okuma örneği oluşturulmuştur. İzmir’e özgü bir ulaşım ve karşılaşma alanı olan “Sevgi Yolu” üzerinden gözlemler gerçekleştirilmiştir. Bu gözlemlerden elde edilen sonuçlar özet halinde aşağıda yer almıştır.

İzmir örneğinde **Sevgi Yolu** adı verilen caddeler, merkez ilçelerin kamusal alanlarında yer almıştır.²² Sevgi Yolları’nın araçlara kısmen kapalı bir cadde olarak, kentte bireylerin karşılaşması ve iletişimime imkân sunan yerler olması, kent ve kentli için buraları önemli hale getirmiştir. Karşılaşma, buluşma ve konuşma alanları olarak Sevgi Yolları’nın kentsel kimliğin beşeri yönünü olumlu yönde etkilediği görülmüştür. İzmir Modeli çerçevesinde etkin müzakereye imkân sunan agoraların aşırı bir yorumu gibi de ele alınabilecek kamu alanlarının yaratımına öncelik verildiği görülmektedir.

²² Sevgi Yolu olarak adlandırılan caddeler, İzmir Karşıyaka, Konak, Bayraklı, Buca’ da gözlemlenmiştir. Konu ile ilgili fotoğraflar EK 1 de yer almıştır.

Kentin kamusal alan varlığına katkı sağlamakla beraber Neo-liberal tüketim kültürünün izlerinin bu yerlerde sürdürüldüğü görülmüştür. İzmir metropol merkezlerinden Bornova’da, üniversite öğrencilerinin sıklıkla kullandığı Küçükpark, “sokak” planında bir karşılaşma yeri olarak değerlendirilebilir.

Kente katılımın yoğun olduğu kent alanları daha çok ulaşım noktaları olarak gözlemlenmiştir. İletişim ve sivil dikkatsizlik pratiğinin bir arada görüldüğü Karşıyaka sahil, Bostanlı İskele, Alsancak Kıbrıs Şehitleri Caddesi, Konak Saat Kulesi, Kemeraltı Kapalı Çarşı, Kordon, Çankaya Sevgi Yolu, Buca Şirinyer, Alsancak Gündoğdu Meydanı, Karşıyaka İskele, Şirinyer Pazar Yeri, Bostanlı Pazar Yeri, İnciraltı Kent Ormanı, Basmane Fuar Alanı, Bostanlı-Balçova Bisiklet Yolu. Avrupa kentleri içerisinde ilk sırada gösterilen BİSİM, tüm kıyıyı dolaşarak, körfezi kateden yaya trafiğine açık, yürüyüş yolu olarak kullanılan bir ulaşım aksı olarak dikkat çekmektedir. Yaklaşık 47 km uzunluğunda bir kamusal alan oluşturmaktadır. Ekolojik, yeşil kent kimliğinin yanında insan merkezli planlamasıyla İzmir modeli konuşulup tartışmayı sürdüren bir metropol olarak karşımıza çıkmıştır. Kapalı kamusal alanlar; Gaziemir Optimum, Forum Bornova, Balçova Agora, Point Bornova, Westpark Bornova, Karşıyaka Mavibahçe örneklerinde gözlemlendiği üzere karşılaşma ve onun neticesinde ortaya çıkan sivil dikkatsizlik pratiğinin yanında odaklı etkileşim olarak sözlü iletişim imkânlarının fazla olduğu yerler olarak karşımıza çıkmıştır.

İzmir metropol kent yaşamı, bu çalışmanın konusunu teşkil eden sivil dikkatsizlik ve kent kimliği bağlamında değerlendirilecek olursa; kentte kamusal alan alanların artmasını teşvik eden bir yapılaşmaya önem verildiği anlaşılmaktadır. Bu durumun kenti, kent yaşamında kente katılım ve kent kültürünün sürdürülebilirliği hususlarında olumlu etkilediği söylenebilir. Bu yerler dışında metropol kentlerde ulaşım noktaları sivil dikkatsizlik alanları olarak bilinmektedir. İzmir Metro güzergâhı Evka 3 Üçkuyular hattında 17 duraktan oluşmaktadır. İZBAN hattı, kenti bir ucundan diğer ucuna keteden oldukça

etkin kullanılan bir ulaşım hattı oluşturmaktadır. Selçuk ilçesi ile Aliğa ilçesi arasında 41 duraktan oluşan hat Bergama’ya kadar gidecek şekilde planlanmıştır. BİSİM hattı 35 istasyondan oluşup İnciraltı ile Sasalı Doğal Yaşam Parkı arasında kullanılmaktadır. Deniz ulaşımında ise, Karşıyaka, Konak, Alsancak, Bostanlı, Pasaport, Foça, Göztepe, Üçkuyular, Güzelbahçe, Urla güzergâhında deniz seferleri yapılmaktadır. İzmir tramvay 11 Nisan 2017’den itibaren, Halkpınar-Fahrettin Altay, Alaybey-Ataşehir hattında çalışmaktadır. Ulaşım imkânlarının artması tüm metropollerde olduğu gibi İzmir’de de sosyal hayatı planlayıp örgütlemektedir. İzmir kenti ulaşım ve yerleşim bakımından İstanbul metropolüne benzerlikler göstermektedir. İzmir kentinde son dönemde deniz ulaşımı da gelişme göstermiştir.

Bütün bu özellikleriyle metropol kent kimliğinin gözlemlendiği İzmir kenti içerisinde rastlantısal olarak seçilen katılımcılardan kenti tanımlamaları istendiğinde; “özgürlükçü”, “yaşam kalitesi olan” “duyarlı kent” tanımlamalarının yapıldığı görülmüştür. Kente aidiyet konusunda dikkat çeken bir husus Karşıyakalılar ’ın *İzmirliliği* ikincil bir aidiyet olarak kabul etmiş olmasıdır. Aynı şekilde Türkiye’de benzer örnekler bulunduğu bilinmektedir. Farklılıkların hoş görülmesi ve onlarla baş edilmesi iki yönlü bir kentlilik bilincini gerektirmektedir. İzmir modelinde²³:

- İzmir'in yenilikçi bir tasarım kenti olması,
- Akdeniz eko-sisteminin parçası olduğunun önemsenmesi
- Birlikte yaşama kültürünü desteklemesi,
- Etkileşime açıklığı hedefleyen politikaların benimsenmesi,
- Yaşam kalitesinin korunması ve geliştirilmesini amaçlanması,
- Katılımcılık,
- Yönetişim,
- Yenilikçilik,
- Sürdürülebilirlik ilkelerini benimsemesi önemli görülen temel ilkeler olarak karşımıza çıkmıştır.

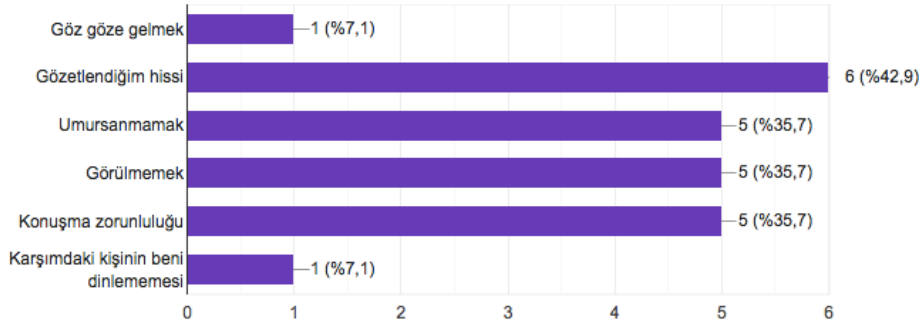
²³ İnsanların iletişimine imkân veren kamu alanlarının oluşturulması, kentlilerin yer duygusunun geliştirilmesini destekleme yönünde politikaların desteklenmesi, sosyal semaiye olgusunu desteklemek, iktidarın sosyal ilişkiler sonucu üretilmesi anlayışını geliştirmek siyasal gücün özneler arası uzlaşmayla oluşumunun desteklenmesidir. Kişiler arası güveni arttıran politikaların geliştirilmesi ve insan onuruna saygının temel alınması bu modelin tanımlarındandır (Tekeli,2018:120).

4.1.2. Kentte Sivil Dikkatsizlik Okumasına Bir Örnek

Sivil dikkatsizliğin pratik uygulamaları içerisinde; duruma uygun maske bulma, kibarlık, kayıtsızlık tavırlarının, dikkatli ve sorumlu olma ediminin gerisinde kaldığı görülmektedir. Kamu vicdanı ve sorumlu vatandaşlık, günümüzde ileri demokrasi ile yönetilen pek çok Avrupa ülkesinde yurttaşların gündelik hayatının işleyişinde etkili olurken, Türkiye’de de İzmir modeli uygulamaları içerisinde, sıkça vurgulanan bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda kentte sivil dikkatsizlik okumasına bir örnek yer almıştır. Burada, kamusal alanda karşılaşma sonucu bireylerin beklenti ve düşünceleri sıralanmıştır.

Ötekiler ile karşılaştığımda beni en çok yoran:

14 yanıt

Tablo 4.1. Karşılaşma ile ilgili gözlem notları.

Burada kamusal alanda karşılaşma sonucu bireylerin beklenti ve düşünceleri sıralanmıştır. Bireyler gözetim karşısında rahatsızlıklarını ifade ederken aynı seviyeye yakın bir düzeyde de başkasınca umursanmama görülmmeden de rahatsız olmakta olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.2.1. Selamlaşma

Kamusal alanda gerçekleşen karşılaşmalarda ötekinin farkında olma haline örnek oluşturan tutumlardan en önemlisi “selamlaşma” pratiği olmaktadır. Bu konuda derinlikli görüşme notlarında İzmir’de ikamet eden katılımcıların görüşlerine başvurulmuştur. Değerlendirme notlarında karşılaşma ritüeli içerisinde yer alan selamlaşma ile ilgili değişim, ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Selamlaşma ritüeli ayaküstü kısa konuşmalarla sivil dikkatsizliğin bozum yaşadığı, kamusal benliğin ve kamusal kişiliğin ortaya çıktığı, önemli etkileşim biçimi olmayı sürdürmekte olduğu gözlemlenmiştir (Kamusal alanda başkaları ile karşılaşmada, kayıtsızlık pratiğine ihtiyaç duymaktayız.) Ancak “yakın arkadaş” ya da “tanıdıklar” kategorisinde, “selamlaşma” yolu ile “kayıtsız” tavrı bırakıyor, “kamusal kişi” olarak etkileşime geçiyoruz. Aşağıda bu duruma örnek olabilecek bir selamlaşma yer almıştır.

- N’aber? Ne var ne yok?
- İyi. Sende ne var ne yok?
- Bildiğin gibi, aynen işte... Bu sıralar çok yoğunum.
- Selam söyle evdekilere (arkadaşlara, annelere, babana...)
- Tamam söylerim. Sen de selam söyle.
- Görüşürüz.
- Görüşürüz.

Yukarıda örneklendirildiği üzere, kentte değişen şartlarda bireylerin en temel iletişim pratiklerinden birisi olan selamlaşma ritüelinde, kişiler arası diyalogların “etkili iletişim türüne yakın olarak” sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte aşağıda verilen örnekte, kişilerin kentte diğerleri ile karşılaşmalarında yakındıkları hususlara dikkat edildiğinde ise “sivil dikkatsizlik” olgusuna işaret eden bulguların yer aldığı görülmüştür.

4.2. SİVİL DİKKATSİZLİK ve KENT ÜZERİNE NOTLAR

Aşağıda bu tez çalışmasının önemli bir bölümünü oluşturan görüşme notlarına yer verilmiştir. Görüşmeler çoğunlukla 2018 yaz döneminde, İzmir kentinde, rastgele belirleme metodu ile seçilen, merkez ilçelerde ikamet eden, çeşitli yaş ve meslek gruplarından olan katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Konu içerisinde geçen olgu ve kavramların sorularlaştırılarak yöneltildiği bu görüşmelerde, katılımcıların kent ve sivil dikkatsizlik bağıntısı ile ilgili düşüncelerini görmek amaçlanmıştır. Bu çalışma mikro inceleme türünde bir nitel araştırma çalışması olarak planlanmıştır.

4.2.1. Kamusal Alanın Kullanımı (Esmâ ve Meliha’nın Görüşleri)

Esmâ Hanım; Avukat, 26 yaşında, ailesiyle İzmir’de yaşıyor. Meliha Hanım; Psikolog, 25 yaşında, kendi işi nedeniyle bir yıl önce Isparta’dan İzmir’e gelip yerleşmiş (Görüşme, katılımlı derinlikli görüşme metodu kullanılarak gerçekleştirildi).

İşyerinde ve yolda yaşadıklarını şu şekilde anlatıyor Meliha: “...kamusal alanda olduğumu düşünüyorum. Kamusal alanın her anlamda her yerinde -sekizde iş saati olduğundan- herkes işe gittiği için bir karışıklık var. Her yer dolu, ruh halim de kötüyken metro, İZBAN, ve otobüslerde insanların çok sıkışık bir halde olması bunaltıyor, küçük mesafemi –bedenimi- koruyamıyorum... İnsanlarla iç içeyim, bunları istemiyorum, özel alanımın ihlal edildiğini düşünüyorum. Bunun bir zorunluluktan kaynaklandığını biliyorum elbette, benim özel alanımı ihlal eden insan da bunu istemiyor... Aslında hepimizin yetişmek zorunda olduğu bir işi var.”

Meliha Hanım yukarıdaki konuşmasında, kentsel mekânda kalabalıkların kenti işgal ettiğini, kenti ve kişiyi görünmez kılarak “**bıkkınlık**” duygusunu arttırdığını ifade etmektedir. Yani kent kimliğindeki değişimler sonucunda, kentte bir yerden bir yere gitme bir *koridor kent* kavramını hatırlatmaktadır. Sadece ulaşılacak B noktası ile çıkılan A noktası görülmelidir. Birey kimliğini oralarda tanıdığı kişilerle kurmakta ara koridor yer ifade den *boş alan* olarak zihne kodlanmaktadır. Boş alanda her şey meta olarak algılanırken, orada söz ve edim gereksiz bir kent ritüeli olacaktır. Ötekiler yabancı değildir bu boş alan metaforunda, ötekiler de boş birer yüz olarak algılanmaktadır. Bilinmek ve görülmek istenmeyen birer kent artıklarıdır.

Toplumun bireyleşmesinin uzun vadede, siyasal ve kültürel birikimlerin aktarım olanağına etkisi tartışılabilir bir konu olarak not alınabilir. Ancak monolog geliştirebilen bireyler, çok fazla dijital bilginin saldırısı altındadır. Dijital birey için sadece kelimeler tek boyutlu algılanmakla kalmaz, kişiler ses ve yüzden yoksun oldukları kadar, toplumsal hafızayı üreten tüm sözlerden azadedir. Bu yalınlaştırılmış, steril **toplumsu kişi**, ileride var olması gereken kültürel yapıyı nasıl koruyacak ve nasıl sürekliliği sağlayacaktır?

Meliha’nın gündelik hayatından verdiği örnekler üzerinden okumayı sürdürelim: Meliha, günde 12 saatini iş yerinde geçirdiğini söyleyerek bu süre içindeki etkileşimlerini ise şu şekilde özetlemektedir:

“...gün içinde genellikle selamlaşmıyorum.”

“...biriyle göz göze geldiği ve o kişinin bakışları iyimser ise selamlaşıyorum... Erkekse, uzun süre (o kişiyle) göz göze gelirse, bakışlarımı değiştiriyorum. Genellikle selamlaşmıyorum (sanki kodlanmış gibi) “merhaba” diyorum, sadece. Yol üzerinde ya da işyerinde (gelip giderken) selamlaşmayı, tercih etmiyorum.”

“...yakın çevrem için ‘iletişim ihtiyacı’ hissediyorum, sınırim ihlal edilmediği sürece, iletişime geçmeyi düşünmüyorum.” Burada Meliha sosyal mesafe ve endişe doğuran sınır ihlali karşısında korumaya yönelik bir iletişimi başlattığını anlatmıştır.

“...sözlü iletişimi sabahları çok tercih etmiyorum, yakın çevrem dışındakiler için herhangi bir iletişime girme ihtiyacı duymuyorum.” Bu sözlerle, iletişimin boyutu ve yönü ile ilgili ayrıntılara vurgu yapıldığı görülmektedir.

Karşılaşma ve iletişim biçimleri konusunda Esmâ’nın düşünceleri ise şu şekilde özetlenmiştir. Esmâ: “...günün erken saatlerinde... Asansörün boş gelmesini temenni ediyorum, eğer yorgunsam, olası sorunlarla ilgili sorularla karşılaşmak istemiyorum.” Burada, kentin yoruculuğuna vurgu yapmış. Devamında; “...daha az yorulmak için, yani olumsuz durumla karşılaşma ihtimaline karşı, geri adım atıyorum, göz teması varsa eğer, ‘günaydın’, deyip geçiyorum. Bu kendiliğinden; denk gelirse, bakışlar kesişti ise, eğer benim üzerimde ise “merhaba” demek durumunda kalıyorum. Olumsuz -öngörülen değil- meslek grubunun etkisi de olabilir.”

“...yeni biri ile karşılaşıp günün sonunda olası sorunlarla karşılaşmak istemiyorsunuz. Kent yaşamının yorucu olduğunu düşünüyorum. Daha küçük bir yer olsa, daha iyi olacağını düşünüyorum.” Asansörde kısaca “selam”, diyorum, genellikle. Meliha sözüne devam etti: “...aklıma şey geldi, ulaşım araçlarında sorumsuz davransam bile kendi hakkımı teslim etmek gerektiğine inanıyorum. Fırından ekmek alırım, teşekkür ederim, birine yol tarif etmem için sorulduğunda, cevap vermişimdir. Teşekkür ederim... İletişim yaşıyorum.”

Meliha, (otobüs yolculuğu sırasında) bu durumu: “...kulaklık takıp, ‘iletişime kapalıyım’, mesajı vermeye çalışıyoruz. İletişim başlatma gereği duymuyorum.” şeklinde açıklıyor.

Esmâ Hanım: “...otobüse yaşlı biri bindiğinde direkt kendimi sorumlu hissediyorum, kalkmam lazım diyorum, o anda bir tedirginlik yaşıyorum, toplumda genelleme yaygın olduğu için, “gençler böyle” diyecekler. Çünkü kulaklığı takarak önüme dönerek bunu yaşamak istemiyorum, yanına oturduğum kişiye selam veririm, sonra iletişim kurmayı tercih ederim.” diyor.

“...sadece aklımızdaki düşüncelerde kaybolduğumuz bir zamansallık yaşıyoruz artık, aklımızdaki düşünceye doğru koştuğumuz bir mekânsal uzama geçiyoruz, şehirde kendi başıma “şeymiş” gibi hissediyoruz” dikkatimizi çekmemesi durumu nasıl oluyor? Dikkat konusunda sorulan soruyu Meliha şu şekilde cevaplıyor:

“...algıda seçicilik benim işime yarayacak neyse benim dikkatimi o çeker; bir eczane ihtiyacım varsa eczane tabelaları dikkatimi çeker.”

Esmâ: “...mesela benim saçlarım kıvrırcık” dedi, Esmâ; “İZBAN’ da çok insan var, kıvrırcık saçlı biriyle karşılaşıyorum. O benim dikkatimi çekiyor... Algıda seçicilik olayı kendi iç dünyamda kendi saçımı inceliyorum...”

Meliha: “...televizyonun kumandasını açtığımda kamusal alanda olduğumu düşünüyorum” diye cevapladı. Meliha: “...aslında özel alanımızda kamusal alana geçmiş oluyoruz... Evimizde.” Burada da bireysel alan ile kamusal -aleniyetin var olduğu sınırları kişiye göre çizilmemiş, her kese açık olan alan- ayrımı üzerinde durulmaktadır. Ev, artık kamusal alanın önemli bir parçası olmuştur. Kahvehaneler gibi ev de yalın diyalogların ve tartışmaların yegâne mekânı olma özelliğini kısmen sürdürmektedir. Ev toplumun sürekliliğinin; kamusal alanın devamının sigortası gibi görülmektedir.

Meliha: “...su faturalarını aldığımız anda bile bir kamusal alanda iletişime geçtiğimi düşünüyorum, gelirim/giderim orada yazıyor. O anda bir kamusal alanda tek taraflı bir iletişime geçiyorum. Elimde somut belge var.” (Meliha, İzmir, 2018)

Meliha: “...bu kadar tahammülsüz olmaları. Televizyondaki programlarda dikkatimi çekiyor, farklı düşüncelere açık değiliz. İçeride doğru dönüyoruz, bu beni rahatsız ediyor açıkçası.” Burada kentte bireylerin tek tipleşen düşünce yapısının hoşgörüsüzlük ile bir bağıntısı olduğu söylenebilir.

Meliha: “...tek tipleşme ve yalnızlaşma var, **yeni metropol kent yaşamı özgür bir robot yapıyor bizi**, fabrika çıkışlı.” Meliha Hanımın şikâyet ettiği bu durum, kent kimliği öğelerinden iletişim boyutu ile de bağlantılı olarak okunabilir. Sivil dikkatsizliğin vurdumduymazlığa doğru evrildiği yani kamu vicdanının bu durumdan olumsuz yönde etkilendiği söylenebilir.

Esmâ Hanım, hafta sonu (işe gitmediğinde) doğal güzelliklerin olduğu mekânlarda olmayı tercih ettiğini, kalabalık yerlerden ziyade daha insansız, sakin yerleri aradığını anlatmaktadır. Esmâ: “...ikinci bir arkadaşımın gidersen, üçüncü bir kişi olmasın, daha sakin olsun” demektedir. Esmâ Hanım, kamusal alanda, yine yakın çevresi ile iletişim halinde olduğunu söylüyor: “...bir daha görmeyeceğimiz bir kişiyle neden orada konuşalım? Biz, daha çok kendimiz gibi kişilerle iletişim kuruyoruz.” (Esmâ, İzmir, 2018)

Bu tespit sosyal medya platformlarında gün içerisinde paylaşım yapan katılımcıların da seslendirdiği bir değişime işaret etmiştir. Kabile ve ya klan tipi toplumun değişik bir varyasyonu mu sürmektedir? Bu sözlerden çıkarılabilecek en yakın anlam, Bauman’ın sözünü ettiği, post modern bireyin davranışlarında görülebilir. Aynada kendi görüntüsünü arayan bireyin yer aldığı sosyal medya alanlarını anımsatmaktadır.

Meliha: “...karşılıklı konuşuyoruz, hayata nasıl bakıyorsam, çevremdekileri de öylece seçmişim.” “...tek tipleşmeden şikâyet ediyorum ancak düşüncelerimizi paylaştığımız insanlar bizi anlayacağını düşündüğümüz insanlar, artık kabul edilme ihtiyacı ortaya çıkıyor, onaylanma ihtiyacı.” (Meliha, 26, İzmir, 2018)

“...iletişime kapalı mesajı vermek için kulaklık taktığını, gerginlik ve kaçış yaşadığını yani başkası ile muhatap olmamak için bunu yaptığını, Meliha ise “...gözlerini üzerimde hissediyorum, yaşlı birine yer vermek konusunda içeride kapanıyorum...”

“Tedirginlik yaşıyorum... Yer vermek istemiyorum... Kulaklık takıyorum. Şehirlerarası yolculukta yanıma oturana selam veririm, ama iletişime geçmeden koltuğuma geçmeyi tercih ederim” sözleriyle, kentte sivil dikkatsizlik pratiğini anlatmaktadır. Sivil dikkatsizlik eylemi sayesinde, kentte yolculuk yapabiliyor başkasının bizi rahatsız etme ihtimali olan sorularından uzaklaşabiliyoruz.

Esmâ: “...iletişime kapalı mesajı için soruların sorulmasını istemiyorum.

Meliha: “...otobüste yaşlı birisi bindiği zaman sorumlu hissediyorum, tedirginlik hissediyorum. Benim hakkımda ne düşünüyor? Türk toplumunda genelleme yaygın, bizim için ‘gençler böyle!’ diyecekler. Yanlış anlar mı, ihtiyacı var mı, sorsam öğrenebilir miyim, diye aklımdan geçiriyorum.”

Esmâ ve Meliha’nın kamusal açık alanda yaşadığı ve aktardığı yukardaki hali sivil dikkatsizlik ve kent kimliği bağlamında değerlendirecek olursak, öncelikle kamusal alanın kullanımında sanıldığı gibi bir özgürlüğün aksine sınırlandırılmış bir mekân algısının var olduğu anlaşılmaktadır. Yeni kent yaşamında sözler daha kısa ve net söylenirken, savunma ya da güvenlik duvarı oluşturarak kendini ifade etme ikilemini çözmek durumundadır. **Ötekini görmeme ve ötekine görünmeme** arasında bir yeredir birey. Sosyal, siyasal açıdan kente katılımı söz konusu olan birey, müzakere kültürünün asgari şartlarını oluşturmakta güçlük çekmektedir.

Esmâ: “...talebimiz yok zaten, bir daha görmeyeceğim biriyle neden konuşayım?

Meliha: ”...kendimiz gibi kişilerle iletişim kuruyoruz, fikirlerimizi tartışıyoruz, Aile ortamında babamla, dışarıda ise arkadaşarımla konuşmayı tercih ederim. Genel olarak bakış açımıza, hayat felsefemize uygun olanlarla konuşuyoruz. **Tek tipleşmeden** şikâyet ediyorum ama yapımızda bu var... Kamusal alan özel alan iç içe geçmiş. Bizi anlayacağınızı düşündüğümüz kişileri seçiyor ve onlarla konuşuyoruz.”

Meliha: “...kabul edilme ihtiyacımız var, onaylama ihtiyacımız var, kendiniz gibi olanlarla iletişime geçiyoruz.

Esmâ: “...karşıt düşünce de olanlarla kısıtlı derecede iletişime geçiyorum.”

Meliha: “...sorunumuz küçük, kendim aşırı sorumluluk almaya çalışan biriyim, bulunduğum noktaya gelebilmem, mesleğimi seçmemde bu etkili sanırım. Yerde çöp görünce keşke alsaydım, diyorum. Kızgınlık hissederim atan kişiye... Nasıl bir bencillik, diyerek.”

Meliha koşturmaca ve hızdan yakınıyor: “...yıpratıyor, Isparta'da 7-8 yıl kaldım, 20 dakikalık bir şehir Isparta. Orada trafik sorunu olmuyordu, büyük şehirde ise ‘her şeyin fabrika çıkışlı gibi olması’, beni yordu. Örneğin, İzmir'de aynı yöne gidip gelen kalabalıkta, **kaybolduğumu** hissediyorum. “...tahammülsüzlük artıyor, çevre bunda çok etkili, davranış ve duygularımız etkileniyor, **tahammülsüzlük** kaynağı olarak görüyorum, çevreyi.” Meliha bu sözleriyle, metropol yaşamında usanmışlık ve fazla uyaran karşısında düştüğü bıkkınlıkla sivil dikkatsizlik olgusuna bir göndermede bulunmuştur.

Meliha: “...Francise şubeler var artık... Eskiden meydanlar vardı bu merkezde... Oraya gitmek zorundaydık. Belediye binasına resmi işlemler için giderdik... Vakit geçirecek yerler kafe gibi yerler, kapalı alanlar artık.”

Esmâ: “... İzmir için kalabalık en tercih edilen yerler Konak ve Alsancak. İnsanların toplandığı yerler tek bir merkezden bahsedemeyiz.

Meliha: “... Herkes aynı.”

Esmâ: “...bir merkez yok, **merkezi yer** var; Alsancak gibi ulaşımı kolay cazibe merkezleri en sık gidilen yerler.” (Burada değişen kent merkezi olgusuna bir göndermede bulunduğu anlaşılıyor.)

Esmâ: “...iş harici boş zamanım geçirmek için evde olmayı tercih ederim, dışarıda işim bittiğinde bir an önce eve dönmek isterim. Çünkü bir başkasına nasıl görüldüğünün, profil çizme endişem, kaygım yok, eşofmanların var, -özel alanım benim- makyaj derdi yok. Esmâ: “...ev benim için hem dinlenme hem de boş zamanımı geçireceğim **güvenlikli bir yer.**”

Meliha: ”...belli saatte belli yerlerde sorun var, ayrıca bizim için daha da sorunlu, erkekler için de 12'den sonra sorunlu; her an her yerde **güvenlik sorunu** var.”

4.2.2. Kamusal Alanda Sivil Dikkatsizlik Gözlemi (Elçin)

Endüstri mühendisi Elçin Hanım’la kamusal açık alan olarak seçilen; belediye çay bahçesi, kıraathane ve AVM içerisinde bir kafede görüşüldü. Kendisi çalıştığı yerde, toplumsal hiyerarşinin ve mesai saatlerinin durumunu ve gittiği ülkelerdeki kamusal alan kullanımı ile ilgili gözlemlerini aktardı.

İzmir Karataş’ta dikkatini çeken bir olayı şöyle betimlemektedir: “...asansör durağına yakın bir yer, bir kahvehane. Sabahın erken saatleri... İşe gidiyorum, dikkatimi şu çekti; sandalyelerinin hepsi caddeye dönük vaziyette bulunuyordu, daha sonraki bir vakitte aynı yerden geçerken de insanların birbirine değil, caddeye dönük bir şekilde ayrı ayrı oturduklarını gözlemlerdim.” sandalyede kimse yüz yüze bakacak durumda değil. Herkes caddeye bakıyor. Bu tarz kahvehane tipini daha evvel Fas’a gittiğimde gözlemlemiştim” (Elçin, İzmir, 09.08.2018). ‘(Bakınız. Ek:1 Şekil.10)

Bu bölgede Suriyeli göçmenlerin oturmadığını, Arap kültürünün de gelmediği bir yer olduğunu, yerleşik halkı uzun süredir burada yaşadığını fazla alım satım emlak piyasasının değiştiği bir yer de olmadığını söylüyor. “Tabii sebep kaldırımın darlığı olabilir, ancak küçük sehpa da koyulabilirdi” diye ekleyerek, kamusal alanda dönüşüme örnek vermiş. İzmir-Karataş Mahallesi, İzmir’in en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Kamusal alana katılım konusunda sivil dikkatsizliğin olumlu katkısı olmadığı anlaşılmaktadır. Kent mekanının kullanımında sözsüz iletişim ve turist bakışı geçiş alanlarında içe kapanan birey, yeni metropol toplumunun giderek **total kimliğe** evrildiğini göstermektedir.

“...yemek aralarında bir araya gelir ve sohbet ederiz, bunun dışında zaten çok yoğun çalışıyoruz, gün içinde telefonlara çok kısa süre bakarız, mümkün mertebe izin almaya çalışırız, izin almakta zorluk çekmeyiz fakat acil bir durum olmadığı halde, izin almam, izin aldığım ayda bir ya da iki iyi geçmez.” (Elçin, 2018)

“...sabah 6 gibi hazırlanmaya başlıyorum, 1 saat kadar yolda geçiyor, özel arabamla varıyorum iş yerine... Eve dönmem saat 7’yi buluyor... Ailemle yemek yedikten sonra kendime ayıracağım çok az vaktim kalıyor... Zaten çok yorgun olduğum için 11-12 gibi yatıyorum.” (Elçin, İzmir, 2018)

“...bazen hafta sonu da yarım gün çalışıyorum, tatil günlerinde ailemle ya da arkadaşlarımla programlar yaparım.” (Elçin, 2018) Yurtdışında bir firma mesai saatini 2 saat kısalttığını, verimliliğin ise düşmediğini gördüklerini aktarıyor. Sabah işyerine geldiğinde, yapılacak iş çok yok. İlk saat zaten çalışmadan geçebiliyor, gün içinde de işler yayılabilir... Pratik yollar bulunabilir. Avrupa’da 40 saat çalışılıyor. Türkiye’de 45 saat²⁴ (Elçin, 40, 2018) “...zaten ilk gittiğimizde bir saat oyalanıyordum, bir saatte aradaki zamanlardan sıkıştırılırsa aynı iş yapılır.” diyor. (Elçin, 2018)

4.2.3. Değişen Kentsel Zaman (Seçil)

Seçil Hanım 40 yaşında, mühendis ve işine ara vermiş bir katılımcı. Şimdiki durumunu özetlediği konuşmasında: “...yönetici olarak uzun süre yurt içi ve yurt dışında saygın kurumsal şirketlerde çalıştım.” dedikten sonra, yakın arkadaşlarıyla gün içinde diyaloglarının selamlaşma şeklinde sürdüğünü ve fazla konuşmadıklarını ifade ediyor. Seçil Hanım, kendisinin de bir süre çalışmış olduğu şirketinde işe alım mülakatlarında üst **derece uyum kabiliyeti, dakiklik ve disiplin** arandığını, bu sebeple de çalışanların birbirine uzak kişiler olmadığını aktarıyor. Bu durumun iş arkadaşlıklarına olumlu bir etkisinin olduğunu ve “iletişimi iyi yönde etkilediğini”, ifade ediyor.

Bu görüşmede ortaya çıkan sonucu değerlendirirsek; sivil dikkatsizlik eyleminin iş yaşamında disiplin ve verimlilik açısından **olumlu etkisi** vurgulanmıştır. İş ortamının nötrlüğü, sosyal etkileşime fazla izin vermeyen mesai saatleri ve yönetim tarzı olmasına rağmen, uzun süre birlikte aynı kamusal alanda vakit geçiren bireylerde benzer duygu ve düşünce paylaşımının kolaylaştığı anlaşılmaktadır. Kamusal alanda özel alan sınırının zamanla çözüldüğü yani belirleyici unsurun mekânın özellikleri değil, “zamanın bölümlenmesi ve adlandırılması” olduğu anlaşılmaktadır.

---

²⁴ Bakınız. Ek 7 Çalışma Raporu.

Hiç görmüyormuş gibi yaparak (sivil dikkatsizlik pratiği) gördüğünü okumaya çalışan birey, bir yandan da sorumlu bir yurttaş olarak kente katılmalıdır. İşte tam burada tezat iki kişilik ortaya çıkmaktadır: Vicdanilik ile kayıtsız umursamazlık.

4.2.4. Bireyin Kente Katılımı (Gülce)

54 yaşında emekli makine mühendisi Gülce Hanım, (İzmir, 2018) kamusal alandaki hayatı ile ilgili gözlemlerini şekilde arttırıyor:

“...ben gezileri severim, pek çok ülkeye gittim, İstanbul'a da sık sık giderim, her gidişimde bir planlamam vardır. Nerede ne kadar vakit geçireceğim nerelerin fotoğrafını çekeceğimi... Kaydedirim. Vakıt benim için önemlidir. İnsanlara çok dikkat etmem (Sivil dikkatsizlik). Bu sebeple, başkasıyla gezmeyi çok tercih etmem. Örneğin ben Galata Kulesi'ne çıktığımda oradaki manzarayı, mimariyi incelemeyi severim ama arkadaşım bir kahve ve güzel bir pasta eşliğinde vakit geçirmenin güzel olacağını söyler. Bu sebeple tek başıma gezmeyi tercih ederim.“ (Gülce, 54, Emekli)

Gülce Hanım, kentte medeni kayıtsızlığa vurgu yaparak, bireysel olarak kendiliği yaşamasının sınırlarını çizirken, bir başkasının bu sınırları ihlal etmesinden duyacağı rahatsızlığı ifade etmiştir. Gülce Hanım, kent kimliği içerisinde sivil dikkatsizlik ya da medeni kayıtsızlığın ona -yaşam alanında- serbestlik tanıdığını söylemiştir. Toplumun bireyselleşmesi ve kentte sözsüz iletişim; Gülce Hanım’ın da söylediği gibi, “sivil dikkatsizlik” olgusuyla açıklanabilir. Kenti okuma kolaylığının yansira medeni kayıtsızlık pratiği kenti anlamamızı sağlar. Sınırlar belirleyen kentli birey, benlik ve seçili kent kareleri ile *Ben'i* inşa etmektedir (Kenti yeniden çözüp dağıttığımızı vurgulamakta).

4.2.5. Kent Kimliği ve Değişimle İlgili Görüşler I (Hale)

Sınıf öğretmenliği yapan Hale Hanım, 56 yaşında emekli. 30 yıldır bu mesleği yaptığını ve çok sevdiğini öğrencilerinin çok başarılı olduğunu ifade ediyor. Hale Hanım, emekli olduğunu ama hala öğrencilere ders vermeye devam ettiğini, bundan da çok keyif aldığını ifade ediyor:

”...ben kıyamıyorum, ders saatini 25 lira diyorum 2-3 saat ders anlatıyorum. Böylelikle geçimimi sağlıyorum. Burada kiradayım, kendi evim Turgutlu’da. Oraya da zaman zaman gidiyorum. 30 yıldır bu mahallede oturduğum için artık herkesi tanıyorum, oturduğum ev eski olmasına rağmen taşınmayı bu yüzden istemiyorum, burada herkes birbirini tanır.” (Hale, 2018)

Hale Hanım, Turgutlu’da yaşamak istememesini, “ulaşım ve iş imkânlarının azlığına” bağlıyor. Ayrıca, “...çok laf oluyor küçük yerde! Herkes herkesi göz hapsinde tutuyor” diyor. Buradan anlaşılacağı üzere Hale Hanım, medeni kayıtsızlığa, kentte özgür yaşamamızı kolaylaştıran davranışa vurgu yaparak metropol yaşamında daha özgür hareket edebildiğini söylüyor.

4.2.6. Kent Kimliği ve Değişimle İlgili Görüşler II (Sevgi)

Sevgi Hanım 67 yaşında, İzmir’de yaşıyor. Kendisi emekli öğretmen olan Sevgi Hanım, haftanın belli günlerinde eski mahallesindeki komşularını evine davet ettiğini bunu bir “sorumluluk” olarak da gördüğünü ifade etmiştir: “...benim evim çok misafir Ağırladı... Herkese kapım açık. Ankara'dan bile misafirlerim olur... Ararlar, sorarlar, ben misafiri severim. Buraya taşındığımda buralarda yol yoktu... Şimdi buralar çok değişti. Her taraf bina oldu.” (Sevgi, 67, 2018)

Değişen kent kimliğinin fiziki ve beşeri yönlerine atıfta bulunan Sevgi Hanım, burada kentsel iletişim türlerine de örnek vermiştir. Sevgi Hanım, “komşuluğa çok değer verdiğini, bu nedenle ilk evinden buraya taşınma kararı aldığını, ancak eski mahallesinden de hala çok iyi görüştüğü komşuları olduğunu” ifade etmiştir. Değişen kent kimliği açısından değerlendirirsek -otuz yılını geçirdiği metropol kentinde- medeni kayıtsızlık bağlamında Sevgi Hanım paylaşımın azaldığını, ancak kendi öznel çabaları ile komşuluk bağlarını korumayı başardığını aktarmaktadır.

Metropolden mega kente geçilen kentlerde çok merkezli bölünmüş mekan yani yok- mekan da denilebilecek olan insansız mekan oranının, karşılaşma yoğunluğunun gözlemlendiği ulaşım noktalarında arttığı, bireylerin selamlaşma ve konuşma ritüellerinin azaldığı, bunun güvenlik, zaman ve hız kavramlarıyla bağıntılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.7. Kent Kimliği ve Değişimle İlgili Görüşler III (Havva)

Havva Hanım 60 yaşında, yaz ve kış yer değiştirerek (Limonteppe TOKİ konutları ile Torbalı’da müstakil evinde) yaşamını sürdürmektedir. Havva Hanım konuşmalarında sivil dikkatsizlik konusuna değinmiştir. Selamlaşma ve sözel iletişimin yetersizliğinden olumsuz etkilendiğinin altını çizmiştir. TOKİ yerleşim alanı bölgesinin (kent dışında kentin çeperleri yakınında) kır-kent özelliği taşıdığı gözlemlenmiştir.²⁵ Kısıtlı kamusal alanı ile bu yer yeni post-modern kent dokusu ile benzerlik taşımakta olduğu görülmüştür.

---

²⁵ Bakınız. Ekler Şekil 2.7-2.8. TOKİ alanından kesitler.

SONUÇ

Bu çalışmada sivil dikkatsizlik olgusu, literal araştırma, görüşme ve gözlem metotları ile tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu olgunun kent kimliğine etkisi “iletişim” bağlamında çözümlenmiştir. Literatür taraması sonucunda elde edilen bulgulara göre sivil dikkatsizlik olgusunun tanımı; “kentte karşılaşılan ötekileri rahatsız etmeden onları görme” anlamında karşımıza çıkmıştır. Kentte diğerleri olarak kategorize edilen “dışarıdakiler” ve “yabancı” sınıflandırmasına dâhil olanların üzerinde fazla düşünmeme anlamıyla, “kayıtsızlığa” yol açtığı görülmüştür. Anlaşıldığı kadarıyla bu olgu bir ikilemi içerisinde taşımaktadır; kentte bireye özgürlük sunan anonimlik ve sorumlu vatandaşlıkla ilintili olan vicdanilik. Kentin beşeri unsurlarından birisi olarak “ötekinin farkında olma” “görüp gözetme” anlamında “kamu vicdanı” sivil dikkatsizlik durumundan olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. Kayıtsız tutumdan vicdansız tutuma doğru bir eğilimin arttığı gözlemlenmiştir. Dikkatsizlik, kamusal alanda bireyleri özgürlük ile vicdansızlık arasında bir seçime zorlamaktadır diyebiliriz. Kentli bir birey olarak bu durumda yapılacak en doğru şey kamu vicdanına çağrıda bulunmak olacaktır.

Kısaca ifade edilecek olursa, sivil dikkatsizlik olgusu, kentte özgürlük ile “başka” ya olan sorumluluk arasında bir yerde sosyal psikolojiye etki eden bir tutumu göstermektedir. Aralık 2019’da Sosyal Demokrat Partisi’nden seçilerek, göreve başlayan Finlandiya Başkanı Marin, yönetimde para ve güç merkezli politika yerine artık “insanın mutluluğunu esas alan bir modele” geçileceğini açıklamıştır (Sanna Mirella Marin, 10 Aralık 2019). Bu haberde vurgulanan insan merkezli politik yaklaşım bu çalışmanın ana temasına yakın bir dünya görüşü olarak değerlendirilebilir. Bu çalışma ile insanı merkeze alan kent politikalarının üretilmesine katkı sağlanması amaçlanmıştır. Metropolleşmenin getirdiği kentsel hız kente katılım biçimlerini dolayısıyla kente aidiyet ve kimliğin beşeri öğelerini etkilemektedir. Kent kimliği de bireylerin tutum ve davranışlarından etkilenmektedir. Kentin belleğinin kültürel olarak sürdürülebilirliği, kent hakkının korunması sorunu gibi metropol yaşamıyla ilgili sorunların doğmasında ve çözümünde vicdani tutuma yakın olan sivil dikkat tartışılabilir bir durumda diyebiliriz.

Katılımlı derinlikli görüşme notları değerlendirildiğinde, sivil dikkatsizliğin kamusal alanda kayıtsızlık, normalleştirme, vicdan kaybı, ilgisizlik, usanmışlık, tedirginlik, korku, düşmanlık ve şiddet olgularını etkilediği söylenebilir.

Değişen kent kimliği okumasında, kamusal alanların yer değiştirdiği ve dijital medya platformlarının kamusallık kazandığı görülmüştür. Her şeyin aleniyet kazandığı ve görüldüğü ve görülmesinin istendiği bir dünyada mahremiyet alanını kuran mesafe kavramı da değişime uğramıştır. Bireyi bir ikili yapıya doğru sürükleyen bu yeni durumun uzun vadede topluma ve bireye etkisi nasıl olacağına dair soru henüz cevaplanmamıştır.

Kentte var olan ve yeni ortaya çıkan kamusal alanların değişimi incelendiğinde “insanı merkeze alan” kamu politikalarına ihtiyacın arttığı anlaşılmaktadır. Diğer bir taraftan kamu vicdanına çağrıya ihtiyaç duyulacak kadar kayıtsızlaşmış bir bireyselleşmenin toplumsallığı azalttığı gözlemlenebilir.

Kamusal alanda yapılan gözlemler sonucunda; kentte nötr alanların arttığı görülmektedir. Kapalı kamusal alanlarda geçirilen sürenin açık kamusal alanlardan daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Açık kamusal alanlarda güvenlik, hız, kalabalık ve iletişimsizlikten şikâyet edildiği görülmektedir. Ülkemizde kentleşme hızı ile kentlileşmenin eş zamanlı olarak gerçekleşmediği söylenebilir. Kentin birbirinden habersiz kalmayı tercih eden kalabalıkların mekânına dönüştüğü söylenebilir. Tek tipleşme ile başa baş giden “bireyin etkileşim kuracağı yüzlerden yoksunluğu” tartışılmaya muhtaç bir husus olarak değerlendirilebilir. 2019 Dünya Ekonomik Forumu Araştırma Raporu’na göre; önümüzdeki dönemin en önemli sorununun -iklim değişimlerinden önce- bireylerin içe kapanması yani toplumdan çekilmesi sorunu olacağı açıklanmıştır. Bu raporda vurgulanan bireyselleşme sorunu bu tez çalışmasının da konusunu teşkil etmiştir. Sorun “Kamusallığın bitmesi ile bireyselleşen bir toplum dışılığın yayılması” sorunudur. Bu durumu kanıtlar nitelikte olan bir haberde; Japonya’ da bir milyona yakın insanın (kamusal alana doğrudan katılmadan) kendi mahrem alanına çekilerek yaşadığı söylenmiştir. Yaşadıkları yüksek binaların katlarından (kamusal alana çıkmadan) bir yılı geçirmişlerdir. Bu kişiler evlerinin içerisinde bir oda ve ya sınırlı bir alanda yaşamlarını devam ettirmektedir.

Bu haberlerin yanında günümüzde kentsel yaşamın ritmine etki eden zaman planlamasında da değişikliklere rastlanmaktadır. Örneğin, home-ofis gibi uygulamaların iş verimliliği açısından özendirildiği görülmektedir. Esnek çalışma saati uygulaması ile ilgili kamuoyunda paylaşılan bir haberde, Rusya’da tatil günlerinin sayısının haftada 3 güne çıkarıldığı bilgisi yer almıştır (burada boş zaman yaratımının bir hükümet politikası olarak uygulandığını görmekteyiz). Anlaşıldığı kadarıyla kentsel zaman ve mekânın inşasında siyasal otorite belirleyici rol üstlenmeye devam etmektedir.

Bu örneklerden anlaşıldığı üzere bireylerin içe kapanması ve toplumdaki kaçışı Fukuyama ’nın haber verdiği “tarihin sonu” tezini hatırlatmaktadır. Bununla beraber, yeni (kamusal alanlardaki) sosyal medya kullanıcılarının sayısı da 1,5 milyarı aşmıştır. Anlaşılan o ki; insanlık iki arada bir derede var olmayla “görünmeme” arasında gidip gelmektedir. Yeni kentin bir kısmı bir metropol olarak değerlendirildiğinde sınırlarının bütün dünya olmuştur. Burada değişen yurttaşlık anlayışına işaret edilmektedir. Bazı metropol kentleri demografik açıdan dünya kenti haline gelmiştir. Sassen’in ifadesiyle global kentlerden söz edilebilir.

Toplumsal olaylara verilen tepkilerin; normalleştirme, kayıtsızlık, kanıksama ve tepkisizlik olarak değiştiği anlaşılmaktadır. Bireyin post-modern dönemin metropol yaşamında hız ve tüketim sarmalı altında sıkıştığı, bu halin de kentsel zaman ve mekan dönüşümüne etki ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, gözetim araçları tarafından kontrol edilen bireylerin, birer sayıya indirgenmekte olduğu gözlemlenmektedir. Kent ve kentli hiç olmadığı kadar metalaşmış görünmektedir. Özetle; (görüşme yapılan bir katılımcı) Meliha’nın ifade ettiği gibi; “...robotlaşıyor, sürekli savrulan kalabalıklar içinde kendimizi bulamıyoruz.”

Bu yeni kamusal alanlar, kent ve kent halkı için “coğrafi sınır ve demografik özellikle tarif edilen kent tanımının geçerliliğini” bozmaktadır. Sosyal ağlar, Richard Sennett’in “kamusal alanın çöküşü” tezine karşı antitez oluşturmuş mudur? 21. yüzyılın ilk çeyreğinde dijital kamu alanı yeni bir iletişim sistemi kurmuştur. Kent

tanımını **civitas-civilation** bağlamında tarif etmeyi sürdürecektir; katılım ve hakların korunmasına destekleyen “ötekinin dışarda bırakılmadığı bir kamu alanı yaratımına” ihtiyacın sürdüğü söylenebilir.

Bu çalışmada gerçekleştirilen derinlikli görüşmelerde katılımcılar tarafından komşuluk, selamlaşma, dayanışma gibi kentin beşeri kimlik öğeleri olan insani değerlerinin kent yaşamında azalmış olduğu dile getirilmiştir. Metropol yaşamının bireyde güvenlik endişesini arttırmış olduğu görülmüştür. “**İzmirlilik**” olgusunda ise daha çok “**özgürlük**”, “**mutluluk**” konularına vurgu yapıldığı gözlemlenmiştir.

Genel olarak post-modern dönem kentleri olarak metropollerin yaşamını değerlendirdiğimizde; kentli bir birey olarak etik ve adaletin yanı sıra, kente aidiyet ve ötekiye sorumluluk duyma anlamında “**kamu vicdanı**” ile ilgili kimlik ve değer kaybına uğradığımız görülmüştür. İzmir’de kent kimliği öğelerinde, demografik, ekonomik, enformatik, sosyo- psikolojik değişim yaşanmakta olduğu söylenebilir. İzmir Modeli’nin insan merkezli kent politikalarının kamusal alanda görülebilir olduğu gözlemlenmiştir. İzmir’de Sevgi Yolu olarak planlanan kent yollarının Neo-kapitalist tüketim kentinde bir alternatif kentsel mekân oluşturduğu söylenebilir. Anlaşıldığı kadarıyla kentsel alanda tüketim kültürü belirleyiciliğini sürdürmektedir. Araç trafiğine kısmen kapalı yaya yürüyüş alanları ile kente katılım imkânı veren Sevgi Yolları’nın yeni kamusal alanlardan olduğu söylenebilir.

İzmir Modeli çerçevesinde iletişime imkan verecek kamu alanı yaratımını amaçlayan İzmir metropol yerel yönetimi başarılı olmuş gibidir. Örneğin; Bostanlı sahil alanında kentlilerin vakit geçirdiği caddenin hemen yanında başlayan kentle iç içe olan kıyı şeridinde gözlemlendiği üzere kente katılım fazlalaşmıştır. Yerel yönetim ilkesi olarak benimsenen İzmir Modelinde *Yaşayan Kent*, *Yaşanılacak Kent*, *Özgür Kent* ayrıca, *Kadınlar İçin İyi Yaşam Sunma* söylemlerine rastlanmıştır. Kamusal alana katılım ve kentte sivil dikkatsizlik gözlemlerinde bireylerin İzmir’i “**özgürlükçü**” ve “**yaşamaya elverişli kent**” olarak tanımlandığı görülmüştür.

İZBAN, İzmir Metro ve İzmir tramvayının yanı sıra deniz vapurlarında da “gittiğin kadar öde” uygulamasının etkisiyle, vatandaşların gün içinde çokça yer değiştirdiği, canlı bir kent havasının olduğu gözlemlenmiştir. BİSİM uygulaması kenti bir ucundan diğerine katedecek şekilde planlanmıştır. Yürüyüş yolu olarak kullanılan alanların Bostanlı-Karşıyaka, Güzelbahçe-Konak arasında yoğunlaştığı görülmüştür. Kentte karşılaşma ve iletişimi olumlu etkilediği kamusal alanların geliştirildiği gözlemlenmiştir. İzmir Modeli uygulamalarının kent hakkı konusunda kamu bilincini arttırması ve farkındalık oluşturması yönüyle, Türkiye’nin diğer metropollerine uyarlanabileceği söylenebilir. Bu modelin insan merkezli politikalarının kentleşme hızı ile kentlileşme oranları arasındaki farkın azalmasına katkıda bulunacağı söylenebilir.

Kent ve iletişim boyutu ile “başkayı görme” kente katılma açısından bir tanımlama çalışması olarak tamamlanmıştır. Bu çalışma, kent kimliği ve sivil dikkatsizlik konusunda başlangıç çalışması olarak planlanmıştır. Bu çalışmada kamusal alanların değişimi, iletişim yönüyle ele alınmıştır. Kayıtsızlığın vicdani boyutuna kısaca değinilen bir çalışma olmuştur.

Küreselleşen dünyada son dönemde yeni kentlilik, küresel yurttaşlık ve çevreci yurttaşlık kavramları çerçevesinde tartışılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın sonraki aşaması **dijital kimlik ve dijital dünya vatandaşlığı konularıyla** sürdürülebilir görülmüştür. Sivil dikkatsizliğin sosyal medyada farklı bir gelişim gösterdiği, göz ardı edilmemelidir. Toplum vicdanının somut olarak sokaklarda görünürlüğü azalmış olsa da sosyal medya platformlarında “kayıtsızlık” tutumunun bırakıldığı, sosyal medyada ortaya çıkan kamu vicdanının yeni türevlerinin tüketim kültürüne uyum sağlamış olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- AKKOYUNLU, E, K. : 2014 “Kent ve Kentli Hakları”, Ankara, Türkiye ve **Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü**, s. 5-16.
- AKGÜN, S. : 2017 “Karl Popper’ ın Tarih, Toplum ve Siyaset Felsefesi Üzerine Görüşleri”, Ankara, AÜ, SBF Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, s.60-76.
- ALPAY, Y. : 2017 **Yalanın Siyaseti**, “Yalanın Meşrulaştırılması, Hakikatin Önemsizleşmesi, Hileli Akıl Yürütme Teknikleri. Post- Truth.”, İstanbul, Destek.
- ARENT, H. DWORKİN, R. HABERMAS, J. GALTUNG, J. KING M. L. RAWLS, J. SANER, H. THOREAU, H. D. : 2014. “Kamu Vicdanına Çağrı”, **Sivil İtaatsizlik**, İstanbul, Ayrıntı, s.14-19.
- ARENT, H. : 2018 **Zihnin Yaşamı**, İstanbul, İletişim.
- BAUDRİLLARD, J. : 1991 **Sessiz Yığınların Gölgesinde**, Çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğu Batı.
- BAUMAN, Z. : 1998/2017 **Sosyolojik Düşünmek**, İstanbul, Ayrıntı, 14.Baskı, 97-113.
- BAUMAN, Z. ve LYON. D. : 2013 **Akışkan Gözetim**, Çev. Elçin Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı,11,161-170.
- BAUMAN, Z. : 2016 “Gizemli Sahte Karşılaşma Sanatı (vergegnung).”, **Post- modern Etik**, İstanbul, Ayrıntı, 210-245.
- BAŞER, D. ve HÜLÜR, H. : 2015 “Akışkan Modernitede Yabancıнын Durumu: Hiçkimseleşme Süreci” , **The Journal of Academic Social Science Studies**, Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2830> NUMBER:35,p.399-410,Summer I 2015 (yayınlanma tarihi. 15.07.2015)

- BERGER, J. : 1999 **Görme Biçimleri.** Çev. Yurdanur Sağlam, İstanbul, Metis.
- BRAUD, P. : 2017 **Siyaset Sosyolojisi.** Çev. Ertuğrul Cenk Gürcan, İstanbul, İmaj.
- BOTOMORE, T. : 1987 **Siyaset Sosyolojisi.** Çev. : Erol Mutlu, İstanbul, İletişim.
- BUMİN, K. : 2013/2016 **Demokrasi Arayışında Kent.** Çizgi Kitabevi, Konya, 24- 50.
- CASTELLS, M.: 2006/2008 **Kimliğin Gücü, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür,** İkinci Cilt,2.Basım İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DARDOT, P. ve LAVAL, C. : 2009/2012 “Neo-Liberal Toplum Üzerine Deneme”, **Dünyanın Yeni Aklı,** İstanbul, Çev. Işık Ergüden, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 396- 425.
- DURU, B. : 2000 **Gökdelenler ve Kent,** Ankara, AÜ, SBF Matbaası.
- ELLİSON, R. : 1952/2013 **Görülmeyen Adam,** Çev. Mehmet N. Doğan, İstanbul, İletişim.
- ERDÖNMEZ, E. : 2014 **Şehir Üzerine Düşünceler 1, “Kenti Bir Kamu Alanı Olarak Okumak.”,** İstanbul.
- ERÇETİN, T. : 2018 “Sembolik ve Ortak Deneyimlerin Ürettiği Korkunun Popülist Söylemdeki Yeri.”, İstanbul. **İstanbul Bilgi Üniversitesi.**
- ERDÖNMEZ, E. : 2014 **Kamusal Alan ve Toplum,** İstanbul, Şehir, s.91-149.
- ERZEN, N. J. : 2015 **Üç Habitus. Yeryüzü, Kent, Yapı,** İstanbul, YKY.
- FOUCOULT, M.: 2001 **Hapishanenin Doğuşu,** Çev. M. Ali Kılıçbay, İstanbul, İmge, 8.Baskı 2015.
- GOFFMAN, E. : 2017 **Etkileşim Ritüelleri, Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler,** Çev. Âdem Bölükbaşı, Ankara, Heretik.

- GOFFMAN, E. : 2017 **Kamusal Alanda İlişkiler, Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri**, Çev. Âdem Bölükbaşı, Ankara, Heretik, s.10-141.
- GRUEN, A. : 2006 **Empatinin Yitimi**, Der. Halit Yıldırım, İstanbul, Çitlembik.
- GÜLEÇ ve SOLAK, S. : 2017 “Mekân, Kimlik Etkileşimi Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış.” İstanbul, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1. 2001. s.
- GÜLTEKİN, A. : 2017 “Etimolojik Olarak Şehir Kelimesi”, **Şehir Üzerine Düşünceler 1**, Dil Evi Etimoloji İstanbul, Şehir Yayınları, s.16- 24.
- GÜNDAL, K. : 2015. “Anthony Giddens ’de Süreksizlikler ve Ontolojik Kaygı: Geç Modern Çağda Varlıksal Güvenlik Problemi”, AMÜ, SBE Sosyoloji Anabilim Dalı (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Aydın, s.54-58.
- GÜVENÇ, K. : 2015 **Frankfurt Okulu: Eleştiri, Toplum ve Bilim**, İstanbul, Ayrıntı, 2.Baskı 2016.
- HABERMAS, J. : 1997 **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İstanbul, İletişim, 14.Baskı 2017.
- HAYEK, F. A. : 1995 **Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük. Sosyal Adalet Serabı**, Çev. Mustafa Erdoğan, Türkiye İş Bankası Kültür, 193.
- HAYEK, F. A. : 1997 “Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni.” **Hukuk Yasama ve Özgürlük**, Çev. Mehmet Öz, Cilt 3, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür.
- HOBBSAWM, EJ. : 2013 **Sanayi ve imparatorluk**, Ankara, Dost Kitabevi 23- 31
- HOOD, B. : 2014 “Sosyal Beyin Kimliği Nasıl Oluşturur?” **Benlik Yanılsaması**, Çev. Eyüphan Özdemir, İstanbul, Ayrıntı.

- İNSEL, A. : 1990 “Demokrasi ve Kentleşme”, **Türkiye Toplumunun Bunalımı** İstanbul (Genişletilmiş Baskı 2014), Birikim, 310-319.
- KARTAL, F. : 2010 “Kamusal Alan Özel Alan”, **Yurttaşlık Tartışmaları, Yeni Yaklaşımlar**. Ankara, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları ve Vatandaşlık Çalışmaları Merkezi, 121- 125, 147, 200- 217.
- KİBAR, S. : 2017 “Dört Bireyci Kuramın Toplumsal Adalet Sorununu Ele Alışlarındaki Temel Varsayımlarının Bir Eleştirisi.”, Kaygı, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Bursa, Sayı: 28, Bahar-2017.s.7-8.
- L’HEUILLET, H. **Komşuluk**. “İnsanların Birlikte Varoluşu Üzerine Düşünceler” , Çev. Âdem Beyaz, İstanbul, YKY.
- “Ötekinden Korkmak” Korku/ 4. Siyasal Psikoloji Konferansı. 11-12 Mayıs 2018, **İTO**.
- LEFEBVRE, H. : 1958 **Gündelik Hayatın Eleştirisi**, Çev. Işık Ergüden, 2015, İstanbul, Sel, s.246- 255.
- LEFEBVRE, H. : 2013 **Kentsel Devrem**, İstanbul, Sel Yayıncılık, 5.Baskı 2017
- MACHİAVELLİ, N. : 2009 “Sivil Hükümdarlık”, **Hükümdar**, Çev. Mehmet Özay, İstanbul, Şule, s.60- 63.
- MUMFORD, L.: 2007 **Tarih Boyunca Kent**, çev. Tamer Tosun ve Gürol Koca, İstanbul, (2.Basım 2013) Ayrıntı.
- ÖZDEMİR, M. “Nitel Veri Analizi Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma.”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11/ 1 Bölüm, s.323-343.
- PARK, R. E. : 2019 “Yalıtım ve Sosyal Temaslar”, **Sosyoloji Derslerine Giriş**. Çev. Gökçe İnan Yağlı, İstanbul, Pinhan.

- PARK, R. E. ve BURGESS, E. W. : 2015 “Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler”, **Şehir**, İstanbul, Heretik
- PIKETTY, THOMAS: 2014 **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital**, Çev. Hande Koçak, 1.Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- SENNETT, R. : 1996 **Kamusal İnsanın Çöküşü**, çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı, 4. Basım
- SENNETT, R. : 1992(2013) “Kentın Tasarımı ve Toplumsal Yaşam.” **Gözün Vicdanı**, çev. Süha Sertabiboğlu ve Can Kurultay, İstanbul. Ayrıntı, s.11-15, 60-168, 262-267.
- SİMMELE, G.: 1903 **Metropol ve Zihinsel Yaşam**, yy.
- SKINNER, Q. Strath, B. : 2011 “Tarih Muhtemel Gelecek.”, **Devletler ve Yurttaşlar** Çeviren: Gökhan Aksaray, İstanbul, İş Bankası Kültür, s.101.
- ŞİŞMAN, N. : 2019 **Mahremiyet**, İstanbul, İnsan.
- TABUROĞLU, Ö. : 2016 **Boşluk, Aşırılık ve Keyfilik**, Ankara, Doğu Batı, S. 87-94.
- TABUROĞLU, Ö. : 2017 “Başkası Nasıl Görür.” **Nazar**, Ankara, Doğu Batı, s.50-55, 75-103, 126-143, 202, 273-279, 197, 300.
- TOURAINNE, A. : 1994 **Modernliğin Eleştirisi**. Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul, YKY, 9.Baskı, 2014, 14-43, 390.
- TROULLOT, M. R. : **Geçmiş Susturmak. Tarihin Üretilmesi ve İktidar**, İstanbul, İthaki.
- 2015 TOPAL, K. : 2004 **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, ss. 290-292

- TOPÇUOĞLU, A. ve EROĞLU S, E. : **Emek ve Toplum Dergisi**, Yıl 2, Sayı 3, s.1.
- URRY, J. : 1999 **Mekânları Tüketmek**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2.Basım (2015).
- YALÇIN, A. : 2006 Metropolde Gündelik Hayat ve Yeni Kavramlar Üzerinden İstanbul Okuması, İTÜ, FBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- YENEN, Z. ERDÖNMEZ, E. : 2017 “Kamusal Alan Kavramı Kent İçindeki Rolü ve Kamu Yararı.”, **Sürdürülebilir Bir Şehir İçin Kentsel Dönüşüm Kamusal Alan Odaklı Dönüşüm**, İstanbul, Şehir, 137-141.
- Yerel Yönetimde İzmir Modeli Sempozyumu, 29-30 Kasım 2018, Yaşar Üniversitesi, Bornova, İzmir.
- ZWEIG, S. : 2014 **Vicdan Zorbalığa Karşı ya da Castello Calvın**, Çev. Zehra Kurttekin, İstanbul, Can Sanat, 71,174-183.

İNTERNET KAYNAKLARI

- TURUT H. ve ÖZGÜR M.: 2018. “Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak”, İzmir, **Ege Coğrafya Dergisi** 27/1, ss.1-19.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/496352>
(05.12.2019)
- DOĞAN Ö. : YY “Metropol Şehirler Ve Türkiye”, Milliyet Emlak Dergi, <https://www.milliyetemlak.com/dergi/metropol-sehirler-turkiye/> (5.12.2019)

EK 1: İZMİR KENT KİMLİĞİ ÜZERİNDEN SİVİL DİKKATSİZLİK ÖRNEKLERİ

Şekil 1.1 İzmir Çankaya; “kente yabancı” ve “kamu vicdanı” örneği.

Şekil 1.2. İzmir fuarı; kamusal alanda karşılaşma örneği.

Şekil 1.3. İzmir, Konak: “kent dokusu” örneği.

Şekil 1.4. İzmir Konak Saat Kulesi kent dokusu ve sivil dikkatsizlik.

Şekil 1.5. İzmir-Kemeraltı, “sokağın değişimine bir örnek”.

Şekil 1.6 İzmir kent kimliği örneği.

Şekil 1.7. Yeni kentte sokağın kullanımına bir örnek.

Şekil 1.8. İzmir-Konak toplu taşıma araçlarını bekleyen kentlilerin sivil dikkatsizlik örneği.

Şekil 1.9. İzmir Karataş’ta sokağa bakan vatandaşlar.

Şekil 1.10. İstanbul -Taksim: Kentte bireyin “yoksulluğuna” ve “yalnızlığına” bir örnek.
Fotoğraf: 20 Mayıs 2018 Kaynak: DHA

Şekil 1.11. İzmir-Konak Meydanı: Sivil dikkatsizlik örnekleri.

Şekil 1.12. Kamusal alanın kullanımına bir örnek.

Şekil 1.13. İzmir’ de otobüs bekleyen vatandaşlar.
Konak sahil yolu üzeri.

ŞEKİL 1.14. İzmir Karşıyaka karşılaşma örneği

EK 2: KENT ALANLARINDA DEĞİŞİM ÖRNEKLERİ

Şekil 2.1. İstanbul değişen kent kimliği: "nötrleşme". Fotoğraf: Pelin Pınar Giritlioğlu.

Şekil 2.2. İstanbul; Yenibosna-Haramidere arasında kaybolan kent ve "kent terörü" ne bir örnek.

Şekil 2.3. İzmir ‘Yeşildere yolu’ kentsel dönüşüm alanı ve kent kültürünün birlikteliği örneği.

Şekil 2.4. Bayraklı yeni kent bölgesinde, gökdelenler ve geleneksel kent sokağı kesişimine bir örnek.

Şekil 2.5. Değişen kent kimliği: “kent coğrafyasının yanlış kullanımında değişim” örneği.

Şekil 2.6. İzmir Modeli söylemlerinin kent panolarında yansıması.2019 İzmir Modeli Sempozyumu çalışmasının tanıtımı.

Şekil 2.7. İzmir Limontepe TOKİ alanı.

Şekil 2.8. Havva Hanım kent kültürü örneği.

Şekil 2.9. Değişen kent kimliğine bir örnek: İzmir/Bayraklı.

Şekil 2.10. İzmir Güzelbahçe kent dokusu örneği. Fotoğraf: İ. Bedirhan Bal.

EK 3: KAMUSAL ALANDA ETKİLEŞİM

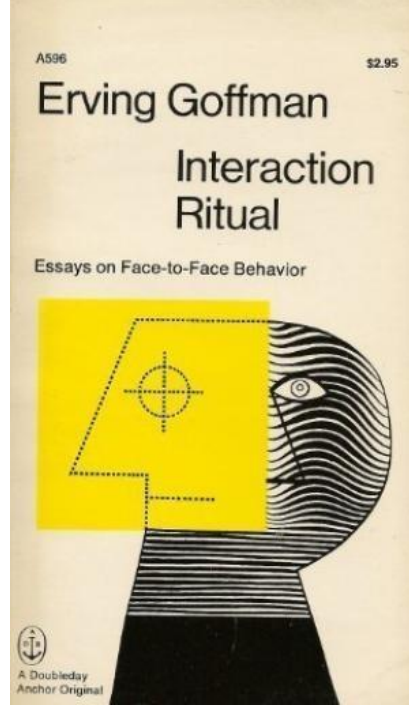
Şekil 3.1. Sözel olmayan etkileşim örneği “Selamlaşma”.

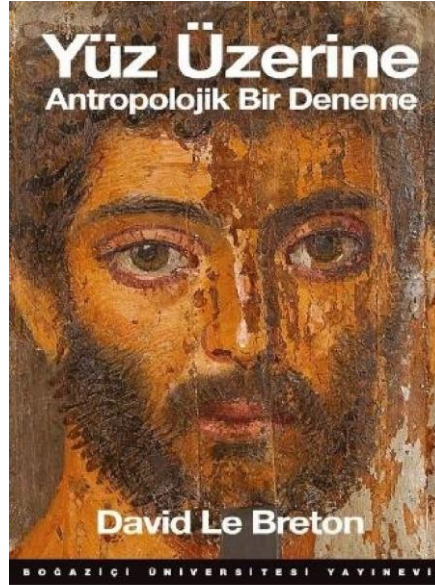
Şekil 3.2. Sözel olmayan etkileşim örneği.2018 Yerel seçimi için mitinge katılan İzmirliiler.

EK 4: SİVİL DİKKATSİZLİK ve ANTROPOLOJİK ARAŞTIRMALAR

Şekil 4.1. Erving Goffman’ın “Interaction Rituel” kitabının kapağı: “görmenin anatomisi”.

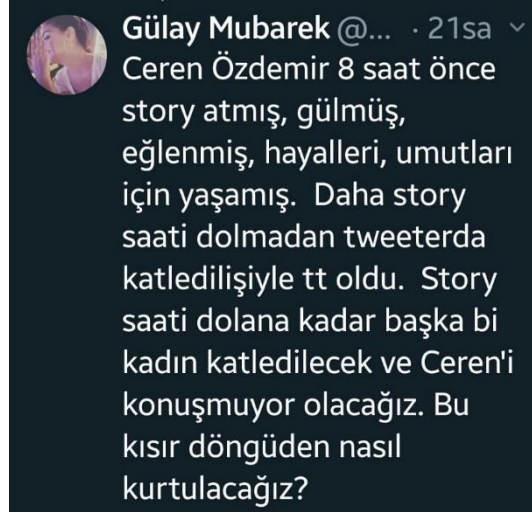

Şekil 4.2. David Le Breton’un “Yüz üzerine antropolojik bir deneme” kapak sayfası.

EK 5: KAMU VİCDANINA ÇAĞRI

Şekil 5.1. İzmir Karşıyaka İZBAN Nergis durağında kentlilerin intihar vakasını takip eden vatandaşlar

Şekil 5.2. Kayıtsızlık örneği I.

Şekil 5.3 Kayıtsızlık örneği II.

EK 6: ODAKLI ETKİLEŞİM

Şekil 6.1. Odaklı etkileşim örneği.

Şekil 6.2 İzmir Karşıyaka Sevgi yolu karşılaşma örneği.

EK 7: ÇALIŞMA YAŞAMI RAPORU

Çalışma hayatı araştırması, Türkiye’de iş ve serbest zamanın iç içe geçtiğini söylüyor. Türkiye’de çalışanların % 70’ i hafta sonlarında iş telefonlarını cevaplayıp maillerini kontrol ediyor. İş ile serbest zaman arası çizgiler iç içe geçmiş durumda olduğu anlatılmakta. Uluslararası işe alım ve danışmanlık şirketi Face Group, Türkiye dâhil toplam 15 Avrupa ülkesinde 5200 çalışanla iş ve özel yaşamın sınırlarını inceleyen çalışan hayatı araştırmasını yayınladı. %40.4’ü mecburiyet hissediyor. Araştırma sonuçlarına göre iş saatleri dışında çalışanların %87 sorumluluk duygusuyla %30 ise zorunluluk nedeniyle işle ilgileniyor. Özellikle yönetici seviyesinde olmayan çalışanların %40.4’ü bir mecburiyet hissediyor. Yöneticilerin ise %30.5’i kendini mecbur hissederken %90 sorumluluğu gereği iş saatleri dışında da erişilebilir olmaya devam ediyor, Türkiye’de çalışanların %50.4’ü mesai saatlerinde sosyal medyadan mesajlaşmaya günde 30 dakikadan fazla zaman ayırırken dünyanın diğer ülkelerinde bu oran %76 olarak tespit edilmiş bulunmakta. İş saatlerinde arkadaşlarıyla mesajlaşma oranı ise Türkiye’de % 82’leri buluyor, %70 oranında bir grup, iş arkadaşlarıyla ofis saatleri dışında da görüşüyor.

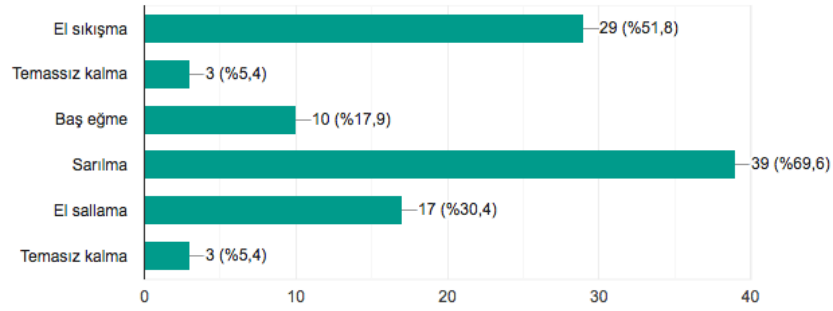
Türkiye’de çalışanların %70’i arkadaşlarıyla ofis saati dışında da görüşüyor. %50.5’i işle ilgili olmayan konularda birbirine mesaj gönderiyor ya da arıyor. %50.7’si sosyalleşmek için iş dışında da buluşuyor, %32’si hafta sonu etkinliklerini birlikte katılıyor. Çalışma hayatı araştırması, Türkiye’de iş ve serbest zamanın iç içe geçtiğini söylüyor. Türkiye’de çalışanların % 70’ i hafta sonlarında iş telefonlarını cevaplayıp maillerini kontrol ediyor. İş ile serbest zaman arası çizgiler iç içe geçmiş durumda olduğu anlatılmakta. Uluslararası işe alım ve danışmanlık şirketi Face Group, Türkiye dâhil toplam 15 Avrupa ülkesinde 5200 çalışanla iş ve özel yaşamın sınırlarını inceleyen çalışan hayatı araştırmasını yayınladı. %40.4’ü mecburiyet hissediyor. Araştırma sonuçlarına göre; iş saatleri dışında çalışanların %87 sorumluluk duygusuyla, %30 ise zorunluluk nedeniyle işle ilgileniyor. Özellikle yönetici seviyesinde olmayan çalışanların %40.4’ü bir mecburiyet hissediyor. Yöneticilerin ise %30.5’i kendini mecbur hissederken %90 sorumluluğu gereği iş saatleri dışında da erişilebilir olmaya

Devam ediyor, Türkiye’de çalışanların %50.4’ü mesai saatlerinde sosyal medyadan mesajlaşmaya günde 30 dakikadan fazla zaman ayırırken dünyanın diğer ülkelerinde bu oran %76 olarak tespit edilmiş bulunmakta. İş saatlerinde arkadaşlarıyla mesajlaşma oranı ise Türkiye’de % 82’leri buluyor. %70 oranında bir grup, iş arkadaşlarıyla ofis saatleri dışında da görüşüyor. Türkiye’de çalışanların %70’i arkadaşlarıyla ofis saati dışında da görüşüyor. %50.5’i işle ilgili olmayan konularda birbirine mesaj gönderiyor ya da arıyor. %50.7’i sosyalleşmek için iş dışında da buluşuyor. % 32’ si hafta sonu etkinliklerini birlikte katılıyor.

EK8: İZMİR ÖRNEĞİNDE KAMUSAL ALANDA ETKİLEŞİM VE MEKÂNIN KULLANIMI

Tanımadığınız biriyle karşılaştığınız zaman yaptığınız selamlama biçimi hangisi(leri)dir?

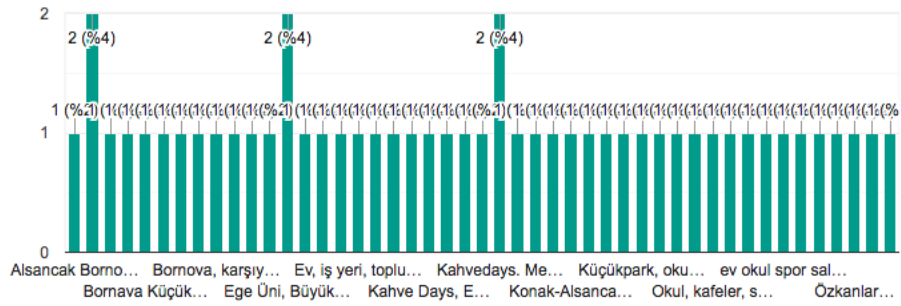
56 yanıt

Tablo 8.1.

İzmir' de (yaşadığınız şehirde) en çok vakit geçirdiğiniz üç yer-mekan nerelerdir?

50 yanıt

Tablo 8.2.